

•
***Derbasbûna sedsalê komare tirk
bi şerê jenosîda kurd re***

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

*Derbasbûna sedsalê komare tirk bi şerê jenosîda kurd re@
@Abdusamet yigit
Weşanên dîrokî
28 cotmeh 2023-Almanya-Berlin
Grafik: zendi şîyar*

.
ISBN 968-4-940996-90-9

Pêşgotin:

Komare tirk wê di 29ê cotmeha sale 2023'an de wê, sedsaliya wê weke ku wê were pîrozkirin. Di wê temenê de wê ev wê weke asrekê bê. Wê demê ev asr wê ji aliyê civakê ve wê wateya wê çî bê wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din û giring bê jî ku mirov wê di dewama wê de wê, bi wê re wê hinekê wê li wê bihizirê bê.

Dîroka komarê wê ji destpêka wê ve wê, dema ku em ji aliyê civakî ve wê, hilde li dest wê, weke dîrokek şer wê were dîtin bê. Di wê temen de wê weke sedsalê wê yê ku ew bi şer dernbasbûya wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, xwediyê dîmenekê bê.

Ji aliyê kurdan ve ku ew ferdek wan jî wê pîroz kirinê dikê wê weke ku ew li ser pêvajoyên xwe yên qatilkirinê bi ferdî û civakî û hwd re wê bikê. W dema ku em ji aliyê civake kurd re wê, hildina li dest wê, rengê dîrokê wê bi tememî wê weke dîrokek ku wê bi kronolojîkî ku wê sal bi sal wê karibê wê were nivîsandin û di wê de wê her sal wê çend kurdistanî wê werina qatilkirin. Wê karibê ew wê di wê temenê de ew kronolojiya wê were nivîsandin.

Bêgûman wê yekê ku wê weke tirk wê ji wê hêsta wê ya dîrokî a sedsaliya wê û pîrozkirina wê hêsta ku ew bigirê wê ji ya xalkên weke civake kurd ku ew dîroka komarê ku ew hertimî bi wan re bi şerkirinê ew hatiya nivîsandin wê cihêtir wê bigihêjê hêstîyariyekê û fahmkirinekê.

Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, dîroka ku wê ji wan kesên ku ew wê bi şênazî pîroz bikin wê cihêtir bê. Lê yên ku ew li hemberî wan ew dîrok bi şer hatiya nivîsandin wê, cihêtir bê. Di wê temenê de wê du rû, du alî û dû xatên bi dîrokê ên ku ew wê di wê temenê de wê, bi temenî wê vajî hev wê di wê temenê de wê ji wê karibin werina fahmkirin wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê hebê.

Di wê çerçoveyê de wê, ji aliyê kurdan ve wê bêgûman wê dema ku ew bahsa sedsaliya dîroka komarê wê bikin wê gelek tiştên ku ew bibêjin wê hebin. Serokkomarê demê T. Ardogan wê dema ku wê, axiftina xwe ya bo sedaaliya komarê bikê ku ew dikê ku ew amede bikê wê çawa wê li ser temenekê ku ew wê bi hêstek serkevtinê li ser ya aliyê ku wê dîroka komarê li ser wê re weke dîroka şer hatiya nivîsandin ku wê ji aliyê din

re wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, di nava amedekariyekê de bê. Di wê temenê de wê, di wê dema ku wê, ew pîrozkirina wê were kirin jî wê di nava pêvajoya şerên wê yên bi civake kurd re ku wê li rojava, başûr û bakûr û hwd ku wê bi awayekê aktiv wê ew şer wê were meşandin wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bê.

Weke bi aliyekê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare dîroka komarê wê dema ku wê, bi pêvajoyên wê yên şer re wê li wê dinerê wê weke dîroka wê ya şer a bi civakan re ku ew dîroka wê bi wê hatiya nivîsandin wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Weki din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di mijare dîroka komarê wê, di wê temenê de wê, ji aliyê kurdan ve wê bi pêvajoyên wê yên şerê jenosîdê re wê hebê.

Wekî din wê li ser wê temenê wê mijarên weke ramyarî, hûqûqî, û hwd jî wê, hemû wê yekali wê di rengê de wê weke ku wê bibin û wê tenê wê weke bo aliyekê wê hebin. Wê tenê wê bo yên ku ew xwe weke tirk dibînin û ankû di wê temenê de hatina pênasekirin wê hebin. Dervî wan yên ku ew mana wê di wê temenê de ku ew li ser wan axan dijîn weke kurdistanîyan ew wê, tenê wê bi rûyê wê yê din ê xadar re wê, hertimî wê rû bi rû bimênin û wê çawa wê, komkujiyan wê werênê serê wan û wê di wê temenê de wê xwediyê dîrokekê bê wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê bi teybetî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dîroka komarê wê, weke dîrokek şer wê, ji wê aliyê ve wê karibê wê fahmbikê bê.

Pişti avakirina wê di wê temenê de wê, pêvajoyên wê yên şer wê weke ku wê berî wê hebûn wê li hemberî xalkên herêmê wê bibin. Di dewama wê de wê, li ser esasê têgînek etnisiteyî wê destûr, ramyarî, û hwd wê hemû aliyên wê yên iderî û hwd wê werina avakirin û wê di wê temenê de wê werina ser ziman. Di wê temenê de wê li ser wê temenê û çerçoveyê de wê pêvajoyek jenosîdê wê li ser serê civakê re wê bê meşandin.

Komkujiyên dema şex seid, zilanê, dersimê û heta roboskî û afrînê û bi hedan û sedan deverên din ku wê werina pêşxistin wê di wê temenê de

wê weke rûpelên wê dîrokê ên ku mirov wê karibê wan di wê temenê de bihizirê û fahmbikê û werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, direngê de wê, di dewama wê de wê, li wê bihizirê bê.

Piştî avakirna komarê wê ji destpêka wê heta demên wê yên piştre wê di wê temenê de wê bi pêvajoyên wê yên şer ên li hemberî hebûna civakê wê, demên wê derbas dibin. Di wê temenê de wê, dîroka şerê komarê a bi civakên herêmê re wê, weke aliyekê ku wê komar wê li ser wê temenê wê di rengê de wê were avakirin bê. Ji ber rengê jîyane wan, baweriya wan a cihê û hebûna wan a cihê û hwd komkujiyên ku wê, di dîroka komarê de wê bîn hanîn li ser serê komên civakên herêmê wê, di wê temenê de wê weke rûyê wê yê din ê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Abdusamet Yigit

Destpêk: derbasbûna sedsalê komare tirk bi şerê jenosidkirina civake kurd re

Di aslê xwe de wê dema ku em bahsa dîroka komare tirk bikin wê, dîmenekê pirralî wê xwe bi wê re wê di mejiyê herkesekê de wê bide dîyarkirin. Di mejiyê kesên xwe weke tirk pênase dikin de wê dîmenekê ku ew bi wê weke şanaziya xwe dihênina ser ziman re wê were ser ziman. Di mejiyê kurdan de jî wê, di awayekê de wê dîmenekê weke yê ku wê çawa wê, di hundûrê wê sedsalê dîroka komarê de wê sal bi sal wê rastî komkujiyên ku wê komar û hêzên wê werênina serê civake kurd wê di mejiyê wan de wê, hebê. Dîroka komarê jî wê heta roja me ku wê were nivîsandin wê tenê wê bi aliyekê re wê were nivîsandin.

Bi aliyê wê yê ku ew dihê nivîsandin de jî wê di wê rengê û awayê de bê ku wê, çawa bi aliyê wê ku ew weke bi wan hêstên tirkitiyê ên weke bi temenê sênaziyê re wê were afirandin re wê, were nivîsandin. Lê aliyê wê yê din ê bi dîroka şerê wê yê bi kurdan re wê, wê, ew wê, weke dîmenekê ku wê çawa wê ji nava wê dîmenê nivîsandina wê dîroka wê dîr were girtin û ankû wê newê hiştin ku ew were dîtin wê di wê temenê de wê weke dîmenekê wê bi wê rewê bimênê. Di hundûrê wê dîmenê de jî wê di aslê xwe de wê rastiya komarê û rûyê wê yê rast wê xwe bi şerê wê yê bi kurdan re wê bide dîyarkirin. Rûyê din wê tenê wê weke dîmenekê propagandist ê xapinok wê li holê wê bimênê. Wê di wê temenê de wê, weke dîmenekê ku wê mirov wê, di wê çerçoveyê de wê, were girêdan wê di wê çerçoveyê de wê, were dîtin kiu wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di awayekê din de jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare dîrokê û nivîsandina wê di wê temenê de wê hertimî wê di awayekê de wê, du ali wê xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku em gotina 'fermiyetê' ku mirov wê bixwênê wê di hundûrê wê nav û gotina 'fermiyetê' wê ya ku ew wê li gorî wê herê bikê wê hebê. Lê dîmenê din ê ku ew herê nakê û bi şerê wê yê bi civakê re li herêmê dimeşê re wê ew

weke 'ya nefermî' wê were dîtin. Ya ne fermî jî wê weke ya ku ew newê herêkirin wê di renekê de wê weke ku wê were dîtin û wê were herêkirin.

Di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê dîroka komarê wê, dema ku mirov wê bixwênê wê du ali û dû rengên dîroka wê ya ku ew werina nivîsandin wê hebin. Rûyê wê ne fermî û weke ku wê hin dordor wê weke 'rûyê tarî' jî û ankû weke 'dewlet kûr' ku wê were bi navkirin wê di renekê de wê hebê.

Di wê temenê de wê di renekê de wê, dîmenê dîroka komarê wê di wê temenê de wê di renekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, temenê de wê dema ku wê kurd wê li dîroka komarê wê binerin wê aliyê wê yê tarî, kûr û weke nefermî ku ew hemû weke dîroka şer a li hemberî wan wê were nivîsandin wê di wê temenê de wê bibînin û wê, di wê rengê de wê ew wê, xwe bi wê re wê dema ku ew bibîr dîkin wê kevina rewşek pirr zêde xirab de. Wê derûnîya wan wê bi wê dîroka wê re wê xirabibê. Wê, mejiyê wan wê hertimî wê bi wê aliyê wê re wê rûbi rû wê bimênê.

Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, ev ali wê weke aliyê ku wê tenê wê kurd wê, rastî wê werin. Wê bi wê re wê rûbi rû wê werin û wê rû bi rû wê bimênin. Ev rûyê komarê wê weke rûyê wê yê ku wê hertimî wê komar wê komkujiyan wê bi wê re wê werênê serê civakê. Wê di wê temenê de wê pêvajoyên şer wê bi wê li hemberî wan wê li dar bixê. Wê çawa wê, hebûna wan wê inkar bikê. Wê hebûna wan wê, bikê ku ew tûnabikê û bi navê wan û mejiya wan ya civakî re wê, ji dîrokê wê bibê.

Ev rûyê komarê wê, weke rûyê yekane ku wê kurd wê bi wê re wê rû bi rû wê bimênin û wê bi encamên wê yên weke yên bi komkujiyan û hwd ku wê bijîm re wê ew wê bibînin û wê, rastî wê werin. Di wê temenê de wê, li aliyê din wê hemû hêst û rengê jîyanê wê vajî wê bê û wê li ser wê pêvajo û dîroka komkujiyê re wê tenê wê di wê aliyê de wê, weke xwediyê dîmenekê ku wê li ser komkujiyê a kurdan re wê weke renekê pîrozkirinê jî wê di awayekê de wê li hemberî wan wê bikeve renekê û awayekê de. Ankû wê weke komkujiyên ku ew dihêna serê civakê wê weke şenaziya xwe li wan werênina ser ziman wê di dîmenekê bi wê rengê de wê ji aliyê civakê ve wê ew wê were dîtin.

Di aslê xwe de wê dîmenê pêşî ê bi aliyê tirkitiyê wê di wê temenê de wê weke dîmenekê ku wê çawa wê bi wê re wê, li ser wê çerçoveyê û wê di wê rengê de wê bikarbênê wê di renekê de wê bikarbênê.

Di wê temenê de wê, ji dîroka komarê wê kurd û tirk wê di wê temenê de wê xwediyê hîskirin û hêstên vajî hev bin. Wê, di wê temenê de wê, ber ku ew bi rûyê wê yê ku wan bi wê re hertimî komkuji dîtina re rû bi rû hatina re wê bibê. Ji aliyê din ve jî wê bi aliyê wê yê din jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, du aliyên ku ew di wê temenê de wê, ti carî wê weke hev fahmnekin wê bibin û wê hebin. Di wê temenê de jî wê, bi hev re jîyankirin û ankû li rex hev jîyankirin wê hertimî wê weke aliyekê ku ew bi wê re nebê wê bibê.

Di çerçoveya dîroka kurd de ku mirov li wê binerê wê dîroka komarê a ku ew dihê nivîsandin wê, weke dîroka komare tirk bê, komare iranê bê, komare iraq û sûrî bê wê, di wê temenê de wê xwediyê dîmenekê dualî bê. Wê aliyek wê weke bi fermî wê were dîtîn û aliyekê wê weke nefermî û bi dîroka wan a tarî a şerê li hemberî civakê ku wê ji destpêka awabûna wan ve wê heta roja me ku wê bibê wê di wê temenê de wê hebê. Ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê werênê ser ziman.

Li vir wê dema ku wê mijar wê dîroka komare tirk û sedsalê wê yê bûhûrî bê wê di wê demê de wê, bi dîmenekê wê mirov wê karibê wê di destpêkê de wê bixwênê. Di sale ku em i ro di wê de dijîn sale 2023'an de ku wê were gotin wê dîroka komar wê bi sedsaliya wê were pîrozkirin jî wê, ev wê, bi demên bûhûrî wê bo civakên li herêmê wê were çî wateyê wê di wê temenê de wê, giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman.

Kurd wê yekser wê ji aliyê xwe ve ku ew li wê, sedsalê komarê û derbasbûna wê dinerê wê sal bi sal wê komkujiyên ku ew di nava wan salan de hatina hanin li serê wan wê di wê de wê werina berçavên wan. Çendî ku rayadarên komarê bixwezî wê dîmenê ji berçav dîr bikin û bi propagandayan wê, bi aliyê wê yê tirkitiyê û şenaziyê re wê werênina ser ziman re jî lê wê ev alî wê weke rûyê wê yê rast ê ku ew hê jî bi berdewamî bi şerê wê yê bi civake kurd û hwd re wê bide domandin bê.

Dîroka komarê sedsalê wê yê derbas bû, wê di regekê de wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, ji aliyê kurdan ve wê, ew sedsalê derbasbû wê weke dîrokek, asrek ku ew hemû bi şerê wê yê bi civake kurd û hwd re derbas bûya wê bibînin û wê rastîya wê jî wê ew bê. Di wê temenê de ku em tenê ji destpêka dîroka avabûna komarê ku wê weke ku wê were hanîn ser ziman em wê, weke dîrokek bi tememî a dîroka şer a

bi civake kurd re wê karibê wê li wê binerê û wê pêñasebikê. Ji vê aliyê ve wê ti hêstên weke şenaziyê û rûmetê wê nikaribin ji wê dîrokê werina girtin. Wê tenê wê hêst û dîrokên komkujiyê ên ku ew dihênina hanîn li serê civakê wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Dîroka komarê wê, ji wê aliyê ve wê bi aliyên wê yên weke encamên wê yên civakî, dîrokî, civakî, civaknasî, derûnî û hwd re wê, karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê li ser wê bisekinê.

Dîroka komarê wê di hundurê wê sedsaliya wê de wê nikaribê wê weke dîroka xalkên herêmê ku wê ji wê hêstek baş wê bikin wê pêñasebikê û wê werênê ser ziman bê. Wê weke dîrokek ku wê çawa wê di wê de wê komkujî wê werina hanîn li serê civakê û wê di wê de wê kom bi kom wê ji civakê wê dem bi dem wê werina qatilkirin wê weke dîroka wê bê. Di wê temenê de wê dîroka komarê wê, di wê temenê de wê xwediyê reng û dîmenekê fahmkirinê wê bi sedsalê xwe yê bûhûrî re bê.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em tenê ji destpêka wê ji demên ku wê di wê de wê komkujiyên weke yên agirî, sasonê, zilanê, raperîna şex seîd û heta pêvajoyên şer û komkujiyê ên komê li herêmên dersimê ku wê li kurdistanê li hemberî civakê wê werina meşandin re wê karibê ew dîroka wê di wê temenê de ew were xwandin.

Di wê temenê de wê bêgûman wê dîroka şerê komarê ê bi civake kurd re wê berî wê hê di demên osmaniyan de wê, destpê bikê. Di demên komarê de ku em wê werênina ser ziman wê ji destpêka avabûna wê û heta roja me wê, di hundurê wê sedsalê wê yê derbasbûyî de wê, hemû demên wê bo civakê wê weke demên şer bin. Sal bi sal ji sale pêşî û heta sala dawî a komarê di hundurê wê sedsalê wê de wê bi kronolojikî wê karibê listeya qatilkirinên wê yên sal bi sal wê karibin werina derxistin û wê werina hanîn li ser ziman. Di wê temenê û awayê de wê, dîroka komarê wê sadsalê wê, weke dîrokek ku ew hemû salên wê bi komkujiyên ku ew di wê de hatina hanîn li serê civakê kurd re wê tişî bê û wê derbas bibê wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê dîroka komarê a ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman wê weke dîrokek komkujiyên bê. Sedsal wê weke dîrokek sedsalê wê bi pêvajoyê şerê jenosidkirina civakê re derbasî li kurdistanê wê karibê were xwandin. Di wê temenê de wê, ew sedsalê dîroka komarê ku wê çawa wê, bi kesekê tirk wê weke dîroka şenaziyê wê were dîtîn jî lê wê bi kurdekê jî wê weke sedsalê ku ew bi pêvajoya kirina dîroka şer û

jenosîdê ku wê derbas bibê wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê dîroka komarê wê ji salên 1923'an û heta salên 2023'an ji destpêka wê û avabûna wê û heta wê dema wê ya dawî a i ro wê, weke pêvajoyek ku ew bi wê re wê şerekê bi armanca jenosîdkirina civakê ku wê bimeşênê wê dîroka wê weke dîroka wê bê.

Sedsalê komarê ku ew bi şerê jenosîda civakê re li kurdistanê derbas dibê.

Ku em bahsa sedsalê komarê ê ku ew derbas kir li wê binerin wê di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê bi pêvajoyên şerên wê yên ku wê ji destpêkê û heta roja me ku wê bi civakê re wê li ser temen û esasê şerê jenosîdkirina civakê re ku wê çawa wê bi wê re wê derbas bikê re wê derbas bibê. Sedsaliya wê, bo civakê jî wê li kurdistanê û bo civakê kurd wê weke ku wê were wateya wê ku wê weke bûhûrîna sedsalê bi şerê jenosîdê û ankû şerê jenosîdê ku ew wê bi wê re wê were derbaskirin. Di wê temenê de wê weke di çerçoveya dîroka komarê de ku em bibêjin wê, sedsaliya wê weke sedsal şerê wê yê bi civakê re bê. Di wê temenê de ku ew wê xwediyê temenekê weke sedsalê bê wê, ji aliyekê din ve jî wê weke xwediyê dîrokek şer a bi armanca jenosîdkirinê a sedsali bê.

Wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, dîroka komarê wê, di wê temenê de wê, derbas bikê. Di destpêka avakirinê de wê, di wê temenê de wê li kurdistanê wê pêvajoyên wê yên şer wê bûgûman wê hebin. Minaq hemû qadroyên ku wê komarê wê avabikin wê, di renekê de wê, di dem û deverê wê, xwediyê komkujiyên ku wê werina serê civakê wê bi komkujiyên ku wê werina kirin re wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, karibê wê, di wê rengê de wê bahsa wê û wê dîroka wê bikê.

Di awayekê din de jî wê dîroka komarê wê, heta ku wê were wê demê wê, di wê temenê de wê ji destpêka wê û heta roja me wê, di wê temenê de wê, karibê wê di renekê de wê, fahmbikê.

Di çerçoveya avabûn û têgîna komarê de em dema ku li wê binerin wê şerê wê yê bi civakê re wê, dikarê wê çawa wê bixwênê û wê werênê ser ziman. Di serî de wê, dikarê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, komar wê di piştî ku wê, ava bibê wê, bi dest bikarhanîna şêwa û rêbazên hemdem ên şer ku wê li hemberî civakê wê bikê re wê, di wê temenê de wê, were dîtin ku wê bibê. Di destpêka pêvajoyên şerê komarê bi civake kurd re wê bi dema şêx seid û dersimê re wê, direnekê de wê, bide dîyarkirin. Rojnameyên komarê ên weke bi

navê 'komarê' ku wê werina û derkevin wê dema ku wê bahsa komkujiyên civakê ên bi destê hêz û rayaderên komarê wê bikê wê bi gotina 'şerê li hemberîya aşqiya'yan wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di wê demê de wê, bi gotinên weke 'hov', 'aşqiya' û hwd re wê bikarbênin û wê di bin wan navan de wê di renekê de wê, ew pêvajoyên şer wê, werina bi navkirin wê werina ser ziman.

Weki din wê, di nava rûpêlên wê yên dem û salên piştê de jî ku wê werina ser ziman wê weke bi komkujiyên zilanê, qûtiyê, agirî û hwd re ku wê werênina ser ziman wê bi gotinên "yên zilanê hemû hatina paqijkirin" re wê were bikarhanîn. Di wê nûqtayê de wê, gotina 'paqijkirinê' wê were dîtîna ku wê were bikarhanîn. Di çerçoveya wê gotina paqijkirinê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa civakê wê, dema ku wê bi komkujiyan wê bahsa wê bikê wê weke paqijkirinê wê were kirin. Ji sedsalên salên 1923'an û heta salên 1937'an wê di renekê de wê ser '97 sefer ên şer' wê li hemberî herêmên kurdistanê ên weke yên dersimê wê werina li darxistin. Di wê temenê de wê, di lêkolînên ku wê bi kêmesî jî bin ku wê li ser herêmê wê werina kirin de wê di wan de wê bahsa komkujiyên ku wê di wê çerçoveyê de wê werina kirin wê bahsa wan wê were kirin. Wekî din weke ku me li jor hanî ser ziman wê, ji destpêka komarê û pêde wê çawa wê şêwa û rêbazên hemdem ên şer wê werina bikarhanîn wê, di wê temenê de wê karibê wê, di renekê de wê bahsa wê were kirin. Mînaq wê, di renekê de wê, were dîtîna ku wê weke ku wê were ser ziman di nava civakê de jî wê, kom bi kom wê girseyên sivil wê werina girtin û di şikeftan de wê, bigirin û devên şikeftan wê bigirin û wê, gazên jahrê wê berdina hundurê wan. Di wê temenê de wê, ev wê, dema ku wê bahsa komkujiyên komarê ên li dersimê wê werina kirin wê weke pêjnek ku wê bi zêdeyî wê bahsa wê werê kirin. Wekî din wê ji aliyekê din ve jî wê, were dîtîna ku wê bahsa wê were kirin ku wê, leşker wê 'sûngûyên xwe wê bi kişênin û wê li zikê jinên kurd ên bi haml wê bixwûn û wê zaroyên wan wê bi saxî jî bi qalaştina zikê wan re wê derxin û wê, bi saxî bi serê sûnguyên xwe ve wê bikin'. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke gotinek ku wê di nava civakê de wê, ne tenê wê dema ku wê bahsa wê were kirin wê, biêş wê were ser ziman bê. Wekî din wê weke gotin ku wê di nava vegotin û zarinên civakê de jî wê di renekê de wê bi wê re wê, were ser ziman bê. Di wê temenê de wê, bo ku ew pêvajoyên komkujiyên dersimê wê werina domandin wê, di parlamena komare tirk de wê, zagonên bi navê 'zagona

dersimê´ û hwd re wê werina derxistin û wê di wê temenê de wê, bi wê re wê ew wê temenê wê were çêkirin û wê werê hanîn li ser ziman.

Di awayekê de wê, di demên destpêka komarê de wê, bo ku ew temenê wê şerê bi civakê re wê çêbikin û bi wê civak were tasifandin wê, ´dadgehên şer´ ên komarê wê di destpêkê de ku wê weke ´dadgehên istiklalê´ jî wê werina bi navkirin wê werina avakirin û wê, di wê temenê de wê, di wê de wê, hemû pêşeng, rûsipî û serek û pêşengên civakê ên kurd wê di wan de wê, ew wê werina bi darvekirin. Minaq wê, sêx riza ku wê weke mazin û serekekê kurd ê dersimî bê û sêx seîd bi heman rengê ku wê weke serokekê kurd ê olî bê wê, di wê temenê de wê, di wan dadgehên de wê, biryara bi dervekirina wan wê were dayin û ew wê, werina bi dervekirin.

Di wê temenê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê, ev bi dervekirin wê, di renekê de wê hinek wateyên wan ên din jî hebin. Di serî de wê, di destpêka komarê û avabûna wê de ku wê di konferanse lozanê de wê bibê wê, hingê wê, gerînên M. kemal ataturk wê li herêmên kurdistanê wê bibin û heta ku wê kongirên weke yên Erzurumê û sêwasê wê werina li darxistin û wê di wan de wê kesên mazinên civakê ên kurd wê di wan de wê werina civandin ku ew bêjin emê weke du miletan bi hev re û li rex bijin. Bi wê piştgirîyê a ji kurdan wê komarê wê denezênê. Lê piştî ku wê denezênê û pê de wê, piştî wê bide li kurdan. Wê kurd wê weke ku wê li wan wê xiyamet wê were kirin wê bibin. Di wê demê de wê, di encama wê gerînê û gotinên bi wê rengê de wê, kurd û mazinên wan jî wê pêbawer bikin. Wê bi gotinên M. kemal ku ew bi wê rengê dikê wê bawer bikin û Ew jî wê bi şêxên kurdan re wê wêneyên xwe wê bide kişandin û wê bide belavkirin.

Ev rewş wê, di nava civakê de wê, di renekê de wê bandûrê jî wê li civakê wê bide kirin. Piştî wê ku wê, dema ku wê, artişa komarê wê ava bibê wê, hêzên herêmî ên kurdan wê bi aşîrî û hwd jî wê, di nava wê de wê, şer bikin. Di hemû anyên wê yên weke ´çenekkele´ û hwd de wê, bi hev re wê bikevina şer de. Di wê demê de wê piştî ku wê bi hev re wê, welêt û ankû komarê wê avabikin wê piştî wê, herina civîna lozanê û di wê demê de wê, kesên ku ew weke li ser navê wê werina şandin qaşo wê ji kurd û tirkên wê pêkwerin û wê li ser navê wan wê herin. Di wê temenê de wê, ismet Inuno jî wê di nava wê heyetê weke serekê wê bê û li gorî gelek çavkaniyan ku ew bixwe jî wê bi malbate xwe wê, bi koka xwe wê kurd bê.

Wê dema ku ew diçina wir wê bi wê rengê wê gotinê wê bibêjin. Wê bibêjinku ew li ser navê kurd û tirkan hatina. Di wê demê de wê, piştî wê ku wê civîna lozanê wê bi dawî bibê û wê, kurd wê di wê de wê weke 'bêstatû' wê werina hiştin êdî wê piştî wê ev di nava kurdan de wê, weke ku wê weke bê sedema infialê. Kurd wê, di wê demê de wê, fahmbikin ku ew cardin rasti xiyanete rayadarên komarê hatina. Di wê temenê de wê, werê fahmkirin ku rayadarên komê bi gotinên xapinok ew xapandina û di wê temenê de komar avakirina. Piştî wê, ji xwe piştî ku wê civîna lozanê wê bi dawî bibê wê, piştî wê ku kurd wê fahmbikin ku ew ji mafê wan ên civakî û mirovî û statûya wan hatina bêparkirin wê demê bidest raperinê dikin. Wê demê wê, komar û rayaderên wê êdî wê piştî wê, bidest şandina artişê bi ser kurdan de. Di wê temenê de wê, pêvajoya şerê komarê ê bi civake kurd re wê bi van xapinok û xiyanate re wê li hemberî wan wê destpê bikê. Piştî wê ji xwe ew statûya ku ew bi tirkitiyê hatiya avakirin wê çawa wê li ser hemû beşên civake kurd jî wê werê ferzkirin wê, di wê temenê de wê, êdî wê şerê wê bi civakê re wê were meşandin. Di wê temenê de wê qadaxaya navên kurdan bê, zimanê wan bê, pêvajoyên talanê ên li ser çanda wan bê, û hwd wê, bi gelek aliyan û demên demdirêj re wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were dîtin ku ew wê êdî wê di awayekê de wê bidomê û wê bê domandin. Piştî wê, demê û pê de wê komar û rayadarên wê bi temenekê destûrî a nijadperestî ku wê dem bi dem wê kirasî olî jî wê li wê bikin û wê bi gotinên olî wê li ser wê re wê rêyên xapandinê wê pêkbênin re wê şerê wê bi civakê re wê bi wê re wê bidina kirin û domandin.

Şerê komarê ê bi civake kurd re wê di wê temenê de wê di destpêkê de wê, di awayekê de wê bi xiyaneta rayadarên pêşî ên avaker ên komarê ên li kurdan re wê destpêbikê. Piştî wê, êdî wê şerê wê statûya yekali ku wan temenê wê çêkiriya û heta ku wan destûra wê jî nivîsandîya wê êdî wê çawa wê bi civakê wê bidina herêkirin û ferzkirin wê êdî wê şerê wê dem bi dem wê bi civakê re wê bidina meşandin. Di wê temenê de wê, ev wê ji aliyê komarê ve wê weke 'şerê xwe parastinê' wê were pênasekirin. Ji aliyê civake kurd ve û komên din ên civakê ve wê weke tekoşîna bidest xistina statû û maf û azadiya xwe wê di rengekê de wê bi wê re wê diawayekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê dikarê wê di awayekê din de jî wê werênê ser ziman ku wê şerê tûnakirina civakê wê di wê temenê de wê, di awayekê wê di wê demê de wê, were domandin. Di dewama wê de wê, êdî wê herkesekê wê çawa wê weke tirkitiyê wê were pênasekirin û zimanên din

ên civakî weke kurdî wê werina qadaxakirin. Kesên bi kurdî diaxifin weke kurd wê yan rastî kuştinê wê werin û yan jî wê rastî êşkenceyên xadar wê ji aliyê rayadarên komarê ve wê werin. Di wê temenê de wê, ev wê weke rewşek xwezayî bê. Wê oldarên civakê wê nikaribin bi zimanê xwe yê civakî ê zikmakî waazên xwe jî bikin. Ew jî wê bi tûndî wê li wan wê were qadaxakirin. Di wê temenê de wê, di rengê de wê, çawa wê, di awayekê de wê, ziman û nirxên civakê û kevneşopî û dîroka wê di awayekê de wê were ji holê rakirin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi zêdeyî wê, were dîtî ku wê were domandin.

Ku emê li jêr zêdetirî li ser wê bisekin in wê, di demên piştî derbeya leşkerî a 12 êlûnê' de wê were dîtî ku wê, bi temenî wê ev pêvajoyên qadaxayên zimanî wê di awayekê de wê, çawa wê, weke pêvajoyek bişavtinê wê were pêşxistin û bi temenkirin û kûrtirkirin wê bi wê re wê di rengê de wê, were dîtî ku ew wê, were kirin. Ev rewşa derbeyê wê dema ku em li armancên wê binerin wê di rengê de wê, ji aliyekê ve wê bi wê rewşa civakê û armancên rayadarên komarê ên bi armanca tûnakirina rengên civakî ên civakî re wê were kirin. Di wê temenê de wê, wusa wê were hizirkirin ku wê bi wê derbeyê re wê bi tememî wê civak wê bi hemû aliyên wê yê cihê re wê were tûnakirin. Û wê were ji holê rakirin. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê di awayekê din de jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya bişavtinê ku wê weke bi bermeneya komarê a tûnakirinê re wê were pêşxistinên wê hinek aliyên wê yê ku wê di encama komkujiyên ku wê berî wê demê wê werina hanîn li serê civakê re wê bi temen bikê. Ber vê yekê em dîsa ji wê nûqteyê hinekê bi şûn ve herin û wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê, di rengê din de wê êdî wê karibin wê werênina ser ziman. Mînaq wê rewşa rewşa dersimê wê weke rewşek trejediya kurd a dîrokî wê, xwe bide dîyarkirin û wê di wê temenê de wê, bi komkujiyên xadar ku wê piştî wê hertimî wê bi êş wê ji wan wê were bahskirin re wê were kirin û wê were domandin. Di wê demê de wê, bi wê rengê wê pêvajoyên şerên komarê wê were meşandin ku wê, hemû kesên balix weke dê û bav wê bi girseyî wê werina qatilkirin. Zaroyên wan wê kamyon bi kamyon wê werina berhevkin û wê bişênina li deverên nedîyar ên rojavayê komare tirkîyê a ku ew hatiya avakirin û ew zaro wê çawa wê 'weke tirk' wê werina mazin kirin wê di wê temenê de wê ew wê werina windakirin.

Di wê temenê de wê, hê jî wê, di nava civakê de wê pêjna ´windahiyên zaroyên dersimî´ wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke pêjnek civakî wê hê jî wê bi zarinî û şitt wê ji wê were bahskirin. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê ev wê weke rewşek ku wê bi wê re wê çawa wê pêşaroja civakê wê bi tememî wê were tûnakirin û wê bi wê re wê bi wê ve wê girêdayî wê weke hewldanekê û kirinê wê were kirin û wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê ev wê, di dewama wê de wê piştî wê, li deverên din ên kurdistanê jî wê bi civake kurd re wê werina pêşxistin. Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, rewşa kurd û civake kurd wê li herêmê wê weke rewşek giştî bê û ev rewş wê nne tenê wê bi komare tirk bi tenê ve wê girêdayî bê. Di wê demê de wê hin hêzên rojavayî jî ên weke ingiliz û firansizî jî wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, daxili mijarê bin. Di wê demê de wê, rojavayê kurdistanê wê di bin metingeriya hêzên firansizî de bê. başûrê kurdistanê wê di bin metingeriya hêzên ingilis de bê. Ew jî wê, çawa wê pêşîya tevgeriyek civakî a kurd wê bigirin wê, di wê temenê de wê komare nû a tirk ku ew avabûya û şer li hemberî civake kurd daya destpêkirin wê, di renekê de wê, wê piştgiriyê wê bidinê. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, dema ku wê raperîna kurdan wê di pêşengîya qadroyên xoybûnê û şêx seid de wê bibê jî wê, di wê demê de wê, derfeta serkeftina kurdan wê bi zêdeyî wê hebê. Lê di wê demê de wê, ev herêmên rojava ku wê di bin serwerîya hêzên firansizî de bin wê xate tîrenê a ku ew di nava herêmên di bin serwerîya wan de derbas bibin ku ew wê di wan re wê bi tîrenê wê hêzên tirk wê vegûhazênina li ali û aniyên din ku ew kurdan û hêzên wan dorpêçbikin re wê ji wan re wê bina alîkar. Di wê temenê de wê, ev rewş wê di wê temenê de wê bi wê re wê êdî wê di renekê de wê, di awayekê fiili de wê, bi wê re wê were dîtin ku wê di fiiliyetê de wê bi hêzên firansizî û komare tirk wê bi zimni wê levbikin û wê di wê temenê wê levkirinê de wê, temenê şikandina raperêninên kurdan ên demê wê biafirênin. Li aliyê din jî wê, di wê demê de ku wê komare kurdistanê a ku wê berzencî wê li başûr wê avabikin wê, di wê çerçoveyê de wê hêzên ingilis wê bixwezî ku ew wê bi tafisênin û wê bi dest bombardimanên bi balafirên şer ên li wê bikin û wê mahmud berzencî wê bixwe wê dilbigirin û wê bişênina li giravek hindistanê ku wê di wê demê de wê, weke metingeriya wan bê. Wê di wê temenê de wê ew wê sûrginî wir wê were kirin.

Di wê temenê de wê, di renekê de wê, rewşa kurdan wê ji xwe wê, piştî lozanê û pêde wê, gav bi gav wê di wê temenê de wê bi pêl û

pêvajoyên hêrişê ku wê rayadarên komarê wê dem bi dem wê bê navberê wê li hemberî civakê wê bikin wê, di rengekê de wê, êdî wê, bi wê re wê xirabtir wê bibê.

Di wê temenê de wê ev pêvajo wê weke pêvajoyîna şer ên ku wê bi wê re wê di awayekê demdirêj de wê, li ser navê komarê wê li hember civakê wê were domandin bê. Di wê temenê de wê di demên komarê de wê, destpêka pirsgirêka kurd a di demên hemdem de wê di wê temenê de wê bi destpêka komarê û çerçoveya lozanê ku ew wê di wê de wê weke bêstatû wê werina hiştin re wê were afirandin. Wê di dewama wê de wê temenê pêvajoyên şer û pêvajoyên jenosîdkirijna civakê jî wê bi wê re wê, di reng û awayekê vekirî de wê were dîtin ku wê were avakirin.

Di demên piştî wê, di çerçoveya wê mantiqê levkirina lozanê ê li ser temenê inkare statûya civake kurd û komên din ên herênê de wê piştî wê pêvajoyên bi peymanî ku wê di çerçoveya herêmê de wê were kirin jî wê bibin. Minaq wê 'paxta sadabadê' bê, 'paxta baxdadê', 'peymana cezayirê' û hwd wê di wê temenê de wê karibê wê weke çerçoveyên zêhnî û statûqûyî dikarê di rengekê de wê, li herêmê û di çerçoveya têgînên herêmê de wê karibê wê salixbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di awayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di mijare pêvajoyên şerên rejimê de wê, di wê temenê de wê, piştî wê, civak wê di wê temenê de wê, bi pêvajoya piştî 'paxta sadabadê' re ku wê temenê avakirina dewletên nû ên weke iraq û sûrî wê bi wê re wê were çêkirin wê, êdî wê di wê temenê de wê, aliyekê din wê l li herêmen kurdistanî û civake kurd wê bi pirsgirêkî wê xwe bide dîyarkirin. Wê pirsgirêka sînoran wê di rengekê de wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê were dîtin wê xwe bide dîyarkirin. Pirsgirêka sînoran wê di wê temenê de wê di rengekê de wê ew bê ku wê ev dewletên nû ku wê ava bibin wê bi mantiqê paxta sadabadê ku wê, bi wê çawa wê mantiqê lozanê wê, di rengekê de wê, çerçoveya wan bi wê were afirandin û li wan malkirin wê êdî wê di wê temenê de wê, ew wê, civak wê di nava xwe de wê were qatkirin. Wê di wê temenê de wê başûrê kurdistanê wê di nava sînorê dewleta iraqê a ku wê bi destê ingilisan wê were avakirî de wê were hiştin. Rojavayê kurdistanê wê di nava sînorê sûrî ku wê bi dest firansîzan wê were avakirin de wê bê hiştin. Rojhilatê kurdistanê wê di nava sînorê iranê de

wê were hiştin û bakurê kurdistanê jî wê di nava sînorê komare tirk de wê were hiştin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênina ser ziman ku wê, di çerçoveya paxta sadabadê de ku wê were kirin wê, hin levkirinên li ser wê qatbûnê jî wê bi rêgezê ku wê werina kirin û pêşxistin wê bibin. Minaq wê bi gotinên weke kurdên nava sînorê weletek ciran ku ew raperinê bikin wê welatê din ê ciran wê alikariyê wê nedê kurdan. Wê, di wê temenê de wê sînorê xwe ji wan re wê bigirê. Rêgeza din a duyem wê di wê temenê de bê ku wê bê gotin ku wê, çawa wê têkiliya kurdên aliyên xwe wê bi kurdên aliyên din re wê bi birre û wê nehêlê ku ew têkiliyê bi hev re dênin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyên ku wê di wê temenê de wê levbikin.

Ev rewşa paxta sadabadê wê di rengekê de wê piştî komkujiyên mazin ku wê, komare tirk wê werênê serê kurdan û wê encamên mazin bi komkujiyên li deverên raperîner ên kurdistanê ên weke dersim û kocgirî û hwd wê bigirê û hwd re wê bibê. M. kemal bi xwe wê herê wê levkirina li paxta sadabadê û wê di wê temenê de wê, ew wê, di wê temenê de wê ew wê, were kirin.

Di wê çerçoveyê de wê ev levkirin wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê komare tirk wê çawa wê, di wê temenê de wê di nava xwe de wê pêvajoyên şer wê, bi şitt û bênavber wê bidomênê. Ber ku wê bakûrê kurdistanê ku ew di nava sînorê tirkiya de maya wê weke beşa kurdistanê a mazintir wê were dîtin û hasibandin jî bê.

Di awayekê din de jî wê piştî wê, di wê temenê de wê, hemû berxwedanên kurdan wê, bi xwûnê wê werina tafisandin. Li kurdistanê kijan latî rakê wê di bin wê de wê, cendekê kurdekê ku wê rayadarên kimarê ew qatilkiri wê were dîtin. Di hundurê sedsalê dîroka komarê de wê, wê bi sedhezaran kurdistanî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê hovane û bi awayekê bêwijdan wê werina qatilkirin. Di wê temenê de wê, ti nirx û rêgezên mirovatîyê wê li berçav wê newê girtin.

Di wê çerçoveyê de wê, pêvajoyek şitt a bi komkuji wê di rengekê de wê li ser serê civakê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê, di awayekê de wê, were dîtin ku wê were meşandin. Pêvajoyên bi komkujiyê ku wê were hanîn li serê civakê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were dîtin ku wê were meşandin.

Di pêvajoyên piştire de wê, pêvajoyên şerê jenosîdê ku wê ji demên nivê sedsalê dîroka komarê û pê de wê, ku wê li hemberî kurdan wê were meşandin wê pîrali wê di zikhev de wê were derbasbikin. Wê di wê temenê de wê pêşî wê çawa wê aiditiyeta wan û bi navê wan wê ji herêmên wan û wan wê were birin wê li ser wê were sekin in. Di wê temenê de wê navê hemû dever û herêmên wan wê ji kurdî wê derbasî tirkî wê were kirin. Di dewama wê de wê, wê navê bi kurdî wê kurdek wê nikaribê li xwe bikê. Yê ku ew li xwe bikê wê karibê bo wê êşkenceyên xadar bibînê û ankû were kuştin. Di dewama wê de wêke pirtûkên navan ku wê herkesek wê navê xwe wê ji nava wan wê bi tirkî wê werina amadekirin û wê li herêman wê belavbikin. Di wê temenê de wê, kesek wê nikaribê wê navê xwe ji navê ku ew di wan pirtûkan de hebê wê ji wan cûda wê hilbijêrê. Cûda hilbijartin wê kariba bûba sedema girtin, êşkencekirin, kuştin û ankû bi dehan salan zindankirin. Wekî din wê di dewama wê de wê ti kurd wê nikaribê bi zimanê kurdî wê bi xwênê, perwerde bibînê û têkiliyê bi hev re bibînê. An jî kesekê ku ew li musika kurdî gûhdar bikê wê karibê bibê sedema kuştin û girtinên wan. Di wê temenê de kesekê ku ew bi kurdî ji birnekê û bi tirkî nizanibê wê di wê temenê de wê, berdêlên wê yên giran wê hebûban. Wekî din wê bi kampanyayên weke 'heydê kecikno li dibistanê' wê di wê temenê de ku wê di demên piştire wê di nav û rengna 'masûmane' de wê werina kirin jî wê di wê çerçoveyê de wê xwediyê armanc û encamên ku em dikarin bi teybetî kifşbikin û werênina ser ziman bin. Ev jî wê bi teybetî wê weke aliyê wê yên ku em dikarin wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê karibin wê werênina ser ziman bin.

Rewşên hêrîşên li nava civakê, numeyîşên rojhilat û dagehkirinên 78,an' di dewama wê de

Rewşên hêrîşên li civakê wê dema ku em li wan dinerin wê li tirkiya wê, ji destpêkê û pê de wê, hin bi hin wê li şûna ku wê, kêma bibin û wê dawî li wan wê were wê, zêdetirî wê, kûrtir wê werina kirin. Wê zêdetirî wê, di wê çerçoveyê de wê weke pêvajoyek şer ku wê bi armanca jenosîdkirina civakê wê, bê domandin. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê dîroka komarê wê hemû wê dema ku wê ji wê aliyê ve wê li wê binerê wê weke dîroka şer a li hemberî civakê ku wê bimêsênê re wê were dîtin.

Di awayekê din de jî wê berî ku em werina li ser wê çerçoveya wê ya fahmkirinê û wê li ser wê binivîsênin wê dikarin wê di dewama wê de wê

werênina wê, pêşî wê werênina ser ziman ku wê, di awayekê de wê, dema ku wê bahsa raperînên kurdan wê were kirin wê, bi gotina wan li hemberê komarê raperînkirin re wê werênina ser ziman. Lê wê ti carî wê gotina wê newê ser ziman ku wê komar û avakarên wê bi xwe wê, bina sedema wê ku ew wê, kurd wê, raperîne wê bikin. Ber ku wê, di wê temenê de wê, hertimî wê di nava wê hewldanê de bin ku wê çawa wê rewşa statûya civakî wê tûnabikin wê bi wê armancê wê hêrişên xwe wê, li hemberî civakê wê bidina domandin.

Di awayekê de wê, dema ku wê, bahsa rewşa mejuya derbeyên li tirkiya ên ji 68, 71 û heta 80'ê wê di wê temenê de wê hemû rewşên derbeyî wê di wê temenê de wê, di çerçoveya wê pêvajoya şerê komarê ê li hemberî civakê de wê were kirin. Di wê temenê de wê komar wê di dîmenekê de wê weke komarek şer wê, xwe bi pozisyon wê bikê wê hertimî wê şer wê bide domandin. Hemû derfetên bi çekkirina xwe ya bi artişî bê, çekên giran, ên kimyewî û hwd wê hemûyan wê di wê temenê de wê, li hemberî civakê wê, pêşî wê di nava xwe de wê bikarbênê. Hewldanê xwe gihandina çekên baştirin û sofistiketirî jî wê, di wê çerçoveyê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Di wê rewşê de wê, di salên piştî şerê cihanê ê duyem de wê, pêvajoyek nû a şerê komarê wê li hemberî civakê wê kurdistanê wê were dîtin ku wê were ser ziman. Wê weke ku wê di gelek filmên ku wê weke yê 'sînor' û hwd de wê, were ser ziman jî wê, çawa wê, di awayekê de wê, ew wê ji civakê re wê bina weke rewşên komkujiyan wê di wê temenê de wê, bê dîtin.

Di dewama wê de wê ew jî wê were dîtin ku wê, piştî şerê cihanê ê duyem ku wê netewên yekbûyî wê li giştîya cihanê wê ava bibê û wê piştî wê dadgehên navnetewî ên ku ew sûcên dewletên ên li hemberî xalkên bindestê xwe û dervî xwe wê lê dipirsê û di darizênê wê, were avakirin. Di wê temenê de wê, piştî komkujiyên komarê ên li dersimê wê weke bi gazên kimyewî û piştî wê dem bi dem ku wê bi awayekê li demê pelevkirî pêvajoyek komkujiyan ku wê bi civakê wê bide jîyankirin wê li hemberî wê, bêdengbûn jî wê, weke temenê domandina wan pêvajoyên wê yên bi komkujiyan bê. Di wê temenê de wê, ne komkujiyên wê yên li dersimê û ne jî yên piştî wê, ku wê di wan de bi deh hezaran kurdistanî qatilkirina wê bo wan wê, newê darizandin.

Di wê temenê de wê, gotinên weke yê 'terorê' wê weke di demên destpêkê ên komarê de ku wê bi rengê weke yaa 'aşqiya' wê bikarbênê wê, di wê rengê de wê bikarbênê û wê di bin wê navê weke 'tekoşîna li

dijî terorê' de wê ew şerê jenosidê ê li hember civakê li her deverê û di demên dirêj ên li dûv hevdu ku wê werin de wê heta roja me wê bi wê re wê were domandin.

Di wê temenê de wê ev wê di demên piştre de wê bi zêdeyî wê were dîtin ku ew wê were meşandin û wê di rengekê de wê weke ku wê bê pêşxistin. Lê em wê dikarin wê bibêjin ku wê piştî pêvajoyên komkujiyan ên ji şerê cihanê ê yekem û heta şerê cihanê ê duyem û hinekê piştî wê, êdî wê di wê temenê wê demek din wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê were û pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê, di wê temenê de wê, di demên piştre wê bi zêdeyî wê mijar û faktora olê wê weke faktorek ku wê çawa wê were istismarkirin wê bi zihniyeta derbeya 12 êlûnê re wê, êdî wê derkeve li pêş û wê piştî wê weke rengekê zêhniyetî a bi konseptî ku wê li ser wê re wê çawa wê konseptên şerê wê bi wê re wê li hemberî civakê wê pêşbixin û wê di wê temenê de wê, werê dîtin. Di wê çerçoveyê de wê mijare konseptên şer ên ku wê di bin maskeya olê de wê li herêma wê werina pêşxistin wê, di rengekê de wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, piştî wê zêdetirî wê werina pêşxistin û wê bên kûrtir kirin. Di wê rewşê de wê, mijare olê wê, di wê rengê de wê weke temenekê ku wê li ser wê ew wê dijminatî, dijberî û pêvajoyên şer wê werina bi gotinkirin û wê werina pêşxistin li ser serê civakê.

Dîroka bikarhanîna olê li hemberî civakî a komarê wê piştî salên 1950 û pê de wê zêdetirî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê karibê wê were dîtin bê. Wê di wê demê de wê, hemû saziyên ku wê weke temenê wê bi karhanîna olê ên weke yên weke yên 'dîyanetê' û hwd wê, di wê temenê de wê hin bi hin wê weke bên gihandin li temen û tûrên giştî ên ku ew wê çawa wê bi wê re wê civak wê were kontrolkirin û di dest de zantkirin. Wê di awayekê din de jî wê, bi wê re wê, komên leşkerî wê werina afirandin û wê li hemberî civakê wê, werina dayin şerkirin. Komên kontrayî ên weke huda-par wê di wê temenê de wê weke komna ku wê li ser olê re wê werina pêşxistin û wê, bi de hezaran kurdistanî wê bi destê wan wê bên dayin qatil kirin.

Wekî din wê, di wê çerçoveyê de wê pergale dîyanetê' ku wê were pêşxistin wê di wê temenê de wê, bi çerçoveyekê wê bingihê wê were afirandin.

Ev pêvajo wê piştî derbeya 12ê êlûnê ku wê rejima komarê wê li ser wê temenê wê bo ku ew li ser olê re li hemberî civakê bê dayin şerkirin wê bi tîgînên weke bi bîrdokî ên weke 'senteza tirk-islamê' ku wê werina pêşxistin re wê, bi mantiqê derbeya 12ê êlûnê wê werê pêşxistin. Piştî wê

pêvajoyên rejimê ên weke ku wê heta T. Ardogan wê werina pêşxistin wê li ser wê temenê û bi wê mantiqê wê çawa wê werina pêşxistin bin. Rejima ardogan wê, di dewama ya 12ê êlûnê de wê, weke demek rejimê ku ew wê, pêvajoyên wê yên şerê li hemberî civakê bi referansên olî wê derxê li asta jorin di temenê şerên komarê ên li hemberî civakê de wê, derkeve li pêş bê. Pêvajoyên weke 'rewşa tesebuse derbeyê a 15 temuzê' ku wê weke bi destê ardogan wê were pêşxistin wê di wê temenê de wê, weke pêvajoyek nû a zihniyeta derbeya 12ê êlûnê bê. Di dewama wê de wê bibê. Li ser nûqtayên ku wê derbeya 12 êlûnê wê li wan were kirin û ew bi serneketina wê çawa wê derbeya 12ê êlûnê wê bi serbixê wê bi wê mantiqê wê pêvajoya rewşa tesebûse derbeyê a 15 ê temûzê wê were pêşxistin.

Berî wê di wê temenê de jî wê pêvajoyên wê yên ku wê werina ser ziman wê hebin. Di wê temenê de wê, piştî rewşa derbeya 68'an ku wê hin bi hin wê cardin wê, civak wê tevger di nava wê de wê derkevin wê bibê. Derbeya 68'an wê li hemberî tevgerên civakî ên li kurdistanê ku wê di salên 67an de wê, bibin û wê weke bi navê 'numeyişên rojhilat' jî wê werina bi navkirin wê were pêşxistin. Wê di wê temenê de wê bi wê pêvajoya derbeyê re wê, hemû kesên ku ew dikarin pêşengiyê ji civakê re bikin weke serek aşîr bin û ankû kesên pêşeng bin wê werina armanc girtin. Wê di wê temenê de wê gelek jî wê piştî wê werina girtin û wê werina sûrgunkirin ji herêmê li deverên din.

Di wê temenê de wê, ev pêvajo wê, piştî wê, ku ew bû wê êdî wê, di rengekê de wê, di dewama wê de wê, pêvajoya derbeyê a 71ê wê di dewama wê de wê li ser encamên wê re wê were pêşxistin ku ew wê çawa wê hinekê komarê û rejima wê bikê rewşek bi çalak a şer de li hemberî civakê. Wê bi temenî wê rejima şer wê, pêşbixê û wê derxê li pêş. Di wê demê de wê, dema ku wê, ev bû û wê, bi encamên wê re wê, nikaribê pêşîya tevgerên civake kurd ên weke yên 'tekoşîna maf û azadiyê didin ên weke PKK û hwd ku ew nikaribin pêşîya wê bigirin wê êdî wê pêvajoya derbeyê 12ê êlûnê wê pêşbixin. Wê bi teybetî wê derbe wê li hemberî van tevgerên kurd bê. Di wê demê de wê li şûna ku wê pîrsgirêk wê bi awayekê wê li ser esasê radest kirina mafên civakî ên civake kurd ku wê bikin wê, rejim wê li ser esasê ku ew pêvajoyên şer pêşbixê û şer ji hemû aliyan ve bo tûnakirina civakê wê bi wê re wê bikê wê, bi rewşa wê derbeyê re wê bê kirin pozisyonek şerkirinê a bi civakê re. Piştî wê êdî wê ev pêvajo wê hem wê were domandin û hem jî wê were kûrtirkirin. Ji ber ku wê, rêveberên wê demê ên komarê wê, baş wê

pêvajoyê wê nexwênin û wê fahmnekin wê pêvajoya şer ku wê bidina domandin wê, ne tenê wê bo civake kurd û komên civakê wê, pêvajoya şer wê barî pêşaroyê wê bikin wê, her wusa wê, dîroka komarê jî wê heta demên piştî wê di dewama wê de wê weke dîroka şer wê, ji aliyê civakan ve wê, bi wê temenê wê bidina nivîsandin. Ev ne fahmkirin wê, hê jî wê di awayekê de wê xwe bide domandin. Ber ku wê bi aqilê ku ew di wê demê de hati diyarkirin û rêya ku ew bi wê hati kifşkirin wê di dewama wê de wê were lê hizirkirin û ev rê û xate wê, wê tenê wê ya şer bê. Wê derketina dervî wê nebê. Her wusa wê, bi wê dîroka şer û pêvajoyên şer wê komarê wê, bikina bin deynên bi sedan milyar dolaran de. Her wusa wê, çendî ku wê ew herêm wê ji deerfetên derfetên jîyanê û pêşketinê ve wê, pirr zêde wê xwediyê bingihekê mazin jî bê wê, hemû wê, li pêvajoyên şer wê werina xarckirin. Wê, hemû civak wê ne tenê ya kurd wê ya tirk jî wê bi wê di bin pêvajoyên xizaniyê ku wê bi politikayên rejima komarê wê werina pêşxistin wê mahkumî jîyankirina bi wan wê were kirin. Li ser wê çerçoveyê û pêvajoyên şer wê, bo ku ew derfeta şerkirinê bidest bixin wê hemû rêyên diplomatikî û derfetên wê yên aborî wê bikarbênin û wê xarcbikin. Bo ku ew pêvajoya şer di wê temenê de ku wê di encama wê de ew xizani hatina pêşxistin û hemû kes hatina maxdûrkirin bidina domandin wê, dest biavêjina bikarhanîn û istismarkirina olê. Bi wê re wê bi gotinên weke 'pêxember bi gezek nan çawa dijî' wê bidest propagandayên wê bikin. Zêde derxistina gotinên olî û ankû weke li gorî olê jîyankirinê wê hinekê jî wê aliyekê wê bi wê nûqteyê ve jî wê girêdayî bê. Di demên piştî jî wê ol jî wê weke temenekê şerkirinê ê bi civakê re wê, li ser wê temenê û çerçoveyê wê were dîtin ku wê were bikarhanîn. Pêşxistina rêxistinên weke li tirkiya weke hizbillah(ku piştî rejim wê navê wê weke "huda-par" bide gûharandin), huda-par, DAÎŞ û hwd wê, weke rêxistinên paramiliter ên ku ew di wê temenê de wê li hemberî civake kurd wê bidina şerkirin û wê bi destê wan bi deh hezaran ciwanên kurd wê bidina qatilkirin. Wê rejima komarê wê bi tememî wê di dewama wê de wê çawa wê bikê wê pêvajoyek şer de li hemberî civake kurd. Ev wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê werênê ser zima bê.

Di dewama wê de wê, gotinên weke 'PKKê pirsgirêka kurd afirand' jî wê weke gotinên berevejî kirinê bin. Wê çawa wê rastiyê wê vajî wê di nava wê xate dîrokê a şerê rejima komarê li hemberî civakê wê bide ser nûxûmandin wê bi wê armancê wê were kirin. PKKê wê ne destpêka pirsgirêkê bê. Ankû wê ti rêxistinên din ên ku ew kêma zêde, piçûk û

mazin wê ne destpêka pirsgirêka kurd a ku ew hatî afirandin wê biafirênin bin. Vajî wê ev rêxistin hemû wê di awayekê zelal û vekirî de wê weke bertekên civakê bin û wê weke encama pêvajoya şerên rejima komarê ên li hemberî civake kurd ku wê werina pêşxistin bin. Wê weke lefleksên civakî ên xwe parastin jî bin. Yanî wê, ew wê weke encama wê pêvajoya şerê bi armanca jenosîdkirina civakê bin. Wê di wê temenê de wê, bi wê pêvajoya derketina rêxistinên kurd wê, hişmendîyek wê bêgûman wê biafirê. Lê wê ew wê ji ber nebûna tifaqekê di nava wan de wê nikaribin pirsgirêkên civake kurd di awayekê de ew bigihênina çareseriyê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, rejima komarê jî wê weke ku wê di demên berî derketina wan rêxistinan wê çawa wê hertimî wê tafisandinê wê li ser serê civake kurd û hemû tevgerên nava wê pêşbixê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, di wê demê de jî wê bixwezê ew tafisandinê pêşbixê û wan bi tafisênê. Wê di wê temenê de wê hemû manipulakirin û pêvajoyên wê yên şer ên li hemberî wan tevgerên kurd ku ew dimeşênê di bin navê 'şerê li dijî terorê' de jî wê bi wê armancê bê. Di wê temenê de ev rêxistinên kurd û derketina wan wê, di awayekê de wê weke ku wê pêşîya pêvajoya jenosidkirina wê ya civakê wê ji aliyekê ve wê bigirin û wê derbeyê li wê konsepte komarê a bi armanca jenosidkkirina civakê wê bide xistin. Ya ku wê di temenê bi şitt hêrîşkirinên wê yên li wan rêxistinên kurd de jî bê wê, di rastiyê de wê ev bê.

Di wê temenê de wê, komarek ku ew hebûna civakekê ji xwe re kirî armanc û her demê û tîmî bi mudahaleyên li jîyane wê dikê û pêşxistin û pêşketinên nava wê di xwezê ji holê rabikê wê çawa wê karibê wê weke bi rûmet û baş ji wê were bahskirin?

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke komarek leşkerî a bi armanca jenosîdkirinê ku ew tevdigerihê wê di rengekê de wê karibê wê were pênasekiriin. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê direngekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, dîroka komarê wê ji demên weke destpêka dema salên 195'ê û pê de wê bûhûrîna weke ji dema ya yek-partîtîyê li dema pîrr-partîtîyê wê, di wê temenê de wê, ber ku wê, yek-partîtî wê nikaribê encamê ji pêvajoya jenosîdkirina civakê bigirê wê ber vê yekê wê bi pêvajoyek pîrralî wê di wê temenê de wê êdî wê were pêşxistin. Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê bi wê gûhartinê a di rejimê de re wê, êdî wê çawa wî nixên demê wê,

di wê temenê de wê, di rengê de wê, di temenê wê pêvajoya şerê xwe yê jenosîdkirinê de wê bikarbênin wê di wê rengê de wê, were dîtin.

Weki din wê dikarê wê weke gotine ku wê di wê dema ku wê bahsa şerê nava filistin û israilê ku wê bi hêrîşên hamasê li israilê re wê destpêbikê re wê, werê ser ziman re wê, qaso rayadarên tirk wê bahsa mafên filistinîyan û pêşxistina aşîtîyê wê ji wan re wê bikin jî wê di heman demê de wê ji aliyekê din ve jî wê pêvajoya xwe ya şer a li hemberî civake kurd wê li bakûr, başûr û rojavayê kurdistanê wê bi şitt, hov û xadarî wê li hemberî civake kurd wê bidina domandin. Di dema ku wê, hakan fidan weke wezirê karê derve wê, bahsa sekinandina şerê israilê ê li hemberî filistinê wê bikê wê, di heman demê de wê bi rayadarên amarîkî re wê hevdiştinê wê bikê ku ew destûrê bidina wan ku ew hêrîşî rojava herêmên kurdan ên ku ew li wan statûya kurd a defacto pêşxistiya ew hêrîşî wê bikin. Wê dema ku ew bahsa mafê jîyanê ê filistinîyan dikin wê çawa wê mafê jîyanê ên kurdistanîyan wê bi kujin wê di nava hewldan û kirina politikaya wê de bin. Di wê çerçoveyê de wê, di wê temenê de wê di sale 2022'an de wê pêvajoya hêrîşên komare tirk ên li başûrê kurdistanê qaşo li hemberî PKKê wê di wê temenê de wê di wê de wê her demê wê nuçeyên ku ew di wan de wê çawa wê çekên kimyewî wê li hemberî kurdan wê bikarbênê wê, di wê temenê de wê, werina li holê.

Ji aliyekê din ve jî wê, mijare hêzên kurd ên li qandilê ku wê komare tirk wê bikê armanca hêrîşên xwe wê, dikarê gotinekê li ser wê jî wê bibêjê. Di demên destpêka pêvajoya mudahaleyê li sûrî de ku wê weke 'pêvajoya çareseriyê' wê, bê destpêkirin bi hewldanaên bi birêz Ocalan re wê, weke şartekê wê dênina pêşî û wê bibêjin ku "bo ku gavên çareserkerîna pîrsgirêkê werina kirin divê ku ew hêzên leşkerî xwe vekişênina dervî sînor' Li ser wê hêzên kurd wê xwe vekişênina dervî sînor li qandilê. Di dewama wê de wê, bi wê re wê, dema ku wê, hêzên kurd wê xwe vekişênin jî ew jî wê bi wê re wê amedekariya şer li ser rêxistinên kujar ên weke DAÎŞê û hwd re ku wê pêşbixin û wê bidina hêrîşkirin li ser kurdan li rojava û başûr û deverên din ên kurdistanê. Di wê temenê de wê, piştê wê, were dîtin ku wê 'pêvajoya çareseriyê' jî wê bi wê re wê çawa wê weke pêvajoyek şer ku ew bi wê re wê çawa wê encamê wê bi derbe li kurdan xistinê re wê bidest bixin re wê, li wê bihizirin bê. Piştî ku T. Ardogan wê, bi gotina xwe ya "êdî derfet nemaya ku em pêvajoya çareseriyê bidina domandin' re ku wê dawîyê li wê werênê re wê, êdî wê ev wê were dîtin.

Weki din wê di dewama wê de wê, di encama wê vekîşênê de wê hêzên kurd ên xwe vekîşandina li qandilê wê çawa wê li wir wê derbeyê wê li wan bixin wê di wê temenê de wê ev pêvajoya şer a bi armanca jenosîda civakê li kurdistanê wê bidina domandin. Di wê demê de wê bi hezaran ciwanên kurd hem li rojava û hem jî li başûr û li bakûr wê bi hêrişên xadar û hov ên komare tirk wê werina qatilkirin. Di wê temenê de wê ev pêvajoya şerê jenosîdê û hêrişên komarê ku wê ji destpêka komarê ve hatina dayina destpêkîrin wê di dema pîrozkirina sedsaliya komarê de jî wê bi şitt û pêvajoyên hêrişê ên li hemberî civake kurd re wê bê dayin domandin.

Di wê çerçoveyê de wê, di regekê de wê, di aslê xwe de wê pêvajoyên weke yên dilgirtina birêz ocalan û kirina wî ya li girava imraliyê bê û bi dehazaran girtin û qatilkirinên kurdan ku wê di dewama wê de wê li kurdistanê wê werina kirin wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê pêvajoya jenosidkirina civake kurd wê were birin li sêrî bo wê bê. Di sale ku wê birêz ocalan wê were dilgirtin de wê, piştî wê bi salekê wê weke qadroyekê rejima derbeya 12ê êlûnê T. Ardogan wê were ser komarê û wê bi wî çawa wê, pêvajoya jenosidkirina komarê wê were birin li sêrî û tememkirin wê bi wê armancê û felsefeyê wê were hanîn li ser desthilatdariyê.

Di pêvajoyên hêrişên komarê de wê di wê temenê de wê, pêvajoyên komkujiyên di dema ardogan û bi fermana wî ku wê werina li serê kurdan wê bi wan wê ji destpêka wî û heta roja pîrozkirina sedsaliya komarê wê, ser sedhezari kurdistanî wê herî hindik wê werina qatilkirin.

Di wê temenê de wê, li her deverên kurdistanê û li ser serê civake kurd wê pêvajoyên şer wê bi konseptî wê di wê temenê de wê, were pêşxistin.

Piştî mudahaleya li sûrî ku wê, çawa wê kurd wê dest dênina li ser herêmên xwe û wê rêveberîyek xwe ya ku ew xwe bi xwe li wir bi rêve dibin jî wê ew wê hertimî wê di bin pêvajoyên hêrişên rejima komare tirk de ên ku ew ji hewayê û aerdê ve wê bi komên kontrayî ku ew di bin navê 'artişa sûrî a azad' û hwd de wê werina avakirin û wê bidina hêrişkirin li ser kurdan wê di wê temenê de wê ev pêvajoyên hêrişan wê li ser serê kurdan wê di regekê de wê bînin dayin domandin. Ev pêvajoyên hêrişan ên li hebûna civake kurd wê, hê jî wê bidomê. Di wê dema ku wê qaşo wê hakan fidan û T. Ardogan wê, bo filistênê wê mitingên mazin wê li darbixin bo sekinandina hêrişên israilê li ser filistinê wê, ew bixwe wê, çawa wê pêvajoyên şer ên li ser kurdên rojava wê bidina domandin wê, di nava hewldana wê de bin. Wê, di wê temenê

de wê, Di roja ku wê, T. Ardogan wê mitingê li stembulê bo filistinê wê li darbixê û wê bahsa sekinandina şerê li hemberî filistinê wê bikê jî wê bi gotina “emê koridora terorê tûnabikin’ re wê, rojava û herêmên wê armanca hêrîşên rejima komare tirk wê bide nîşandin. Di heman rojê de hakan fidan wê bi gotinên weke “emê hêrîşên xwe li temenê jîyane herêmê bidomênin’ re wê bêtê ser ziman. Bi gotinaka din dibêjê ‘emê hêrîşên xwe li binesazî û avasaziya herêmê bikin û wê temenê wê ye jîyanê tûnabikin. Di rengê weke israil li filistinê dikê ew di wê temenê de dibêjê ku ew wê li rojava bikin. Ardogan jî û fidan jî wê bi wijdan û têtînek ol a ku ew ji mirovatiyê hatî dîrkirin û politizekirin re wê biaxifin. Hemû gotinên weke wijdanê, olê, mirovatiyê, aşîtiyê, û hwd ku wê bikarbênin wê li sînorê kurdan wê dawî li wan were. Di wê temenê de wê piştî wan gotinên hakan fidan wê di çerçoveya wê zihniyeta wî ya kujar ku ew nîmînêr dikê de wê, pêvajoyê û pêlên hêrîşê li gelek deverên jîyane sivil a kurdistanîyên herêmê wê werina kirin. Di wê temenê de wê çawa wê, di wê rengê de wê, ew wê, bixwezin ku ew çawa wê temenê pêşketina jîyane kurdistanîyên herêmê wê ji holê rabikin wê bi wê temenê çerçoveyê wê di rengekê de wê ew wê bikê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê ye din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, çawa wê ji aliyekê ve wê hêrîşên xwe wê li ser rojava wê bidina domandin û wê ji aliyê din ve wê, di bin navê olê de wê heya bertekan wê bidina ser filistin û israilê wê, di wê temenê de wê di nava hewldana wê de bin. Di awayekê de wê ji aliyekê ve wê bi gotina ku ew ‘aşîtiyê ji filistinê re dixwezin’ ku wê werênina ser ziman wê, pêvajoyek hêrîşan ku wê deh qatî ji ya hêrîşên israilê ên li filistinê mazintir wê rejima komare tirk di heman demê de wê li kurdistanîyan û civake kurd wê bikê.

Di dewama wê de wê, mijare bertekan jî wê dikarê wê gotinekê wê li ser wê bibêjin. Di wê temenê de wê, ne tenê wê aligirên iktidarê wê, her wusa wê hêzên muxalifetê ên komare tirk jî ku wê dema ku wê mijar wê were ser hêrîşên kurdan wê ti deng û bertekê wê nedina nîşandin wê, li ser hêrîşên derve wê, xwe weke bi wijdan û mirov wê bidina nîşandin. Wê deng derxin. Wê li tirkiya wê di pozisyona aligiriya piştgirîya hêrîşên rejimê ên li civake kurd de bin. Lê wê li derve wê, di rewşa muhasebeya kirina wijdanê de bin. Ew çi wijdana ku wê li aliyekê wê li hemberî hêrîşên li aliyekê wê bêdeng bê û wê heta ku wê piştgiriyê wê bidê wan lê wê li hemberî ye li devereke din a cihanê wê deng derxê?

Dema ku wijdan bo amûrê kirina ramyariyê wê di wê rengê de wê, di dîmenekê de wê xwe bide nîşandin. Wê, li aliyekê wê bêdeng bê, ber ku ew wê dikin û wê li aliyê din wê bi deng bê, ber ku ew dervî wan dihê kirin. Lê bêgûman wê wijdan wê ji mirovatiya mirov wê were pirsîn. Ew wê, di aslê xwe de wê bide nîşandin ku wê çawa wê xwediyê rewşek mirovî jî bin. Di wê temenê de wê dikarê wê weke pêvane mirovatiyê jî di wê nûqtayê de wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê..

Di mijare pêvajoyên hêrşên komare tirk ên li hemberî civake kurd de wê, di wê temenê de wê dema ku wê werênê ser ziman wê, ji destpêka wê û heta destpêka sedsaliya wê, bi wê re wê were dîtîn ku wê ji hêza hêrîşên xwe yên şer ên bi armanca jenosidkirina civakê wê, ti lez û hêzê wê winda nekê. Wê heta ku wê di demên hemdem de wê bi zêdeyî wê, di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, were dîtîn ku ew wê, di rengekê de wê were domandin.

Di awayekê de wê, ev rewşên weke yên ku wê piştî derbeya 12ê êlûnê ku wê, di dewama evren de wê bi Ardogan re wê xwe bidina domandin wê pêvajoyek ku wê di wê de wê çawa wê li herêmê wê ol wê weke birdoziyek jenosîdkirinê wê were bikarhanîn wê karibê ji wê re jî wê weke birhanak dîrokî wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, rejim wê çawa wê bi wê re wê ne weke oldar bin. Wê çawa wê olê wê weke pergelek tafisandinê û kontrolkirinê wê bikarbênin wê di wê temenê û rengê de wê bi wê re wê were dîtîn ku wê wê were bikarhanîn. Her wusa wê, di wê temenê de wê, dibin navê olê de pêxistina rêxistinên û bi wan re derbe li jîyane civakan dayin jî wê, di wê temenê de wê, were dîtîn. Ji politikayên kesên weke yên Ardogan û heta rewşên weke yên DAÎŞ û Hamas'ê û hwd ku wê li wan wê were nerîn wê di wê temenê de wê çawa wê ev wê weke temenê ji holê rakirina temenê jîyane civakan wê di rengekê de wê, were bikarhanin. Hamas wê weke ji navikê ve wê, bi hêzên weke rejima tirk ve wê bi têkiliyên wê yên ku ew bi wan wê teşwîkî hêrîşan dikê û di dewama wê de wê, bi wê re wê çawa wê, li gorî politikayên xwe wê bikarbênin re wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were dîtîn ku ew wê were bikarhanîn. Di wê temenê de wê, dema ku em ji wê aliyê ve wê, li wê binerê wê, kesên weke serekê rejima tirk ên weke Ardogan û hwd bi politikayên xwe yên di wê temenê de ên bi teşwîkkirina hêrîşan re wê, di aslê xwe de wê ne tenê wê weke kesên ku ew destê wan di xwûna kurdan de sor bûya dikarê bibînê wê weke kesên ku ew didestê wan ketiya xwûna filistinîyan de jî wê, karibê

di dîmenekê de wê pênamebikê. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê gotinên weke yên bi navê aşîtiyê û hwd ku wê ji devê wan derkevin jî wê ne ji dil bin. Wê tenê wê bi armanca li hundurîn û derve rayagiştî bixapênin. Di dewama wê de jî wê bi wê re wê çawa wê pêvajoyên hêrişên xwe wê li ser serê civakê wê li herêmê wê bidina domandin. Rejim û komare şer ku wan avakirîya wê, di wê temenê de wê, rewşên şer ku ew li hemberî wê, weke tehdid dibînin bertekê li wê didina nîşandin. Nexwe wê, bertekên wan ji aliyekê din ve wê, ne ji ber filistinîyan bin. Ankû wê, ne ji ber wê bin ku ew li wan dihezirin bin. Vajî wê, di çerçoveya politikayên wan ên şer ku weke pêvajoya şerê rejima komare tirk ê li hemberî civake kurd ew dimeşênê di dewama wê de û di çerçoveya wê de wan bertekên wan dikarê bixwênê û şîrovebikê. Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê, dibînin ku ew rejima şer û domandina şer ku wan avakirîya ku wê weke mudahale li wê were kirin wê di wê temenê de ew wê, di rengê de wê bertekê wê bidina nîşandin. Bertekên reyadarên rejima komare tirk dikarê di wê temenê û rengê de wan fahmbikê.

Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê rejima komare tirk wê pêvajoyên wê yên şer ku wê di temenekê statûqîyî de wê pêşxistiya wê, di wê temenê de wê, bertekên xwe wê bide nîşandin. Di awayekê de wê, di dema ku wê, têkiliyên wê yên li herêmê û hêzên herêmê û ên dervî herêmê re li wan binerê wê di wê temenê de wê di rengê de wê were dîtin ku wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê bê.

Pêvajoyên destûrî ku wê çawa wê di temenê çawa wê li ser temenê etnisiteyekê wê werina avakirin û wê komên din ên civakê wê, çawa wê li leyha wê werina bişavtin û tûnakirin

Pêvajoya destûrî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku wê, were hildan li dest. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê çawa wê mijare civakê wê, di rengê de wê, di wê rengê de wê bi temenekê destûrî wê were tûnakirin û ankû wê destûr wê were kirin bingihê pêvajoya şer a şerê komarê yê li hemberî civakê de wê, di demên wê yên destpêkê de û di yên piştê de wê ev di awayekê vekirî de wê were dîtin.

Di destpêka avakirina komarê de wê, di wê rengê de wê, destûrên netewî û yên sernetewî ku wê temenê wan wê biafirênin ên weke rêgezên civîna lozanê bê, paxta sadabadê bê, paxta baxdadê bê, peymanê cezayirê

û hwd bê wê, di wê temenê de wê di regekê de wê were dîtin ku wê were pêşxistin. Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, piştî avakirina komarê ku wê navê wê derkeve li pêş wê, destûra sale 1924'an bê wê, di wê temenê de wê, derkeve li pêş. Di wê destûrê de wê, weke ku wê di destpêkê de wê rêgezên wê yên ku ew dihên ser ziman de wê, weke hinekê ji yên din ên ku wê piştê wê werê ser ziman de jî wê di dîmenekê de wê weke berfirehtir wê were pênasekirin û wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê, temenê şerê bi civakên din ên herêmê re wê, di destpêkê de wê, di destpêkê de wê, di destûra 1924'an de wê, di regekê de wê were dîtin ku wê were bi temenkirin. Di rêgeza wê ya duyem de wê, ku wê di dewama ya yekem de wê were ser ziman wê bi gotina 'dewleta tirk wê komar bê' û 'wê ola wê islam bê û wê zimanê wê tirkî bê' Di wê temenê de wê ev wê weke rêgeza pêşî ku wê di wê temenê de wê weke temenê hemû ziman û çandên din ku wê bi wê re wê di regekê de wê werina tûna hasibandin. Di wê temenê de wê bi gotina "zimanê wê yê fermî wê tirkî bê" re ku wê werênê ser ziman wê li gorî wê, êdî wê hemû zimanên din ên civakê wê weke zimanê kurdî û hwd wê, di destpêkê de wê, weke tûna wê bîn hasibandin û wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê bîn kirin armanca hêrîşan de. Ber ku ew wê weke der-destûrî wê di regekê de wê bi wê re wê were dîtin û wê bê hanîn li ser ziman.

Di wê temenê de wê, di regekê de wê, di rêgezên wê yên din de jî wê dema ku mirov li navaroka wê dinerê wê, weke ku wê, di wê temenê de wê sererastkirin û nivîsandinên wê di regekê de wê werina kirin. Di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, di temenekê ku wê tenê wê hebûna etnisîteyekê wê bi navê wê re wê esas bigirê û wê di temenê nijadperestî de wê xwediyê regekê dîtinê bê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê, li gorî wê herkesek wê bi mecbûrî wê pêwîst bê ku ew were kirin tirk. Ji xwe wê, di axiftinên rayadarên komarê ên parlamenê ku wê piştê wê li ser wê bi axiftinên wê di wê temenê de wê hizrên xwe wê di regekê de wê, werênê ser ziman. Tirkkirin wê weke esasê wê biafirênê û wê, di wê temenê de wê ne tenê wê bi fîzîkî wê bi aliyên din ên zêhni û zimanî jî wê di wê rengê de wê, çawa wê yekkirinekê li ser esasê tirkkirinê wê bide kirin wê di wê temenê de wê di regekê de wê, rengê wê xwe bide dîyarkirin. Yanî di awayekê ku wê, hebûna civakên din û ziman û çandin wê esas bigirê de wê, zêde wê temenê wê nebê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê. Di xalên wê yên piştê de ku wê werina şîrovekirin wê weke li

ser rewşa têgînên weke muhtariyetê û hwd de ku wê kifşkirinên herêmê wê di rengekê de wê, weke ku wê bi şîrovevên derhanîne re wê di rengekê de wê, weke wê bên ser ziman.

Di awayekê din de jî wê, mijare ev ali wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê girng wê karibê wê li wê bihizirê bê. Di awayekê de wê, şîrovevên destûrî wê dema ku wê pirezekirina wan wê were kirin û wê bina temenê mudahaleyê li jiyane civake kurd wê êdî wê zêdetirî wê pevçûn û hatinên hemberî hev wê di wê temenê de wê bi wê re wê bibê. Di nava rêgezên de wê, temenê mudahaleya li jîyane komên din ên civakê wê li leyha etnisiteya tirkitiyê wê di rengekê de wê hebê û wê disa wê li leyha wê were tûna hasibandin.

Di wê temenê de wê, di cewherê wê de wê nikaribê wê bahsa mirovatiyekê û ankû demokratizetiyeke bi wê re wê bikê. Wê ji xwe wê ev di wê de wê nebin. Wê, di rengekê de wê, çawa wê yekkirinekê wê di wê rengê de wê, were kirin wê, êdî wê, di wê temenê de wê, temenê pêvajoyên şer ên piştê wê, di wê rengê de wê bi wê re wê biafirênin. Destûra 1924'an wê hem temenê pêvajoyên şer ên dema şex seid û hem jî temenê pêvajoyên şer ên li hemberî dersimê jî wê di rengekê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê bê afirandin. Wê, di wê temenê de wê ev wê weke aliyên wê yên girng bin ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Wê her tiştê wê li ser esasê tirkitiyê wê ber ku wê fahmbikê wê bi wê temenê wê bidest ketina şer a bi civakên din ên dervî wê re wê bikê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, civake kurd û komên din wê mecbûrî raperîne û serhildanê wê bi wê re wê were kirin.

Ji xwe wê, dadgehên şer ên ku wê di demên destpêkê ên weke dadgehên istiklalê ku wê werina bi navkirin wê temenê wan jî wê di wê temenê de wê were çêkirin û wê hemû bi dervekirin wê li gorî gîyane wê destûrê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê were dîtin ku wê werina kirin. Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê di rengekê din de jî wê werênê ser ziman ku wê mijare destûrê wê, di wê temenê de wê, bi temenî wê, hemû rengên din ên civakî wê di wê temenê de wê, were dîtin ku wê bi wê re wê were tûnakirin. Di awayekê de wê, xosletên ku wê, bi wê rengê wê bânhanîn û wê bi destûrkirina wan wê were kirin wê, zêdeyî têkiliya wan bi rewşek komarî re wê di aslê xwe de wê nebin. Di awayekê de wê, zêdetirî wê, weke di rewşek weke xanadanî û ankû weke ya di rengê

rêveberîya osmanî a stembûlê de wê, di regekê weke wê de wê were dîtin ku wê were pêşxistin. Di demên piştre wê li şûna ku wê baştirbûba û bi ber komarbûnekê û zihniyeta wê ve wê çûba jî wê vajî wê, di regekê nijadperesti de wê, bikeve rewşekê û xatek pêşketinê de.

Di mijare dadgehan de wê weke ku wê di fasila çarem û rêgeza 59an de wê were ser ziman wê, bi awayekê serbestiya wan wê di wê temenê de wê, were dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ne dîyariyên ku wê di wê temenê de wê, bibin jî wê, bi rêgezên fasile yekem re ku wê temenê wê bi tirkitiyê wê were bi cihkirin re wê, were dîyarkirin û wê di wê çerçoveyê de wê êdî ew wê, were pêşxistin.

Biryarên bi dervekirinê wê li ser wê temenê wê bi dadgehî wê di regekê de wê were dîtin ku wê were dayin û ankû wê werina girtin. Di destpêkê de wê, mijarên weke 'dadgehên istisnaf'ê ku wê bahsa wan wê werê kirin jî wê, di wê çerçoveyê de wê, ew wê, newina bikarhanîn. Ji xwe wê piştre wê bi awayekê wê werina dîtin ku wê werina ji holê rakirin. Di salixkirina destpêka fasila pêncem de wê, bi tememî wê li ser wê temenê nijadî wê, were kirin û wê, di wê temenê de wê, kirpendina di destpêkê de a li tirkitiyê wê, di wê temenê de wê, temenê şerên jenosîdkirinê ên ku wê werê meşandin jî wê bi wê re wê were çêkirin. Li gorî wê çendî ku tu bibê tirk û weke tirk bê wê, mafê te hebê û têtê karibê ji wê sûdbigirê û weke xwediyê mafên ji wê bin. Lê di wê temenê de wê, di mantiqê wê de wê, aliyekê din jî wê di wê temenê de wê, hebê ku wê, komên civakî ên ku ew dihên bişavtin jî wê di mantiqê gotinê de wê, dîsa wê cûda wê ji wê werina cihê kirin. Çendî ku wê 'weke tirk' wê xwediyê maf wê bê pênasekirin jî lê wê di dewama wê de wê, ber ku wê kirpendinê li koka nijadî wê bikê wê, di wê temenê de wê li ser wê re wê, cihêbûnekê wê, di nava gotinê û kirdeya wê de wê bi wê re wê, bi mejiyê hizirkirina wê re wê bide kirin. Yanî ew çendî were bişavtin û weke tirk lê were kirin jî wê ne tirk bê. Wê tenê wê weke tirk bê.

Di mijare destûrê de wê, di demên piştre ku wê heta ku wê dem wê were salên 1928an û piştre wê, pêvajoyên destûrî ku wê werina pêşxistin wê di regekê de wê, aliyên din ên civakî wê çawa wê, di regekê de wê li ser wê esasê tirkitiyê wê pênasebikin wê di wê temenê de wê di regekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Ji salên 1923'an û heta salên 1950 û hwd ku wê weke salên demên yek-partitiyê ku wê werina pênasekirin wê di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê, di yekitiyêk zêhnî û nijadî de wê bi wê re wê, were pêşxistin.

Di wê çerçoveyê de ku em werênina ser ziman wê herî baş wê, wê zihniyetê wê, mahmud esad bozkurt wê, di rengekê de wê bi gotinên xwe wê werênê ser ziman. Ew wê bi gotinên weke “tirk wê, xwediyê wê welatê ê yagene bê. Wê efendiyê wê bê. Yên ku ew ne ji xwûna saf tirkan bin wê li wê welatê tenê wê mafekê wan wê hebê, wê xwediyê mafê xîzmetkar bê û xwediyê mafê kole bê, dost û dijmin û heta çîya wê wusa zanibin” re wê, werênê ser ziman.

Ev rengê hizirkirina mahmud esad bozkurt wê di wê temenê de wê, weke xwediyê temenekê gîyanî ê ku wê bi wê re wê, ew destûr û pêvajoyên destûrî wê werina pêşxistin bin. Ev zêhniyet wê hertimî wê, bi xalkên herêmê re wê di nava dijminatî û şer de bê. Wê bi wê re wê pêvajoyên şer wê, di wê çerçoveyê de wê hertimî wê pêşbixê. Û ankû wê pêvajoyên şer wê, hertimî wê bide pêşxistin. Di wê çerçoveyê de wê, di wê temenê de wê dema ku em li ser têngîna destûrî re wê fahmbikin wê, li gorî wê, ‘ku ew tirk bê wê xwediyê hemû mafên ji destûrî wê werin bê.’ Lê ew ku ew ne tirk bê wê çî mafê wî nebê. Di wê temenê de wê, ev wê weke gîyan wê zêhniyetê ku wê di temenê rengê fahmkirina bi gotinên destûrê de jî wê, di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê pêvajoyên fahmkirinê ên destûrî wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê hertimî wê di rengekê de wê çawa wê weke pêvajoyên ku wê, di wê çerçoveyê de wê li ser temenekê ku wê bi wê re wê tirkitiyekê wê bi wê temenê destûrî wê di nava wê sînorê komarê ku ew hatiya afirandinê de wê biafirênê. Xalkên din wê yan wê weke bi bûyarên 6ê êlûnê ên piştre wê der-welat bikin û yan jî wê weke di rewşa kurdan û komên din ên cihê ên civakî de wê were dîtin wê çawa wê di bin pêvajoyek bişavtinê a şitt de wê bên hiştin û wê bên derbaskirin.

Di wê temenê de wê bêgûman wê ev pêvajo wê ne bi çerçoveya têngînek kesekê ku ew weke derdikeve dervî destûrê û hwd re wê karibê were fahmkirin. Hemû kesên ku wê di wê temenê de wê, bihizirin û wê hizrên xwe wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê, temen û bingihêkê wan ê destûrî ku ew wê li wê bihizirin û wê di wê temenê de wê li ser wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, temenê destûrî ku wê tenê wê mafê jîyanê wê di nava sînoran de wê tenê ji yên tirk re wê bide hiştin wê, di wê temenê de wê, weke zêhniyetek ku wê hemû salên dîroka komarê wê ji sale wê ya pêşî û heta sale wê ya sademin wê, hemûyan wê,

weke şalên şerên ku ew wê bi komên civakê ên li herêmê re wê bide meşandin wê, bide dîyarkirin û pêşxistin.

Di wê temenê de wê, dema ku wê, zimanê xalkên herêmê ên weke yên kurd wê werina qadaxakirin wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di wê temenê de wê bi wê re wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Di mijare destûrê de wê, bi rewşên weke yên bi darizandinî bê û ankû rewşên din ên weke şer bê wê, di wê temenê de wê, temenê wê bi destûrî wê hebê. Temenê inkare hebûna komên din, bişavtina wan, ji dîrokê birina wan û hwd wê, di wê temenê de wê bi temenekê destûrî wê, di rengê de wê, ji destpêka komarê û heta demên piştre wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê were dîtin ku wê were bi rêvebirin. Di demên piştre ên hemdem de ku wê pêvajoyên şer ku wê di hundurê sînor de wê werina kirin û ankû wê dervî sînor wê werina kirin wê, bi temenê destûrî ên weke ji parlamenê derbaskirina destûrnameyên destûrî ku ew wê, werina kirin re wê li gorî wê were kirin. Di wê temenê de wê pêvajoyek destûrî ku wê di wê temenê de wê li gorî wê ew şerên bi armanca jenosîdkirinê ên civakî wê di rengê de wê bi wê re wê li gorî wê di rengê de wê weke ku wê werina rêvebirin.

Di demên yekparitîyê de wê, ji wê rewşê re jî wê pêwîstî wê weke wê newê dîtin. Wê tenê wê li ser levkîrinên destûrî ên bi rêveberîyên cîran re wê li ser esasê meşandina wê şerê bi awayekê hevbeş li hemberî wê hebûna wê civakê wê di wê temenê de wê ew wê were kirin û pêşxistin.

Di wê rewşê de wê, bi temenekê destûrî pêşxistina pêvajoyên şerê jenosîdê û jenosidkirina hebûna komên civakî ên li herêmê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê teybet ê ku mirov wê di wê temenê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi teybetî wê kifşbikê û wê çerçoveya wê bi kirpênê bê.

Ev wê, weke rewşek teybet a ku wê ji destpêka dîroka komarê û heta demên wê yên piştre jî wê li ser wê temenê û esasê wê di rengê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê were rêvebirin. Her wusa wê, di rengê de wê weke ku wê di rêgeza duyem a destûra sale 1924'an de wê weke 'tirk û islam' wê pênasebikê wê, di wê temenê de wê, ji aliyekê ve wê, komên civakî ên kêmetewî û ankû etnikî wê di wê temenê de wê ji hebûna wê destûrê re wê werina armançgirtin. Û ji aliyê din ve jî wê li ser têngîna olî re wê, komên din ên xwediyê baweriyên cihê jî bin wê di wê temenê de

wê, di wê rengê de wê, were dîtin ku wê werina kirin armanc û wê, bi awayekê wê hebûna wan wê, bi komên tundrew û dana wan a alikariyê bê û ankû pêşxistina wan û hwd bê wê bi wê re wê ew wê were kirin. Ji aliyê din ve wê, di wê temenê de wê ev wê weke xosletekê tabîî ê rejimê û xate pêşketina wê xwe bi demê re wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, pêvajoyên bi dîroka komarê re wê dem bi dem wê li ser wê temenê wê çawa û çiqasî wê encamê wê bidest bixê wê, di renekê de wê, li ser wê bisekinê. Wê di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyekê ku wê bi rengê keseyeta ku ew wê li ser esasê tirkitiyê weke 'oldar' û 'kindar' ku wê werina pêşxistin re wê di renekê de wê, were pêşxistin. Yan jî wê, ji aliyê temenê etnikî ve wê weke keseyetîya ku ew 'tirk' û 'kindar' wê, di renekê de wê, di wê temenê de wê weke keseyetîya ku wê bi wê temenê şerê komarê ê li hemberî komên civakî ên herêmê wê di wê temenê de wê bi awayekê wê were pêşxistin.

Di wê rengê de wê, hemû lefleksên komarî wê, li ser wê çerçoveyê de wê werina pêşxistin û komên cihê ku wê bi pêşveçûnên civakî wê derkevina li holê jî wê li ser wê temenê wê weke bi pêşketina wan ku ew bi wê bûna re wê bina armanc. Wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê ew wê, werina ji holê rakirin. Wê, di wê temenê de wê hemû pêşketinên komên civakî ên weke yên ne tirk wê weke 'tehdidekê' wê, li ser wê mantiqê re wê weke li ya tirk wê pênasebikin wê di wê çerçoveyê de wê, bikina armanca pêvajoyên xwe yên şer ên tûnakirinê de. Pêvjaoyên şer ên ku wê ji destpêka komarê wê di wê temenê de wê werina pêşxistin wê, weke qarakterê komarê wê were û şekl û awa wê bistênê û wê, di wê temenê de wê bi wan re wê, sererastkirinên civakî wê di renekê de wê bi wê re wê êdî wê, werina kirin. Di dewama wê de wê dema ku em wê li wê binerin wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê bide dîyarkirin. Di awayekê de wê mijare civakî wê, di wê temenê de wê, hertimî wê weke armanc bê. Civaketî wê, di wê temenê de wê, bi bi gotinî û wateya wê di nava rengê hizirkirina komarê û zêhnê wê de wê cihê wê nebê. Wê li şûna wê gotina "netewê" ku wê were bikarhanîn ew wê, di wê temenê de wê, di mantiqê wê de wê, çi wê were ser ziman wê, çi wê weke li gorî tirkitiyê bê wê bi wê re wê li wê bê lê hizirkirin. Lê wekî din wê, di wê çerçoveyê de wê, di hundurê sedsalê bûhûrî ê komarê de wê, komar wê ber wê yekê wê ne gihijê têgîn û hizrek civakî ku ew wê, idraq bikê û wê, fahmbikê û ankû li gorî wê fahmbikê.

Li ser wê temenê wê, ber ku wê gotina civaketiyê wê, di rengekê de wê, hebûna civakên din wê weke bi kirdeyî wê di xwe de wê bihawênê ew wê, di rengekê de wê weke gotinek ‘dijmin’ wê di rengekê de wê were dîtin. Di wê temenê de ev gotinên civakî û hwd ku wê di nava gotina ‘netewî’ de wê werinina ser ziman wê, di rengekê de wê weke gotinek ku wê wateya wê, li gorî hebûna civakekê zêdetirî wê weke li gorê rewşek zêhnî a ku ew wê weke tirkitiyê wê pênasedikin wê bê ser ziman. Li gorî wê êdî hemû rewşên civakî wê, weke rewşên ku wê li gorî wê têgîna zêhnî wê, ji wê re wê meşrû bê ku ew li wan mudahahele bikê, bi wan re şer bikê, û ankû bi pêvajoyên şerên weke bi armanca jenosidkirinê ji holê rakirinê re wê weke ku ew wê ji xwe re wê ‘meşrû’ wê bibînê.

Di pêvajoyên destûrî de wê, were dîtin ku wê, bi zêdeyî wê, heta salên 1950 wê li ser temenê yekparitiyê û rêgezên wê û gotina wê re wê were meşandin. Di rengekê de wê, pêvajoyên salên heta salên 1950 wê di rengekê de wê weke pêvajoyên ku wê çawa wê, ji kirinên xwe re wê, temenê wê bi destûrî wê çêbikin û wê destûrê wê weke temenê tafisandinê wê were bikarhanîn wê, di wê rengê de wê were bikarhanîn. Wê pêwstî bi wê newê dîtin ku wê ji kirinên xwe yê li hemberî civakê re ew qewlikekê bibînin.

Ji xwe dem wê, di wê temenê de wê, weke demek şer bê û wê li pîrrianiya deverên cihanê wê, pêvajoyên şerên newtewî bê û ankû yê hêzên dagirker ên weke firansa, ingilistan û almanya nazî û hwd wê hebê. Ber vê yekê wê, di kirinên xwe de wê, di wê demê de wê, zêde wê newê lêpirsîn. Avakerê komare **tirk** M. Kemal Atatürk wê bi têtikiliya xwe ya almanya Nazi û ankû hitler a baş re wê, di rengekê de wê, were dîtin ku ew wê, karibê ji kirinên xwe re bi wan re wê bi meşrûiyetekê re wê bibînê. Ji xwe wê hinekê jî wê bi ber nijadperestiyekê û hin bi hin têtînek fasistî ve çûyina komarê û di wê temenê de wê avakirina politikayên wê hinekê jî wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, temenê wê bi wê çerçoveyê de wê biafirê (çav: Ihrig, Stefan(Cambridge 2014); Atatürk in the Nazi imagination).

Têtikiliyên tirk û alman û bi teybetî têtikiliyên wan ên nava salên 1919 û heta salên 1945’an wê, di awayekê de wê, dema ku wê, Ihrig Stefan wê, di xabate xwe ya bi navê “Atatürk in the Nazi imagination “ de wê werênê ser ziman wê, bi van gotinan wê, destpêka wê bikê û wê werênê ser ziman. ““Hitler dostê tirkan bû” ne ji ber ku wek “Îtaliyan” bi wî re dinya fetih kirin – nekirin – lê ji ber sedemên din ên ku ez ê vebêjim. Li gorî vê yekê, piraniya nirxandinên li ser têtikiliyên Alman-Tirkî yê di

navbera salên 1919 û 1945an de çîrokên ku ez ê bêjim, ji nedîtî ve tê (çav: Ihrig, Stefan (Cambridge 2014); Atatürk in the Nazi imagination, s: 7.).”

Ev rûpelê dîroka komare dîroka tirk a navbera van deman ku wê di rengekê de wê bandûra wê ne tenê li wan demên wê bibê. Wê li demên wê yên piştî û politikayên wê bibin jî wê, weke dîmenekê hertimî ser nûxûmandî ê bandûrker wê bimênê. Piştî dema almanya nazî û tîkiliyên wê yên ku wê weke ku Ihrig Stefan wê werênê ser ziman wê, tîkiliyên alman û tirk ên piştî wê li ser wê temenê wê bi gîyanekê wê xwe bi şêwayekê teybet wê, di rengekê de wê bide domandin. Weke ku Ihrig Stefan wê di heman xabate xwe de wê di rûpela 23’an de wê, werênê ser ziman ku wê Enver paşa wê, ji wê tîkiliya demê a nazî û tirkan re wê, temenê wê çêbikê û wê heta ku wê, peymanê tifaqê demê wê bi bandûr û pêşengîya wî were çêkirin. Di demên piştî de wê, di rewşên serxistina M. Kemal de jî wê, Ihrig Stefan wê werênê ser ziman ku wê bandûra almanya demê wê di wê çerçoveyê de wê hebê. Ihrig Stefan wê di dewama nivsandina xwe de wê bandûra kemalismê û nazîsmê a li hev û tîkiliya wan a ku wê bi gelek awayan wê, di hev re wê derbas bûyî wê pêşkeve wê, bi lêkolîna rojnemeyên demê re wê bixwezê ku ew dîmenekê wê berfireh wê bînin ser ziman. Heta ku wê hinekê din wê pêşde wê herê û wê di derbeya destpêkê a ku ew wê nazî wê bi wê werina ser desthilatê de jî wê bandûre bandûra kemalistan wê weke faktorekê wê bikê.

Lê ji ber ku ti kevneşopîya mejiyê tirkîtiyê de wê, li xwe mikurhatin wê nebê û wê, ji ber ku wê lêpîrsîna kirinên xwe ên demên bûhûrî li ser tîgînek bi ber başbûnê ve wê nebê wê êdî wê, weke ku em li firansa di mantiqê tîgîna komarê de wê dibînin wê pêvajoyên weke ya dema komare yekem, dema komare duyem û dema komare sêyem wê ti carî wê nebê. Di wê temenê de wê, ev wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman. Di awayekê de wê, ji ber vê yekê wê di dîmenê ku wê were dîtin wê, bi wê re wê were dîtin ku wê çendî wê hinek nêzîkatiyên weke bi tîgîna komarên demê re wê hebin wê kopîbikê jî lê wê, di rengekê de wê, di aslê xwe de wê, ji rewşa çerçoveya tîgîna komarê ku wê çendî wê zêde wê bahsa wê were kirin û wê gotina komarê wê were bilêvkirin jî wê ji wê dûr bê. Di wê çerçoveyê de wê ev wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, werênê ser ziman. Wê weke gotinên weke yên mafê mirov, demokrasîyê, pergale dadê, layiqîtiyê û hwd ku wê

werina bikarhanîn û ku wê zêdeyi wê di gotinê de wê bimênin jî wê rewşa gotina komarê jî wê bi pirranîya wê weke rewşek di gotinê de jî wê bimênê. Di demên wê yên piştê jî wê, aqilekê ku wê çerçoveyek komarî wê di wê temenê de wê layiqî wê û bi rêgezên wê ku wê biafirênê wê, neafirê û wê, dernekeve li pêş. Di wê temenê de wê, di rewşa komarê de wê, ev wê di regekê de wê xwe bi wê re wê werê ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare komarê û ankû têngîna komaritiyê wê, weke ku wê çawa wê, di nava hinek rejimên arab de wê were bikarhanîn wê, di rengê de ku wê weke bi mantiqê wê li ser temenekê tîranî û gotina kesekê weke serok dewlet wê avabê wê, di wê temenê de wê, rewşa komaritiya tirk jî wê di wê rengê de bê. Wê ji rastîya komarîtîyê a ku mirov wê, di regekê de wê, bi rastî wê werênê ser ziman wê ji gelek aliyên xwe ve wê dûr bê. Ji aliyên ku ew wê weke wê, dihê kirpendin de jî wê weke hinek aliyên ku ew hatina kopîkirin û ew ne hatina idraqkirin wê, di dîmenekê de wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê, herkesê ku ew dihê ser desthilatê wê bi wê yekê wê bi rehetî wê karibê destûr bê û ankû pergale wê, li gorî xwe de di wan de gûhartinan weke dixwezê li gorî nerîna xwe ya birdozîkî bide çêkirin.

Dîroka wê ya ku ew bûhûrî wê di wê temenê de wê, di regekê de wê ew wê di awayekê rehet de wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Lê wê aliyekê wê yê din jî wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin wê ew bê ku wê di mijare têngîna komaritiyê de wê, di wê temenê de ku em, gotinekê wê bibêjin wê dikarin wê bi wê re wê, di regekê de wê bi wê re wê bibêjin ku wê, ew bê ku wê, xosletên wê yên ku ew wê, kes wê li gorî xwe wê reng wê bidîyê û wê bi gûharênê û wê, hemû biryar wê, bi kifşkirina bi gotinên ji nava lêvên kesekê wê, were û derkeve ku wê bibê wê, weke nîşanaka wê bê ku wê, di wê temenê de wê, nîşanaka wê bê ku ew ne dikarê weke têngî û çerçoveya komarekê wê fahmbikê. Wekî din jî wê di rewşa komarekê de wê, destûrên wê bêali bin. Wê ne li ser temenê etnisiteyekê û navekê etnisiteyî wê werina avakirin. Ber vê yekê wê, sûcên dijmirovatiyê ku wê, ew bi xwe jî wê weke ku wê bi pêvajoyên şerên xwe yên li hemberî komên civakê wê bikê wê pêwîstîya rû bi rû hatinê wê di mantiqê têngîna komarê de wê hebê. Di wê temenê de wê, di dîroka rejima tirk de wê ti carî wê rastî tiştêkê wusa wê newê. Wê tiştêkê wusa wê newê dîtin. Di awayekê de wê kirinên wê yên nebaş û bi pêvajoyên jenosîda ermeniyân bê û ankû ya kurdan û komên din ên weke

suryaniyan û hwd bê, wê, vajî wê, di pozisyon û pêvajoyek ku wê çawa wê, li ser temenê parastina rejimê li ser wan kirinan re wê gotina xwe pêşbixê û wê bi wê re wê pêşaroja xwe wê li wê temenê wê bikê bin rengê parastinek de. Wê, di wê temenê de wê, piştî wê êdî wê dema ku ew wê weke kirinek di wê temenê de wê bibînê wê bi xwezayî wê bikeve pêvajoyek parastinê a li ser wê re.

Yan jî wê, di wê temenê de wê, dema ku wê kesek wê bahsa komkuji û pêvajoyên wê yên jenosîdê wê bikin wê yan wê rastî wê hêrişê wê werin û yan jî wê, di rengê de wê, weke 'dijmin' wê werina dîtin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev jî wê, di dîmenekê de wê, weke nîşanakên wê bin ku em dikarin wê şîrovebikin ku wê ne xwediyê rewşek komarî ku wê weke pirr zêde wê 'weke navê' wê dihê bikarhanîn wê di wê rewşê de bê. Yan jî wê, di wê awayê de bê.

Ev jî wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmîbê bê ku wê, li ser temenê mafê mirov ên gerdûnî û ne gerdûnî wê, destûrê wê di awayekê bêalî de wê di nava têgînek komarî de wê were pêşxistin û wê zagon û destûrên wê werina nivîsandin. Di rewşa komare firansa a burziwayî de jî wê di rengê de wê ev wê, bi wê re wê, hebê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, piştî şoreşa wê, di awayekê de wê li giştîya dûnyê wê, bi wê rengê wê bi rêgezên xwe û wê bi mantiqê xwe yê ku ew di wê temenê de wê derxê li pêş re wê, di awayekê de wê were ser ziman.

Lê di wê temenê de wê, li herêmê ne bi komare tirk û ne jî bi rewşek din re wê, nikaribê bahsa tişteke wê bikê. Çendî ku wê bê gotin ku wê, di destûr û rewşa xwe ya komarî de wê firansa wê minaq bigirê' jî lê wê di wê temenê de wê mirov nikaribê wê weke qariqaturekê xirab jî wê bi zêdeyî wê, şîrovebikê. Ev wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi wê re wê bi rehetî wê, bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê, karibê wê, di awayekê de wê, were ser ziman. Rewşa komare tirk wê, dernekeve li pêşîya ya komare saddam, ya sûrî a bav û kûr esad û ya humeyni a iranê. Heta ku wê di gelek awayan de wê li şûn wan jî wê di rengê xwe yê zêhnî wê bimênê. Di awayekê de wê, bi rehetî wê, dikarê wê di awayekê de wê bi wê re wê kifşîkê û wê werênê ser ziman. Rewşên wê yên destûrî ku wê, werina pêşxistin jî wê, di hemû kirinên wan re wê kirpendin û di pîretîkê de wê, çawa wê, pêşîya pîretîze wan bigirê wê, di wê rewşê de jî wê bi aqîlekê wê, li ser wê bisekinin. Yanî wê, li ser kirinan re wê, çawa wê 'weke destûrê' wê, şîrovebikin wê di wê de wê, pîretîk û kirinên cihê wê pêşbixin û wê bi wê re wê, destûrên xwe jî wê di pîretîkê de wê,

karibin vala derbixin. Di destûrê de wê, di mijare ya nivîskî û ya pîretikî de wê ew leyistina nava wê, weke temenekê şerê kontrolkirin û tafisandinê ku wê bi mantiqekê wê were kirin wê di dîmenekê de wê bi wê re wê were dîtî ku ew dihê kirin. Wê di wê çerçoveyê de wê, her rêveber wê, di kirinê de wê li gorî xwe wê pêşxistina kirinên xwe û dîmenekê xwe yê rêveberî wê bi wê re wê, di wê rengê de wê, di kirinê de wê, bi gûhartinên ku ew wê li gorî xwe didina kirin wê piştî wê, êdî wê weke ku wê di dadîya dawî de ku wê di dema T. Ardogan û ankû berî Kenan Evren de wê were dîtî wê êdî wê bi tememî wê destûrê jî wê li gorî wan kirinên xwe wê bi gûharênin. Di wê temenê de wê, kirinê wê, di wê rengê de wê, di mijare destûrî de wê bi pîretikên ku ew pêşdixin re wê, di dîmenekê mudahaleyî hem li rewşên jîyanî ên nava civakê wê were kirin û hem jî wê bi wê re wê, çerçoveyên li gorî xwe gûhartinê wê bi wê re wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê were dîtî ku wê bi wê bikin.

Mijare têkiliya kirina nava pîretik û rêgezê ên destûrî de wê, di wê temenê de wê, dikarê wê ji gelek aliyan ve wê, bi nerînek hûqûqî û hwd re wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Wê jî dikarê wê bibêjê ku wê, di wê temenê de wê, kesên weke hûqûqnas jî wê di wê temenê de ku ew wê, derkevina li pêş wê, çawa wê, weke 'ew pîretik û rêgeza destûrî levdikê wê ne li leyha destûrê lê wê li leyha desthilatê wê hertimî wê gotinên xwe wê bi wê re wê di levkirinekê de wê bibêjin û wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê dema ku wê rewş wê ew bê wê demê mirov wê nikaribê bahsa têgîna destûrî û ankû dadî ku wê were were bi gotin a serbixwe jî bikê. Di wê çerçoveyê de wê, di ti demên komarê de wê mirov nikaribê bahsa serbixwebûna pergale dadê û hûqûqek serbixwe bikê. Di dewama wê de wê, her timî wê, weke ku wê were dîtî wê çawa wê kirinên desthilatê û rêveberiyê wê bi wê re wê were salixkirin wê di wê temenê de wê weke enstrumentekê wê pergalek hûqûqê wê were bikarhanin.

Ev rengê wê weke enstrumentekê bikarhanîna pergalek hûqûqê wê, dema ku em bi gotinekê wê li ser wê bisekinê wê mejuya wê gotinê wê hinekê jî wê li herêmên din ên rêveberiyên herêmê ên islamî de wê dîmenekê wê hebê. Ew xwe 'weke rêveberiyên islamî' bi nav dikin û ew çî gotinê wê bibêjin û ankû wê bikin wê weke 'li gorî wê bê' û ankû 'divê ku ew wê weke li gorî wê were dîtî û pênasekirin wê, intibayekê wê hertimî wê, bikarbênin. Di wê çerçoveyê de wê, kiryarên iranê ên piştî şoreşa islamê wê, di wê temenê de wê, were dîtî ku wê were

pêşxistin. Tirkiya wê piştî derbeya 12ê êlûnê wê li ser rewşên weke yên diyanetê' û hwd re wê, di wê temenê de ku ew pêşdixê wê bênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, kiryarên xwe yên şer ên li hemberî komên civakî ên bi hebûna xwe ya etnikî ên cihê bin û ankû bi baweriyên xwe cihê bin wê bi wê yekê wê, pêşîya lêpîrsîna wan wê di wê rengê de wê bixwezin ku ew wê bidina girtin û wê di wê de wê di gelek waran de wê weke ku wê bi ser jî kevin.

Di wê temenê de ev, dîmenê ku wê bi mijare dîmenê olê ê ku ew di wê temenê de dihê bikarhanîn û istismarkirin wê piştî wê, di rewşa pergälên hûqûqî de jî ku ew wê weke enstrumentekê wê bi wê rengê wê bikarbênin dewê were dîtin. Di wê temenê de wê pêvajoyên şer ên li hemberî komên cihê û ankû civakên cihê û hwd wê di wê temenê de wê, ev intiba wê, di rengekê de wê, weke di temenekê de wê li gorî wê konseptên şer wê werina pêşxistin û wê werina meşandin.

Di wê çerçoveyê de wê mijare nava kirinê û gotinê û ankû pîretikê û hûqûqê de wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê, rewşek ku mirov wê bixwezê wê fahmbikê wê hebê. Di wê temenê de wê, kirinên xwe wê, di wê temenê de wê weke 'li gorî destûrê dihê kirin' wê bidina nîşandin. Di nûqtayên ku wê weke vajî wê dihê dîtin jî wê çawa wê, bi gûhartinên qaso weke bi zagonî û destûrî û ankû bi pêşxistinên weke wan û hwd re wê bixwezin wê dîsa di nava wê dîmenê de wê bidina girtin.

Di wê çerçoveyê de wê ew kiryara şer û pêvajoya şer wê, di wê çerçoveyê de wê weke di çerçoveya wê pergalek hûqûqê de bê û ankû wê li gorî wê bê wê, di dîmenekê de wê di wê çerçoveyê de wê were dîtin ku wê were pêşxistin.

Di pêvajoya hûqûqî de wê, ev ali wê weke aliyna ku wê heta roja me wê, di wê temenê de wê ti carî wê, têgînek hûqûqî û ankû bi aqilê hûqûqî wê ne derfeta lêpîrsînê wê li wê bê hiştin ku ew were kirin û ne jî wê hatibê kirin bê. Ji xwe di wê temenê de wê weke ku wê çawa wê, di levkirinek nijadperestî û olê de wê, dîmenekê wê di wê çerçoveyê de wê were afirandin wê, heman dîmen wê bi têgîna nijadperestî û pergale hûqûqê de jî wê, were pêşxistin. Wê di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê kiryarên desthilatê ên der hûqûqî jî bin ku ew di çerçoveya pergale hûqûqî de wê dayina nîşandin û weke ne vajî deestûrê ya wê dayina nîşandin wê weke 'netewperweriyekê' û ku wê di çerçoveya wê têgîna nijadperestî de wê were danîşandin bê. Di wê çerçoveyê de wê ji xwe wê lêpîrsînên di wê warê de wê bi wê mantiqê

wê weke 'li dijî dewletê', 'li dijî nijadê' û hwd wê, werina pênasêkirin. Wê weke erkek nijadperestî û netewperestîya wan kesan bê ku ew kirin ne li gorî destûrî û vajî wê jî bê ku ew wê di wê çerçoveyê de wê weke li gorî wê û ne vajî wê bidina nîşandin. Di wê temenê de wê ev wê, weke derûniyek ku wê di wê çerçoveyê de wê, bi têgîna rêveberiyê, û hwd re wê, li ser wê çerçoveyê re wê, bê dayin meşandin bê. Wekî din wê di dewama wê de wê, dema ku wê kiryara rêveberiyê ne rast bê û ew nerastiya wê were ser ziman wê, bê gotin 'ew rûn li nanê dijminan dikê, ber vê yekê ew newê kirin' wê were ser ziman. Di wê temenê de wê ew wê, weke di çerçoveya politikayek di wê temenê de wê, di reng û awayekê de wê were dîtin ku wê were hanîn li ser ziman. Di pêvajoyên şer de wê, ji destpêka komarê, ji salên 1923'an û heta salên 2023'an wê, bi hêriş pêvajoyên şerên jenosîdê ên rejima komarê li hemberî civake kurd wê hem ji aliyê tirk û hem jî ji aliyê kurd wê, bi sedhezaran kes wê werina dayin qatilkirin. Lê tenê em rastî tenê dozêkê û biryaryekê ku wê di pergale wê hûqûqa wê 'komarê' li ser wê bide wê rastî wê newê. Dadgeh wê, di wê temenê de wê, di wê temenê de wê ne ji ber hanîna li cih a hûqûqbûnekê bê. Ankû ku wê, ermanc ne ew bê ku wê li gorî huquqê darizandinê bikê bê. Wê çawa wê kiryarên der hûqûqî wê di çerçoveya wê de wê bidina nîşandin wê weke sazî û rêyên wê ên rejima komarê bin û ankû wê weke rêyên wê werina bikarhanîn. Vajî wê mirov rastî ti minaqê newê.

Di mijare pêvajoya destûrê de wê, ev wê, di demên piştê de jî wê, were dîtin ku wê weke ku wê çawa wê, di wê çerçoveyê de wê di demên destpêkê de wê weke 'enstrumentekê' wê were lê nerîn wê, di rengê de wê, rewşa wê were dîtin ku wê were hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê, dikarê wê, di rengê de wê werênê ser ziman ku wê mijare pergale hûqûqê ku wê weke enstrûmentekê ku wê çawa wê kiryar wê, weke bi wê werina kirin di çerçoveyek 'meşrû' dayina nîşandin de wê bi wê re wê were dîtin. Pêvajoyên şerên komarê ku wê di wê temenê de wê ji wan re wê, hewldana weke kirasekê lê were kirin ku wê pergale hûqûqî wê ji wê re wê, di wê temenê de wê were pêşxistin wê, di rengê de ku wê çawa wê bi kiryar meşrû nîşandinê ku wê bibê wê, di demên pêşarojê de wê weke hûqûqa pêşarojê jî wê, di rengê de wê, reng û awa wê bistênê.

Ber vê yekê wê dema ku em bi dîroka komarê re wê rewşa pergale hûqûqê wê hildina li dest wê, ne di encama pêşketinek civakî lê wê weke di encamek pêvajoyên şer ên li hemberî hebûna civakê de ku wê çawa wê bi pêvajoyên wê re wê pêşkeve wê, di dîmenekê de wê, xwediyê reng û

awayekê pêşketinê bê.destûr û ankû hûqûq wê ber ku wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, were hildan li dest wê di kirdeya wê de wê mirov û ankû têgihêk hebûnî wê newê dîtin ku wê hebê. Wê, vajî wê, rewşek ku wê, di wê temenê de wê, karibê li dijî rewşa hebûna mirovî jî wê were pênasekirin wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, xwebide diyarkirin. Di rewşa hûqûqê de wê, aliyekê wê yê din jî wê weke ku me li jor wê hanî ser ziman wê, di awayekê de wê, di mijar û mejiyê wê yê şîrovekirinê de bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, çawa wê, rewşa ku ew dihê dihê pêşxistin bi pêvajoyên şer wê, di wê temenê de wê, were salixkirin û wê, di wê temenê de wê, weke temen û têgihêk sererastkirinê wê, were pêşxistin wê bi wê re wê were dîtin. Minaq ku em bi minaqek demên hemdem wê karibin wê werênina ser ziman wê, rewşa wê weke ya komkujiya roboskî ku wê, di 28ê kanûna 2011an de wê di encama bombardimana balafirên şer ên rejimê de wê 35 kurdistanî wê werina qatilkirin wê, ew pergale hûqûqê wê karibê 'biryara neşopandinê' ew bide. Ev wê di wê temenê de wê li ser navê, dîroka wê pergale dadê û rengê hizirkirina wê û mantiq û nêzîkatîya wê re wê, dikarê wê, di rengê de wê, hilde li dest. Di wê temenê de wê, di derbarê rewşên hûqûqî ên demên berê ku wê jî destpêka komarê bi rewşên weke 'dadgehên şer' û ankû 'dadgehên istiklalê' û hwd jî wê di derbarê rengê hizirkirina wan de wê karibê hizrekê bide mirov. Mirov wê dema ku wê, mejuya wê pergale hûqûqê wê hilde li dest wê, rastî gelek minaqên bi wê reng wê karibê were.

Wê dema ku em ji aliyê têngînên hûqûqî û pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê dinerin wê dibînin ku wê, ji rêgezên hûqûqî wê, pirr zêde wê, dîr bê. Di awayekê de wê, nêzbûna li hûqûqê û pêşxistina wê weke enstrumentekê wê, di wê temenê de wê, fektore mirov, maf û azadiyê, têngînên weke yên wijdanê û hwd wê, di awayekê de wê, di wê de wê, bi tememî wê ji holê rabikê û ankû wê ji temen ve wê nehêlê ku ew pêşkeve. Ev gotinên ku wê, carna wê bahsa wan li ser têngînek mirovî re wê were kirin jî lê wê, di rengê de wê kirinê û pêvajoyên wê de wê, were pêşxistin. Têngîna wijdanê jê ku wê, bahsa wê were kirin wê di çerçoveya têngînek ramyarî ku mirov wê bi gotin bikê wê weke 'têgihêk wijdanî a ramyarî' bê. Yanî wê têngihên weke wijdanê jî wê, di rengê de wê weke enstrumentna ku wê, di xizmeta kirinên ramyariyê de wê, çawa wê, werina bikarhanîn wê, di wê rengê de wê, were dîtin. Minaq T. Ardogan ku wê li ser rewşa filistênê re bi awayekê manipulakirinê wê bangê li rojava bikê ku ew pêşiya şer bigrin û wê, bi gotinên weke

“rojawa di mirovatiyê de li di sinifê de ma’ ku wê werênê ser ziman jî lê ew bixwe wê, ji aliyekê din ve wê bi biryara wî pêvajoyên şer ku wê di encama wan de wê her roj wê bi dehan kurdistanî wê werina qatilkirin wê li hemberî rojava, û başûr û bakûrê kurdistanê wê pêşbixê. Yanî wê wijdanê ku ew wê bahs dikê wê di serê wî de wê sînorê wê heta kurdan bê. Heta ku ew mirovatiya jî û ew demokrasi jî ku wê di demên berê de wê bahsa wê bikê wê, sînorê wê heta kurdan bê.

Kurdan wê ber vê yekê ku wê, dema ku wê mijar dibê wan wê rêgezên hûqûqê jî wê çawa wê, di pîretikê de wê cûda wê werina şîrovekirin wê ber vê yekê wê bi gotina ‘hûqûqa dijminatîyê dihê bikarhanîn’ û ankû ‘hûqûq piştguh dihê kîrin’ re wê werênina ser ziman. Di rastiyê de jî wê, di wê temenê de wê, di pîretikê de wê, rêgezên hûqûqê wê bi tememî wê ji aliyê dîtîna wan ve wê bi tememî wê weke hemû kom civakên din ên cihê wê, wan ne dîtî ve wê were û wê li wan wê kor bê. Wê bi tememî wê weke ker û kor bê. Di wê çerçoveyê de wê, şêwayekê hûqûqî wê were dîtîna ku wê di wê çerçoveyê de wê, di pîretikê de wê, were û xwe bide dîyarkirin.

Di mijare hûqûqê û kurd de wê, dikarê wê di wê çerçoveyê de wê bibêjê wê weke û wê bi wan re wê hemû kom civakên din ên cihê wê, bi tememî wê, bo wan wê weke hûqûq wê nebê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dervî wê salixkirina wê bê. Wê di wê temenê de wê, hebûna wan wê, bo wê destûrê û hûqûqê wê weke pîrsgirêk bê ku ew hebê. Di wê temenê de wê, ber vê yekê wê li gorî wê û gîyan û fahmkirina wê pêwîst bê ku ew were ji holê rakirin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di awayekê de wê, bahsa islamê û ‘hûqûqa wê ya gerdûnî’ ku wê bi gotina ‘ummetê’ re wê bi giştî wê were ser ziman wê, di aslê xwe de wê, ji aliyên welat û rêveberiyên ku ew weke islam dibînin wê, ne tenê komare tirk wê iran jî û rêveberiyên din jî wê di wê temenê de wê, dervî wê, weke bibînin û ankû wê weke ji nedîtî ve wê were dîtîna. Ev wê, di pêvajoyên şerên ku wê di rengê weke yên bi konseptên weke yên DAÎŞê’ û hwd de ku wê li hemberî wan wê were pêşxistin de jî wê karibê wê were piştrastkirin.

Di wê çerçoveyê de wê mijare hûqûqê wê, di wê temenê de wê, li herêmê wê, pêşxistinên wê di rengekê de wê newê dîtîna ku wê hebê Ji xwe wê, dervî olê wê, li herêmê wê di ti nûqteyê de wê, pêşxistinên bi destûrê û ankû hûqûqî weke rêgezên ku wê rêveberiyên hem bi netewî bê û hem bi gerdûnî ku wê li gorî wê, tevbigirihîn ku ew hatina pêşxistin wê

newê dîtin ku ew hena bin. Di wê temenê de wê, wê li rojava wê, di warê 'qirîterên kopenhagen'ê bê û ankû rêgezên din ên weke wê bi gelek warên din wê were dîtin ku wê werina pêşxistin. Lê li rojhilat wê, di rewşên bi wê rengê ku wê ji wê re wê, bina temenê pêşketina aramiyê û wê bi wan wê mijare tûndûtûjîyê ku wê rêveber û rejimên herêmê wê li hemberî komên civakên herêmê wê pêşîya wê bigirê wê, rastî wê newê. Di wê temenê de wê, rêgezên olî jî wê çawa wê, şerên xwe yên ku ew li herêmê li hemberî civakan wê pêşbixin wê, bi wê çawa wê 'meşrû' wê bidina nişandin wê di wê temenê de wê bi wê re wê tevbigerihîn.

Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, tengezerîyên civakî û heta ku şariştanî wê di wê temenê de wê, bingihê wê ji xwe wê, ji aliyekê ve wê bi nebûna wan aliyên hûqûqî bi netewî û gerdûnî û hwd re wê, were dîtin ku wê hebê.

Ji wê aliyê ve ku me, weke li jor wê li çend deveran wê hanî ser ziman wê wê, ber vê yekê bê dema ku wê komare tirk wê sedsaliya xwe wê pîroz bikê wê, ew sedsaliya wê, weke sedsalê şerê jenosîdê bê bo kurdan û civakên dîn ên li herêmê. Di wê temenê de wê, weke dîrokek şer a sedsalî ku wê li herêmê wê daya meşandin wê karibê wê sedsalê wê, di wê temenê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Ber ku wê li ser wê temenê û wê mantiqê wê ew wê were domandin jî wê, ji destpêkê ve wê gavavêtina li destpêka jîyankirina sedsale duyem ji aliyê xwe ve wê ew wê jî wê, bi destpêka pêvajoyên şer ên ku wê heta wê demê daya domandin ku ew wê bide domandin re wê bikê.

Pêvajoyên şer wê, di wê temenê de wê, weke pêvajoyên ku wê, rêveberên herêmê wê bi wê re wê çawa wê, kom civakên dervî xwe wê bi wan wê ji holê rabikin wê weke pêvajoyên demdirêj wê di wê temenê de wê bikarbênin. Di wê çerçoveyê de wê, di renekê de wê, di hewldana domandina wê pêvajoya şer de wê, di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di dîmenekê de wê bide domandin. Dîroka şerê rêveberîyên herêmê wê, di wê rengê de wê, di renekê de wê, bê domandin û wê bi têgînên weke yên şer wê, di awayekê de wê, were domandin.

Di roja me de wê, di mantiqê wê weke ku wê çawa wê, di serdema navîn de wê şerê xaçîyan wê were kirin û wê di wê temenê de wê, şerên xwe wê aliyên ku ew bi hev re şer dikin wê, bi dîmenekê olî ê baweriya xwe wê pênasebikin wê, di wê rengê de wê rojhilat û rêveberên islamî wê bi berdewamî wê di şerên xwe yên li hemberî civakên herêmê de wê heman mantiqê wê bikarbênin. Di awayekê de wê, dema ku wê yên

islamî û ne islamî wê pêñasebikin wê bi gotinên weke 'mişrik' û nemişrik' wê li ser wê temenê wê pêñasebikin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dema ku wê rêveberîyek wê li hemberî komek civak wê şer bikê wê weke ew wê, baweriyê li hemberî wê bikê pozisyona şer de wê, di awayekê de wê bikeve rewşekê de. Di wê temenê de wê, rewşa şerê bi civakan re wê di wê temenê de wê, baweriyên wê bi wê re wê bidina şerkirin. Ev wê weke kevneşopîyek şer ku wê di demên hemdem de jî wê, hê jî wê bê domandin bê. Di wê temenê de wê, li herêmê wê, li şûna ku wê bawerî wê ji nava têkiliyên ramyarî û pêvajoyên şer wê were dûrkerin wê vajî wê, bi tememî wê di wê temenê de wê, were pêşxistin. Di pêvajoya şerê filistin û israilê de jî wê di wê temenê de wê, 'weke şerekê olî' hewldana dana fahmkirin li mejiyê civakan wê weke hewldanaka ku wê rêveberiyên herêmê wê, di nava hewldana wê de bin. Ev rengê ku wê weke di serdema navîn de wê bi rengê şerên baweriyên a bi hev re wê bê kirin wê di dîmenê wê de wê, di wê temenê de wê, were dîtin ku wê were dana dîyarkirin. Di wê temenê de wê ne tenê wê, dîmenekê şer wê were pêşxistin. Bandûra wê rengê hizirkirinê wê li pêşxistinên civakî ên bi aliyên din jî wê bibê. Wê, wê li şûn mayina herêmê wê hinekê jî wê, çavkaniya wê di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê pozisyona rêveberiyên herêmê û rengê hizirkiirina wan de wê, dikarê wê di dîmenekê de wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, ji wê dîmenê xwe ne gûharandin wê, êdî wê, temenê şerên koman ên bi hev re bê, ankû bi dîmenekê din wê mudahaleyên şer ên weke li herêmê wê temenê wê jî wê bi wê rengê wê statûqûya herêmê wê bi xwe re wê temenê wê biafirênê. Ji afganistanê, heta iraqê, sûrî û gelek deverên din ku wê mudahale li wan wê were kirin wê bingihê wê di wê temenê de wê, statûqûya herêmê wê, bi rewş û awayê xwe yê heyî re wê biafirênê.

Hindistan, çîn japoniya û deverên din ên cihanê wê, di serî de wê ji wan aliyan ve wê, temenê mudahaleyan ji holê rakirina. Di wê temenê de wê bi staûqûyî ku wan xwe gihandiya pergalek civakî û mirov û gûharin kirina wê di wê rengê de wê ti rengê mudahaleyan li wan nebê.

Minaqe komare tirk ku wê sedsaliya xwe wê pîroz bikê ew sedsalê ku wê derbaskiri ku wê weke sedsalê wê yê ku wê bi xalkên herêmê ên weke civake kurd re bi şer re derbaskiriya û bûhûrandiya ku mirov wê, di wê temenê de wê karibê ji wê gelek wate werina derxistin.

Rewşa ramyarî ku wê, li ser temenekê ramyarîya şer re wê bîn pêşxistin

Di mijare rewşa pergale hûqûqê de wê weke ku wê karibê wê bi rehetî wê kifşbikê wê, di çerçoveya pêvajoyên şerên rejimê de ku wê dem bi dem wê werina pêşxistin re wê, were pêşxistin û wê, di wê temenê de wê, pêvajoyên wê yên şer ên ku ew li hemberî civakên herêmê di meşênê wê mohra xwe li rengên pêşketina wê bidina xistin.

Wekî din wê di wê temenê de wê pêvajoyên ramyarîyê wê weke aliyekê wê yê din bin ku em li ser wê re wê hildina li dest bin. Ji aliyekê aborî ve ku em pêşî gotinekê wê bi wê re wê bibêjin wê dikarin wê bibêjin ku wê hemû dewlemendiyên serard û binardê wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, di çerçoveya pêvajoya şer de wê, dest wê were danîn li ser wê û wê bê xistin li temenê pêvajoyên şer ên ku wê li herêmê wê were meşandin. Di awayekê de wê pêvajoyên şer û aborî wê di renekê de wê, çawa wê bi hev re wê werina domandin wê di wê temenê de wê, were dîtin ku wê were meşandin.

Herêmên kurdistanê wê dagirkirina wan wê aliyekê wan ê di wê temenê de wê di temenekê metingerkirina wê ya ji aliyê aborî ve jî wê di wê temenê de wê hebê. Ji aliyê aborî ve pêvajoyên dagirkirin û talanê bê, ji aliyê ramyarî ve pêvajoyên bi şerê ramyarî ê çawa wê dervî rewşa statûqûya ramyarî wê hebûna civakê ku wê were hiştin bê û ji aliyên din ên weke bi çandî û hwd wê, çawa wê, pêvajoyên şerên zêhnî ên di çerçoveya wê şerê jenosîdê ê komarê de wê were meşandin wê were dîtin ku wê bi pêvajoyên cihê û rengên cihê wê ew wê li ser wê were sekin in. Ji aliyê çandî û zimanî û hwd ve wê pêvajoyên weke qadaxaya hebûna civakê, navên wê, rengên pêşketina wê ya ku wê çawa wê, bi navê wê newê ser ziman, ku wê çawa wê xwe bi zimanê xwe wê nikaribê werênê ser ziman, qadaxayên li ser zimanê wê û pêşxistinên wê yên çandî û hwd wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê di çerçoveya pergale ramyarî de wê weke aliyekê ku wê çawa wê, bi wê re wê werina manipulakirin re wê were domandin. Di wê temenê de wê, di warê ramyarê de inkarkirin û hewldanên tûnakirina wê hebûna wê ya civakî ku ew wê bi wê çawa wê temenê wê yê statûya wê bi wê were tûnakirin wê di wê temenê de wê bi wê re wê pêvajoyên şer wê li hemberî civakê wê werina meşandin.

Ji aliyê aborî ve wê hemû dahatên ku ew dihên kirin, û anklû bendavên ku ew wê bo kehrebê wê werina çêkirin wê ji wan elektrika ku wê were bidest xistin wê pirraniya wê, bê vegûhaztin li rojava. Li herêmên li rojava ên tirkîya. Her wusa. Wê, tiştên ku wê ji binardê wê werina

derxistin û hwd jî wê di wê temenê de wê, derfeta li herêmê ji wê sûdgirtinê wê çawa wê ji destê civakê wê were girtin wê di wê temenê de wê li wê nêzbûn wê were kirin.

Lê wê weke aliyekê wê yê din wê di wê temenê de wê li ser wê temenê aborî re wê, pergale ramyariyê ku wê bi temenekê hûqûqî ê serdestîya wê etnisiteya ku wê weke serdest wê were pênasekirin re wê çawa wê were hanîn li ser ziman wê di dîmeneê de wê li ser wê were sekin in. Wê, di rengekê de wê, pergale ramyariyê û ya hûqûqê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê çawa wê navê wê civakê wê, bi rengê û wê û awayê wê dervî wê were hiştin û heta ku wê hebûna wê, bi wê were kirin armanc wê di wê temenê de wê dîmenê wê were dîtin. Ji aliyê din ve jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare ramyariyê wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê ku wê di temenê wê pêvajoya şerê rejimê de ku wê rengê wê li wê bê dayîna wê were dîtin.

Di awayên din de wê, têgînên weke yên çandê û hwd wê, çawa wê, di wê de wê pêvajoyên bişavtinê wê li ser wê were pêşxistin wê di dîmenekê de wê pirr zêde wê di rengekê de wê pêvajoyên hêrişê wê li ser wê re wê werina pêşxistin. Di rengekê de wê, piştî salên 1970 û pê de wê bi pêşketina teknikê û filman û hwd re wê, di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di xismetê wê pêvajoya bişavtinê de wê were bikarhanîn. Wê di ti tv û ankû rewşên weke yên weşandinên nivîskî bê, bi dengî û ankû awayên din bin wê ziman û çanda civakê wê çawa wê, ne bi navê wê û zimanê wê were ser ziman wê bi itinaryekê wê li ser wê were sekin in.

Di hundûrê sedsalîya dîroka komarê de wê bê navberê wê di wê temenê de wê, weke pêvajoyek şer ku wê li hemberî civakê wê were meşandin de wê ev wê di wê çerçoveyê de wê were dîtin ku wê were pêşxistin û domandin. Ji aliyê din ve jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare jîyane civakê û xwe idemekirina wê, pêvajoyên perwerdeyê û hwd wê nav, çand û zimanê civakê ku wê bi wê were axiftin wê bi temenê wê çawa wê ji jîyanê wê were dûrkirin wê di wê temenê de wê bi hemû saziyên komarê re wê li hemberî civakê wê were dîtin ku wê pêvajoyên şer ên bînavber wê werina meşandin.

Di wê rewşê de wê, pêvajoyên şer ên li ser rengê jîyane civakê re ku wê werina meşandin wê çawa wê, bi wê re wê rengê jîyane wê ji holê ra wê were kirin wê di wê temenê de wê, were meşandin. Di wê temenê de wê

bo ku ew di awayekê de wê were meşandin jî wê di gotinê de wê weke ku wê car bi car wê vajî wê jî wê gotinê wê bi levbikin. Minaq wê, ji devê T. Ardogan wê bê dayin gotin ku “pirsgirêka me bi rengê jîyane ti kesekê re nîn a”. Lê ev gotin wê ne rast bin. Wê, di pîretikê de wê, vajî wê rast bê. Di wê temenê de wê gotinên weke yên ‘pergale demokratikî’, ‘pergale hûqûqê’, ‘dewleta hûqûqê’ û hwd wê, di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê weke gotinên ser nûxûmandinê ji şerê rejimê ê ku ew di nava xwe de li hemberî komên civakan di wê temenê de wê werina meşandin jî wê, weynekê wê bileyizin.

Di awayekê de wê, minaq wê ji aliyê ve wê pêvajoyek şer a giran wê li hemberî civake kurd wê were meşandin. Lê wê bi itinaryekê ku wê newê hiştin ku wê, çawa wê nav li wê newê kirin û navê wê newê lê danîn ku ew weke şer dikê bi civakê re wê, di wê temenê de wê, li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê ev wê weke dîmen û awayek ku ew bi wê şer dikê bi civakê re jî bê.

Pêvajoyên şerên wê yên bi civakê re wê di wê temenê de wê di rengê de wê, bi wê rengê wê xwe di dîmenekê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê were domandin. Şerê çandî, wê di temenê pêvajoyên jenosîdê ê çandî de wê bimeşê. Bi heman rengê wê ev di hemû warên din ên weke qadên ku ew xwe bi zimanî werina ser ziman de wê di wê rengê de wê bidomê. Di wê rewşê de wê, minaq wê li ti deverê wê civake kurd ku wê bi deh milyonan wê bahsa wê were kirin wê li ti deverê wê newê dîtin ku wê dibistanek ku ew di wê de zaroyên xwe bi zimanê xwe yê zikmakî perwerde dikin wê nebê. Di wê temenê de wê perwerde û axiftina bi zimanê kurdî wê li civake kurd wê bi tundî wê di wê temenê de wê qadaxa bê. Di wê rengê de wê, di demên dawî de wê, di bin navên “‘zimanên dihên jiyin’ de ku wê hewldanên weke nivîsandinê wê werina kirin jî wê, ew jî wê ne bi armanca rewşek zimanî a civakî de bê. Wê çawa wê pêvajoya qadaxayê û tûnakirina zimanê wê bidina domandin wê weke sernûxûamdinekê wê rewşê wê li berçavê hemû dînyayê wê bikarbênin wê bi wê armancê bê. Di wê temenê de wê ev di wê temenê de wê bi armanca domandina pêvajoyên şerên jenosîdê ên rejimê ku ew li hemberî civakê ew wan dimeşênê wê di wê temenê de wê bi wê armancê wê ew wê, di reng û awayekê de wê were dîtin ku ew wê were kirin.

Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê wê, di wê temenê de wê, ji xwe wê weke civakê wê pênasekirin wê bi tundî wê li hemberî wê were sekin in. Dema ku ew weke civakekê ew hat nasîn wê mafên wê yên civakî jî wê mecbûr bê ku ew werina nasîn. Bo

ku ew newê nasîn wê di wê rengê de wê, nexwezê ku ew weke civakêkê were nasîn.

Di wê temenê de wê dema ku em bahsa civakê wê bikin wê, di wê rengê de wê, li ser temenê desthilatî û destûrî wê li hemberî wê, weke şerekê ku ew wê, çawa wê, bi hebûna wê re wê were kirin wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê were kirin. Wekî din jî wê mijare civakê wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê ku wê hertimî wê, ji aliyê rêveberîyê ve wê li navaroka wê ku ew wê rastî mudahaleyana wê were wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê bê. Li kurdistanê wê, di wê çerçoveyê de wê azmûnên wê yên ku ew wê bi wê li wê muhdale wê li jîyane wê ya civakî wê werina kirin wê xwediyê mejuyek demdirêj bê ku mirov wê fahmbikê. Wê pêvajoyên bişavtinê bê, qadaxayên li ser ziman û çanda wê bê û hwd wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê fahmbikê bê.

Piştî demên piştî şerê cihanê ê duyem wê pêvajoyên şer ên rejimê û ankû komarê li hemberî civake kurd wê bikevina reng û awayekê din de. Wê, bi zêdeyî wê, şewa û metodên hemdem wê di şerê li hemberî wê de wê werina bikarhanîn. Rejima tirk, îran, iraq û sûrî ku wê kurdistan û civak kurd wê di nava wan de wê were qatkirin wê, di wê temenê de wê pêvajoyên şer wê, bi hev re wê di ahengekê de wê, bimêşênin. Heta demên şerê cihanê ê duyem wê li herêmê wê bi teybetî wê bi iran û tirkiya re wê ew pêvajoyên şer wê, bidomê. Îngilistan û firansa ku wê li herêmê wê weke metinger wê bibin wê di wê şerê li hemberî civakê de wê, di rengekê de wê, weke piştgir wê bibin û wê bikevina pozisyonekê de.

Lê piştî wê ku wê, ev herdû hêz jî wê xwe ji herêmê wê vekişênin wê di rengekê din de wê, êdî wê ingilistan wê li şûna xwe wê iraqek ku ew dide avakirin wê bihêlê û firansa wê sûrîyek ku ew dide avakirin wê bihêlê.

Ev dewletên ku ew ava dikin û piştî wê divekişîhin wê, ber ku ew wê, beşek ji nava kurdistanê û kurdistan wê di nava wan û sînorê wan de wê bimênê wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Ew jî wê bi demê re wê, zû wê hevnasînê wê bi statûqûya herêmê re wê bikin û wê weke iran û tirkiya wê tevli şerê wan ê li hemberê civakê ê li herêmê wê bibin.

Di wê çerçoveyê de wê, piştî şerê cihanê ê duyem wê ji wê aliyekê ve wê, pêvajoyek şer ku wê ji wan her çar aliyên ve wê, di wê temenê de wê ji gelek aliyên ve wê li hemberî civakê wê were meşandin wê di rengekê

de wê, bibê û wê xwe bide domandin. Ev rejim wê weke rejimên şer wê, di rengekê de wê bibin û wê hertimî wê çawa wê pêvajoyên şer wê bidina domandin wê bikevina pozisyonekê de.

Di wê rewşê de wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, şerê van rejiman wê piştî wê, di rengekê de wê, xwe di çerçoveyek konseptî de wê bide domandin.

Di demên piştî şerê cihanê ê duyem û heta salên 1990î wê di rengê statûqûuya herêmê ku wê çawa wê li hemberî sovyatê wê li ser rewşa olî û hwd re wê were bi reng û awa kirin û pê de wê ev jî wê di nava wê de wê, xwebidina diyarkirin. Piştî wê demê û pê de wê, bi mudahaleyaya amarika a li iraqê û pê de wê rewş û demek nû wê li herêmê wê destpê bikê. Di wê temenê de wê bi wê re wê, li herêmê wê êdî wê pêvajoyek din wê piştî rûxîna sovyetê wê di wê temenê de wê dem bi dem wê bi mudahaleyên ku wê li wê werina kirin re wê bibê.

Di wê temenê de lê wê, mirov dikarê wê bibêjê ku wê pêvajoyên şerên rejimên herêmê ên civakê re li kurdistanê û hewirdorê wê ti carî wê dawî li wê newê. Pirsgirêka kurd ku wê temenê wê û afirandina wê di civîna konferansa lozanê de wê were çêkirin wê piştî wê, weke temenê mudahaleyên li herêmê jî wê, di rengekê de wê xwe di wê temenê de wê li herêmê wê bi wê re wê, bide dîyarkirin.

Ev pêvajoyên mudahaleyên ên li herêmê wê piştî salên 1990 û pê de wê zêdetirî wê dîmen û awayekê vekirî û zelal wê bistênin. Wê di wê rewşê de wê êdî wê di wê çerçoveyê de wê, li herêmê wê dîmenekê din wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Piştî iraqê li sûrî mudahaleyên ku ew bûna wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê, bidom in û wê, di wê temenê de wê, ev wê, weke di dewama hev de wê bibin. Piştî wê, ku wê destpêka wê li dora salên 2023'an û hwd de wê bê dayin destpêkirin wê, bi rewşa weke şerê nava israil û filistinê û hwd re wê, dîmenekê din ê rewşa pêvajoyên şer li ser wan pêvajoyên şer ên weke bi rengê mudahaleyên li ser iraq û sûrî re wê bibin re wê weke ku wê were pêşxistin. Ev çerçoveya pêvajoyên mudahaleyê wê li herêmê wê bi wê re wê weke ku wê dîmenekê kûrkirina mudahaleyê a li herêmê jî wê di karê wê bixwênê û wê werênê ser ziman. Wê, di wê çerçoveye de wê weke aliyekê wê yê girîng wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mudahaleyên li herêmê û pêvajoyên şer ên li herêmê wê di dîmenekê de wê weke ku wê di zikhev de wê derbas bibin wê di dîmenekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku em pêvajoya rewşa herême wê, hildina li dest wê, bi teybetî wê piştî şerê cihanê wê bi rewşa ingilistan û pêvajoyên wekişîna wê, rewşa weke ya pêşxistina paxta baxdadê û pêşketinên piştî wê re wê, dikarê wê werênê ser ziman. Piştî şerê cihanê ê duyem wê li herême wê, weke dema serkevtina mazin a dema wê ya duyem a sovyetê jî bê. Piştî têkbirina almanya nazî û pê de wê, piştî wê di rewşek din de wê, pêvajoyek nû wê piştî wê weke hêzên ku ew serkevtina ên weke yên sovyetê, amarika û hwd ku wê weke hêzên serkevtî û yên ku wê, piştî wê, cihan û rojava wê, di nava wan de wê were beşkirin bê. Almanya jî wê di nava rojava û rojhilat de wê, li ser wê temenê de wê, were beşkirin. Di wê temenê de wê hêtê berlinê wê li ser wê temenê wê di nava wê de wê were kişandin.

Bandûra pêşketinên piştî wê, demê wê, li herême wê di awayekê din de jî wê, bi teybetî bi destê ingilistan ku wê çawa wê statûqûyekê wêbiafirênê wê di wê temenê de wê bibê. paxta baxdadê wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, temenê wê vekirşînê û statûqûya wê ya piştî wê, biafirênê û wê li gorî wê, çawa wê, ew statûqû wê were afirandin wê, bingihê wê çêbikê. Bi paxta sadabadê wê, statûya herême wê, di awayekê de wê, bi tevlibûna iraq û sûrî weke dewletên nû dihên avakirin bi vekişîna firansa ji sûrî û ingilistanê ji iraqê ku wê werina avakirin re wê, bê çêkirin. Piştî wê, ew rewşa ku wê were afirandin wê, di wê temenê de wê bibê.

Tirkiya bo ku ew statûqû were parastin û bahsa rewşa kurd newê kirin wê heta ku wê ji aliyê M. Kemal ve jî wê, li ingilistanê wê xwe bi dil weke 'mandayekê' bixwezê ku ew wê pênasebikê. Di wê temenê de wê, di wê rewşê de wê, weke wê tevbigerihê. Di wê rengê de wê, piştî wê, di wê temenê de wê, di dema rêveberîya Nuri seid a li iraqê de wê, ew wê, bi têkiliyên nava tirkiya û iraqê re wê, di wê temenê de wê li ser wê temenê wê were pêşxistin. Rewşa paxda baxdadê wê heta dema derbeya general Abdulkerim qasim ku wê li dora salên 1958an de wê, derbeyekê wê bikê wê bidomê. Piştî wê, ku wî ew kir wê bahsa wê bi zêdeyî wê li herême wê xwe bide dîyarkirin û ev wê, di aslê xwe de wê weke demek nû jî wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin.

Tirkiya bo ku ew di wê temenê de ew pirsgerêka kurd newê li rojavê wê bi zêdeyî wê, xwe nêzî rojava bikê û wê heta ku wê weke bi wê ve girêdayî wê di dîmenekê de wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, rewşên wekeyên bi sovyetê û destpêka dema 'şerê sar' û pê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de

wê bi wê re wê bide diyarkirin. Tirkiya wê, di wê temenê de wê, bandûra sovyetê wê, di wê temenê de wê, li wê di bin hinek serekan de wê xwe bide diyarkirin. Wê weke qada ku wê NATO wê li wê tevgerê bikê li keviya sovyetê bê. Wê ber vê yekê wê, di wê temenê de wê bo wê weke bi girngiya wê xwe bide diyarkirin. Lê tevgerên ku wê weke yên kurd û hwd wê piştî salên 1970 û pê de ku wê pêşkevin wê bandûra têngîna sovyetê jî û dema tekoşîna civakan a maf û azadiyê de jî wê bibê. Di wê demê de wê, di gelek deverên cihanê wê, tevgerên azadiyan wê di wê temenê de wê bi alikariya sovyetê wê dest pêbikin.

Di wê temenê de wê, tirkiya wê di wê temenê de wê, ber kurdan ku ew sovyet wê piştgiriya nedina wan ku ew çendî tevgerek weke bi navê sosyalismê jî destpêbikin. Wê li ser wê temenê wê, hem ji aliyekê ve wê xwe nêzî sovyetê bikê û hem jî wê ji aliyê din ve wê nêzî rojava wê bikê. Di wê temenê de wê ew wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Di wê temenê de wê, tevgerên kurd ên weke berî wê demê ên weke şêx Seid wê bi zanebûnî wê weke 'tevgerên ku ew dixwezî şerîatê werênin' wê bide pênasêkirin û wê di wê temenê de wê, weke 'paşverû' û hwd wê li ser wê re wê, bide pênasêkirin. Di wê temenê de wê dijberîya li welatên sovyetê a li hemberî tûndrewên olî wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê, çawa wê, di wê rengê de wê berê wê bide ser kurdan û wê, tevgerên kurdan wê bi wê re wê jî wê piştgirîya wê bêpar wê bihêlê wê di nava hewldana wê de bê. Piştî wê, demê wê, di wê temenê de ewê, êdî wê, ji xwe wê, weke ku wê were dîtî wê, di nava tevgerên kurd û sovyetê de jî wê, zêde têkili wê nebin. Di wê demê de wê, di encama hinek levkirinên piştî şerê cihanê ên anva sovyetê û amarika de wê, sovyet wê vebûna xwe ya li rojhilat wê bide sekinandin. Herêmenê kurdistanê ên weke di bin navê komare mihabadê de hatina denezendin jî û bi leşkerî wê bi wê li ser lingan bê wê, piştî wê xwe bi şûn ve wê jî wê bide vekişîn û wê piştî wê, bi hêrîşên îranê a rejîma şah re wê werina rûxandin. Serokên kurd ên weke qazî mihemed wê werina bi dervekirin. Wê bi hezaran kurdistanî wê piştî wê, werina qatilkirin.

Piştî wê demek dirêj wê weke bêdengîyek wê di nava kurdan de wê li ser wê re wê bibê. Piştî wê, li ser temenê komare mihabadê wê tevgerên weke yên PDK-îranê û hwd bibin. Piştî wê, li bakûrê kurdistanê jî wê komên ku ew xwe weke 'tekoşarên tekoşîna maf û azadiya civake kurdistanê bi nav dikin wê derkevin. Lê wê hemû jî wê karibin werina bêbandûrkirin.

Ev dem wê li kurdistanê wê heta derketina tevgerên kurd ên weke PKK ku wê derketin wê di rengekê de wê li wê beşa kurdistanê wê di dîmenekê de wê bi wê re wê bibê.

Di wê çerçoveyê de wê piştî wê tirkiya jî wê, pêvajoyên şerê wê bi awayekê li demê belevkiri wê bide domandin. Wê hertimî wê operasyonên leşkerî ên tefisandinê wê li nava civakê wê bikê. Ev oparasyon wê bi zêdeyî wê weke oparasyon tirs çêkirinê bin. Wê bi wê armancê bin. Piştî wê, ne bi gelekî re wê dema ku wê, tevgera kurd a maf û azadiyê PKK wê bibê wê piştî wê êdî wê, ev bandûra wan oparasyonên tirsê jî wê were şikandin û derbaskirin. Piştî wê, êdî wê demek din a bi tekoşinê wê di wê temenê de wê destpêbikê.

Tirkiya di wê demê de wê nikaribê li hemberî kurdan zêde berxwe bide. Lê piştgirîya NATO a ji wê re wê, di wê temenê de wê, piştî wê bê weke piştgirîyek ku wê çawa wê, ew wê di çerçoveya şerê wê yê li hemberî civake kurd de jî wê ji wê encamê bigirê wê rengekê wê bi wê re wê weke ku wê bistênê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Bi bandûra sovyetê ku wê derbeya li iraqê di salên 1958an de wê bibê û pê de wê, piştî wê, êdî wê, nîqaşên ku wê iraq wê ji wê xwe bi şûnve wê vekişinê. Lê çendî ku wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, hinek rêgezên ku wê berî wê di nava rejim û dewletên herêmê ên ku ew weke aligirên pirsgirêka kurd in wê, di nava wan de wê mayinda bimênê. Piştî wê, dema ku wê wê, sovyetê xwe ji mihabadê bide vekişandin piştî piştî salên 1971'ê de ku wê li iraqê wê xweseriya başûrê kurdistanê wê were nasîn û wê di demek kort a piştî wê de wê car din wê weke ku wê ji fermiyetê wê were rakirin wê hinekê jî wê bi temen û encamên wan levkirinên ku ew dihên kirin bin.

Di wê temenê de wê di wê de wê bandûra ingilistanê jî wê di wê vekişina ji xweseriyê de wê hebê. Di wê temenê de wê rewşa weke ya kembera arab ku wê dixwest ku wê li dora sovyetê bi rengê olê a tundrew û hwd wê pêşbixê wê di wê temenê de wê bi wê re wê bandûra wê bibê. Ji xwe wê li afganistanê wê rewşên weke yên şerê 'mucahid'an ku wê were pêşxistin di wê temenê de wê li hemberî hebûna sovyetê a li herêmê bê. Di wê temenê de wê, piştî wê demê wê li iraqê piştî derbeya abdulkerim qasim bê û li sûrî ya bav esad weke ku ew dest didênina ser rêveberîyê wê, di wê temenê de wê, bandûra sovyetê bê ku ew wê bi wê çawa wê ew wê kemberê wê bişikênê û ankû wê bi wê re wê derbeyê wê li wê bixista. Lê sovyetê wê, di wê temenê de wê bi têkiliyên wê yên wê

yên bi tirkiya re wê, di rengekê de wê, ji gelek aliya wê were xapandin. Her wusa wê, di rewşa iranê û rojhilatê kurdistanê de xwe bi şûn ve vekişîna wê re wê, di serî de wê, temenê wê kembera kesk a ku ew wê bi wê were dorpêçkirin wê weke ku wê bide çêkirin. Piştî wê jî wê nikaribê bi hewldanên weke bi derbeyên weke li sûrî û iraqê pêşîya wan bigirê. Di rewşên li rojhilat de wê, ku wê di çerçoveya 'bloqa rojhilat' de wê, were pêşkeve wê, di wê demê de wê, hin bi hin wê rewş û fektorên din ên ku wê bandûrê li lê bikin wê rûbidin. Minaq wê rewşa şerê israil û cihane arab wê di wê demê de wê, weke fektorek din ku wê cihane arab wê weke tehdidê wê pênasebikê. Di demên piştî de wê, ji sovyetê zêdetirî wê israil wê di wê temenê de wê ji aliyê rêveberiyên arab ve wê weke tehdidê wê were pênasekirin.

Bloqa rojhilat û parvekirina kurdistanê di nava dewletên wê yên ku ew dihên avakirin de dihê kirin.

Dema ku em bahsa rojhilat bikin wê, di serî de wê mijare rojhilat wê, piştî şerê cihanê ê yekem ê parvekirinê wê, di dîmenekê de wê êdî wê rengekê din wê bistênê, Di wê demê de wê, konferanse lozanê ku wê, kurd wê, di her firsendekê de wê lenet bikin wê, di wê de wê, welatê wan û civake wan wê, were parvekirin. Piştî wê jî wê, di demên piştî wê de wê, hertimî ev wê weke rewşek şer û pêvajoyên jenosîdê wê weke encamên wê xwe li hemberî wan û ser serê wan wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa parvekirina wê were kirin wê, piştî şerê cihanê ê yekem wê dewletên rojava ku wê, bi awayekê metingerî wê, werina herêmê wê deverên ku ew dagir dikin wê, di wê temenê de wê weke deverên ku ew di bin metingerî û serdestîya wan de wê dibînin û wê di wê temenê de wê, bixwezin ku ew wê sînorê wê li gorî wê, sînorê xwe yê li wê serdest wê bidina dîyarkirin.

Hinekê jî wê lozan wê di wê temenê de wê, weke rewşek parvekirinê a ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Ji aliyê sûrîya roja me ve û heta herêmên din ên ber bahre sipî wê, di awayekê de wê, firanse wê bikeviyê. Herêmên başûr û heta ku wê bigihijina herêmên indiya wê di awayekê de wê, ingilîsî wê bixwezin ku ew li wan serdest bin. Wê hinekê jî wê di wê temenê de wê li ser wê temenê wê, di rengekê de wê, were dîyarkirin. Ji xwe gotina rojhilat navin jî wê di encama wê de wê, weke têgînek bi bloqî wê, di wê temenê de wê, weke çerçoveyek sînor kijandinê a ardnigarî û desthilatî û hwd re wê, di rengekê de wê bi wê re wê were binavkirin û lêvkin.

Piştî wê jî wê, di dîmenekê de wê, ev rewş wê, piştî wê, li ser temenê serdestîya xwe re wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, bi wê re wê karibê, wê werênê ser ziman. Di roja me de ku wê gotina rojhilata navîn jî wê were rojevê wê hinekê jî wê di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê, di dîmenekê de wê, ji aliyekê ve wê bahsa wê rewşa metingeriyê a ku ew hatî pêşxistin wê di awayekê de wê were kirin.

Di wê çerçoveyê de wê, ev rewşên metingeriyê ku wê weke piştî şerê cihanê ê yekem ê parvekirinê wê weke sînorên herêmê jî wê werina dîyarkirin wê piştî wê êdî wê hertimî wê bina sedema şerên ku wê ti carî wê li herêmê wê dawî li wan were jî. Di wê çerçoveyê de wê di dîmenekê de wê dikarê wê di rengê de wê bahsa wê bikê ku rojhilata navîn piirgirêkên ku wê di demên piştî jî wê bijîn wê di wê demê de wê bi civînên weke lozanê û peymanên ku wê piştî şerê cihanê ê yekem wê werina kirin re wê temenê wan wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê, têgînek hegomenikî wê, di wê temenê de wê di temenê wê dîyarkirin wê were esasgirtin. Di wê rewşê de wê ev jî wê, piştî wê li hemberî civakên herêmê wê weke çerçoveyek şer a ku wê bi wê re wê di dîmenekê de wê hertimî wê were pêşxistin re wê, were dîtin ku wê were pêşxistin.

Pêvajoyên şerên li herêmê wê di wê rengê de wê, bingihekê wan ê hegomenikî wê hebê. Piştî civîna lozanê wê, paxta sadabadê wê piştî avakirina sûrî bi destê firansa û iraqê bi destê ingilistan û hwd re wê weke civîna pêşî a giring ku wê çawa wan dewletan wê bikê çerçoveya wê statûya lozanê û wê, di wê temenê de wê di pozisyonê de wê, bi peymanên ku wê werina çêkirin wê were girêdan û hwd re wê, di dîmenekê de wê, were pêşxistin bê.

Tirkiya di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê, ji nava wan şertûmercên demê wê sûdbigirê û wê, bi wê re wê heta ku wê pişgiri wê bigirê wê, di rengê de wê xwe bi wan wê li ser lingan wê bigirê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê çerçoveyê de wê qadroyên komarê wê, bi her kesekê re wê, bikin ku ew bikevina nava têkiliyê. Wê biqasî wê bi ingilisan û amarika re wê di têkiliyê din û wê bi wan re wê, di temenê iteata xwe dana nîşandin de bin wê, bi hêzên sovyeta demê a rûsî re jî wê di têkiliyê de bin. Wekî din wê, hêza demê a piştî şerrê cihanê a duyem wê, derkeve û wê demên nava herdû şerê cihanê wê bi tememê wê bi şer û pêvajoyên wê bide derbaskirin û wê weke destpêkarê şerê cihanê duyem jî bin almanya naziîyî re jî wê têkiliyek wan a baş wê hebê.

Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, ev rewş wê xwe di rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke aliyên ku wê bi wê re

wê, di awayekê de wê, bidina dîyarkirin bin. Di renekê de wê, di aslê xwe de wê rewşa sovyetê wê weke rewşek nû bê wê, piştî wê, rewşa şerê cihanê a yekem wê rewşên weke yên statûqûyên ku ew hatina pêşxistin wê li şûna ku wê werê gûhartin wê ev rewşa nû wê bê sedema wê ku ew di wê de zêdetirî were israrkirin û wê, çawa wê di wê temenê de wê zêdetirî wê, di dîmen û awayekê de wê, pêvajoyek bi kirina ramyariyê a di wê temenê de wê bide pêşxistin wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di çerçoveya têgîna bloqa rojhilata navîn de wê, di wê temenê de wê, gûharînen ku wê di wê de wê werina kirin jî wê di wê temenê de bin. Wê di çerçoveya wê rewşa kombera kesk a bi armanca dîrpeşkirina sovyetê ku wê werina pêşxistin re wê di renekê de wê were dîtin ku wê were pêşxistin.

Ev jî wê di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê rewşa şerên li herêmê wê di wê temenê de wê, dema ku wê di astek hegomenikî de wê were meşandin de wê, ji aliyê din ve jî wê, rewşên civakî wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê, di awayekê de wê, bi pêvajoyên şer û aloziyên weke encama wê re wê xwe di renekê de wê, bidina dîyarkirin. Wekî din jî wê herêm wê bi wê re wê ne tenê wê bi şerên ku ew li wê dibê wê bi rûxê wê her wusa wê, li şûn bimênê û wê pêşketina xwe û temenê wê ji hemû aliyan ve wê di dîmen û awayekê de wê bi civakî û aliyên din wê winda bikê. Di wê çerçoveyê de wê rejimên herêmê ên weke komare tirk, iraqê, sûrî û hwd hwd wê, di wê temenê de wê, weke rêveberiyên demê ku wê, piştî wê ti carî wê şerê wan ên di nava wan de wê bi xalkên herêmê re wê dawî li wan newê bê.

Ev wê weke rewşek ku wê li herêmê wê di awayekê de wê weke ku wê mayindatiya xwe wê, di dîmenekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê. Piştî wê jî wê rewşên nû wê, bi wê re wê, xwe di awayekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bibin. Di awayekê din de jî wê rewşa herêmê wê bi pêvajoyên wê yên şer ên ku ew li herêmê wê li wê werina pêşxistin re wê, di dîmenekê de wê xwe bidina domandin. Di wê temenê de wê jî wê dikarê wê bibêjê ku wê rêveberiyên herêmê wê piştî wê hemû wê ne weke rêveberiyên civakî bin. Wê weke rêveberiyên şer bin ku ew wê çawa wê di çerçoveya wê têgîna hegomenikî a giştî de wê ew wê, weke lingên wê yên herêmê ew wê birêve dibin bin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê xwe di reng û awayekê de wê bidina dîyarkirin. Li herêmê wê, dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, pêvajoyên metingeriyê ku wê piştî

şerê cihanê ê yekem yê parvekirinê ku wê werina kirin wê weke statûqûya herêmê wê ew rewşa wê ya metingeriyê wê li wê were dayin rûniştandin. Ew rewş jî wê li herêmê wê hertimî wê weke kiras û ankû gomlekekê lê tang wê hertimî wê bibê û wê, bi wê yekê wê weke temenê şerên piştî wê ên li herêmê ku wê di reng û awayekê de wê, bên û bibin jî bin. Wê di wê temenê de wê rewşa wê dikarê wê di wê rengê de wê, bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê rewşa pêvajoyên şerên li herêmê wê, hem di asta navxweyî de bê û hem jî di asta derveyî de jî bê wê, di awayekê de wê bi wê re wê êdî wê were domandin. Pêvajoyên oparasyonên komare tirk ên piştî wê ku wê li herêmên kurdan ên weke 'dervî sînor' wê bikê jî wê di wê çerçoveya bi hewldana parastina wê statûqûyê de wê, di renekê de wê bibê û wê xwe di awayekê de wê bidna diyarkirin.

Pêvajoyên şerên li herêmê wê, di awayekê de wê li ser wê temenê wê, têgîna hegomenikî jî wê dem bi dem wê di renekê de wê bi wê re wê, xwe di awayekê de wê bide diyarkirin. Rejimên herêmê wê ji ber kiryarên wan ên nebaş û rengê hizirkirinên wan ên nebaş wê nikaribin wê di awayekê rast û pak de ew li herêmê di temenekê baş de hem xwe bi wûcan bikin û hem jî bi awayekê rast hevnasînekê bi xalkên herêmê re ew bikin. Di wê temenê de wê, di nava têgînên nijadperestî ku wê weke kirdeya têgînên wan olî jî wê were pêşxistin wê di wê de wê weke ku wê dil wê werina girtin. Wê di wê temenê de wê li ser wê temenê de wê bi tememî wê ji jîyane civakî wê di renekê de wê weke ku wê dûrkevin û ankû wê bên dûrkirin. Di wê çerçoveyê de wê pirsgirêkên herêmê wê bi wê re wê ev wê rewşek hê girantir wê bi xwe re wê li ser wê re wê êdî wê weke ku wê biafirênê.

Di mijare rewşa herêmê û pêşketina wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, weke mijare giring wê xwe di wê çerçoveyê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Li herêmê şerên herêmên herêmê bi teybetî bi civakên herêmê re wê dîroka wan ji destpêkê û heta dawî wê weke ya ku em bi rejima komare tirk re wê dibînin wê di renekê de wê bide nivîsandin. Di wê temenê de wê, dîrokek ku wê, xwediyê dîrokek ku wê hertimî wê karibê ji aliyê xalkên herêmê ve were mahkumkirin wê xwediyê wê bin. Ber wê yekê wê hertimî wê bi zorê û ankû bi darêzorê wê çawa wê xwe bidina herêkirin û ankû wê pîrozkirinên salwegerên xwe jî wê weke têgînên 'mecbûrî' ku wê bidina dayin kirin wê hinekê jî wê di temenê wê de wê ev hêstîyarî wê hebê.

Di wê temenê de wê, ev rewş wê, weke aliyên ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê di dîmenekê teybet de bi wê re ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di mijare hebûna civakê de wê, bi wê re wê, li şûna weke civakê wê, çawa wê civakê wê weke regekê hizirkirina xwe wê bikê û wê di wê temenê de wê herê bi ser de wê, di pozisyonekê de bê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di mijare pêvajoyên piştê ên ku wê bi desthilatên herêmê re wê bibê wê ber ku wê li ser temenekê bi wê rengê wê pêşkeve wê, ji ya demên wê yên destpêkê wê cihê wê ne xwediyê rewşekê bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, desthiatiyên herêmê wê, weke desthilatiyên ku wê, di awayekê de wê, çawa wê, bi têgînek serdestî wê xwe serdest bikin û ew wê, kî ser desthilatê bê wê, desthilata xwe wê bide domandin wê tenê û tenê wê di wê rengê de wê weke di dîmenekê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare civakên herêmê wê ev rewş wê weke aliyekê tengezeriya wan ya civakî û hebûnî jî wê jî aliyekê ve wê weke ku wê biafirênê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare pirsgirêkên civakî ku wê di demên piştî şerê cihanê yekem wê temenê wan wê were pêşxistin û wê piştî şerê cihanê ê duyem wê bi wê temenê wê bê domandin û wê dem bi dem wê desthiatiyên ku ew wan rewşên bi pirsgirêk didina domandin wê biafirin wê weke demên wan bin.

Her wusa wê dema ku em li kurdistanê ji aliyê civake kurd ve wê li wê binerin wê di wê temenê de wê di regekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Li kurdistanê wê civake wê, piştî şerê cihanê ê duyem wê rejimên herêmê a rejima komare tirk bê, a iraqê bê, sûrî bê, iranê û hwd bê wê çawa wê rewşê wê li ser temenê esasê desthilatîya xwe wê di wê rengê û awayekê de wê bidina domandin wê weke rêveberiyên wê li wan wê werin û herin. Di wê temenê de wê, dema ku em li navaroka ramyariya wan bê, destrûên wan ên bingihên bin û hwd ku wê binerê wê di wê temenê de wê xwediyên pêvajoyên pêşketî ên di wê temenê de wê bi

encamên wê re bin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di serî de wê di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wekî din wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare civake kurd û pirsgirêkên wê yên ku wê di wê temenê de wê xwe bidina diyarkirin wê li ser wê temenê û esasê wê xwe di renekê de wê bi wê re wê bidina dîyarkirin. Weke ku wê çawa wê rejima komare tirk wê dîroka komarê wê bi sedsalê wê re wê weke dîroka şerê wê yê bi civake kurd re wê bide nivîsandin wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, karibê wê bi heman rengê û rewşê li herêmê jî wê binêrê û rewşên wan desthilatên wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di demên wê yên bûhûrî de wê, weke demên desthilatî ên domandina pirsgirêkê bin. Di demên piştre ên bi hemdemiya wan re wê çawa wê li ser wê temenê wê bi encamên demên hemdem wê bidina domandin û ankû wê li gorî xwe û zihniyeta xwe wê bigihênina li careseriyekê wê di wê temenê de wê di nava hewldanekê de bin. Ev wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de ku mirov wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wekî din wê jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê werênê ser ziman ku wê mijare civakên herêmê wê bi pirsgirêkên wan ên dîrokî û rojevî ve ku wê weke giloka girêdayî wê li wan wê were wê, di wê temenê de wê pêvajoyek ramyarî a ku wê statûqûya wê li herêmê wê were pêşxistin wê di temenê wê de wê hebê. Wê li ser wê re wê, di reng û awayekê de wê ew wê pêvajoyên şerên li herêmê wê werina dayin domandin. Heman rewşê wê, pirsgirêkên weke yên filistin û israilê ku wê bi refaransên olî wê werê pêşxistin, salixkirin û domandin wê bi heman rengê wê, ramyariyek wê di temenê wê de wê hebê. Di wê temenê de wê, ji wê aliyê ve wê dema ku mirov wê li mijarê binerê wê nikaribê wê bahsa nêzîkatiyek mirovî ku wê bi wê li mirov û civakê wê were nerîn wê kifşbikê ji ya yên desthilat û rejimên herêmê. Vajî wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, çawa wê rewşa bi aloz û pirsgirêk wê di demên hemdem de wê bînd gihandin li pergalekê wê aqilê xwe û hêza hemûyî li ser wê bidina bikarhanîn. Pergalên rejimên desthilatên herêmê ên domandina pirsgirêkên herêmê bin. Wê ne yên çareseriyê û nêzîkatiyên rast û baş ên ku ew wê di wê çerçoveyê de wê bi mirovane wê rêyên çareseriyê wê werênin bin.

Di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê, di mijare rewşa civake kurd û şerên rejimên herêmê ên bi wê re wê, di wê temenê de wê mejiya wê ku mirov wê binivîsê wê pir zêde wê bi wê re wê karibê dîrokek kevn wê binivîsênê û wê werênê ser ziman. tengezeriyên pîrsgirêkên civakî ên herêmê û ên pêşketina herêmê û bi wê re ên civakên weke civake kurd wê, heta destpêka osmaniyan wê herin. Di wê temenê de wê, dîroka osmaniyan wê di wê rengê de wê, dîroka wê, wê pêvajoya tengezeriyên pîrsgirêkên civakî û hwd ên li herêmê jî bê. Wê di wê temenê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman ku osmanî wê bi hatina wan a ser desthilatê re wê pêşî wê pergale civakî a li herêmê ku ew hebûya wê derbeyê wê li wê bixin. Wê piştî wê, êdî wê hertimî wê bê navberê wê şerê wan wê bi wê re wê bibê.

Di nava civake kurd de ku wê heta roja me wê bahsa osmaniyan wê bikin wê, çawa 'wê weke bi talankirinê wê bijîn' wê di rengekê de wê bahsa wan wê were kirin. Wê di wê temenê de wê, bi wê re wê, seferên wan ên li herêmên civakî wê di wê temenê de wê bahsa wan wê bikin. Ev pêvajoya şer a bi jîyane civakên herêmê re wê piştî wê di dema rejima komarê de jî wê di awayekê de wê xwe bide domandin û wê heta roja me wê werênê.

Di awayekê de wê dema ku em li pêvajoyên şerên rejima komarê binerin wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê were dîtîn ku ew wê çawa wê, di dîmenekê de wê, di dewama pêvajoyên şerên wê yên ku ew wê, di demên berê de wê bikê ew wê bide domandin wê were dîtîn. Osmaniyan wê, di demên xwe de wê, hertimî wê, di rengekê de wê, hinekê jî wê bixwestan ku ew tîkiliyekê bi kurdan re dênin. Ber ku wan di wê pêvajoya şerê wan ê bi kurdan ê demdirêj de wan nekarî derbeyek giştî a mazin ew li kurdan bixin. Ber ku kurd wê bi girseyî wê zêde bin û wê di wê temenê de wê bi xosletên xwe yên civakî wê zêde û serdest bin. Li hemberî wan wê, di rengekê de wê, nikaribê zêde encamê ew bidest bixê. Lê di demên piştre de jî wê were dîtîn ku wê di demên piştre de wê, dema ku wê dem wê were demên komarê wê were dîtîn wê di wê çerçoveyê de wê bi zêdeyî wê xosletên civakî wê, ji aliyekê ve wê werina armançgirtin û wê bin kirin temenê şer de. Di wê temenê de wê mijarên weke qadaxaya zimanê civakê bê, pêvajoyên talanê û bişavtinê ku wê hin bi hin wê li ser hebûna wê ya dîrokî û çandî re wê bê meşandin wê di wê temenê de wê, were kirin. Minaq wê, wê keseyetên dîrokî ên kurd ên weke selehedinê eyûbî ku wê li ser wan wê dokumanan wê biçêbikin û ankû wê filman wê çêbikin wê çawa ku ew wê, nehêlin ku ew weke kurd

wê were pênasekirin û ew di wê temenê de wê, bi tememî ji wan xosletên wî yên civakî wê dût wê tenê wê di bin dîmenekê olî de wê, were bi cihkirin û wê were salixkirin û wê were hanîn ser ziman wê di wê temenê de wê pirr zêde wê li ser wê were kirin.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de ji rastiya kok û civaketiya wan dût hewldana hanîna wan ser ziman, û pêvajoyên qadaxaya ser ziman ku wê bi wê nehêlin ku wê kurd bi zimanê xwe biaxifin û wê waaazên xwe bi zimanê xwe bikin û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê rewşê de wê di ahengekê de wê were dîtin ku wê were kirin.

Di wê çerçoveyê de wê, çawa wê, di rengê de wê, bi zimanî ku ew ji wê dûrbikin û bi zimanî tirkî ew bixwênin û bi wê re bijîn wê, di wê çerçoveyê de wê bi zêdeyî wê hem rêyên zorê û hem jî rêyên din ên dervî zorê wê di wê temenê de wê li ser wê re wê di awayekê de wê werina bikarhanîn. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di rengê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê din de jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werînê ser ziman ku ev pêvajoyên şerê komarê ku wê li ser nixên civakî re wê, di wê temenê de wê were kirin wê di rengê de wê, di demên komarê ên piştê wê zêdetirî wê di rengê de wê were dîtin ku wê zêdetirî wê were kirin. Wê zêdetirî wê weke pêvajoyek hêrîşê a li hebûna civakê wê di wê temenê de wê di rengê de wê were kirin. Piştî demên komarê wê, di wê rengê de wê bi gotinên weke “di destûrê de çi nivîsandîya weke wê were kirin” de ku wê were ser ziman wê bi gotina ku wê di dewama wê de wê were gotin “di destûrê de dibêjê ku wê her kesekê wê bi zimanê tirkî wê perwerde bibîne” û wê biafirê jî wê weke aliyên wê yên ku wê di wê temenê de wê li ser wê temenê wê, weke pêvajoyên jenosîdê ku wê çawa wê bi temenekê destûrî wê di dewama wê de wê li ser serê civakê wê di rengê de wê bi wê re wê were domandin bê.

Di wê temenê de wê di demên piştî salên 1990î pê de wê, dema ku wê kurdan wê tekoşîna xwe ya civakî wê pêşbixin û wê deng li cihanê wê vedê wê, di wê temenê de wê ev mijarên weke yên qadaxayên li ser zimanî wê, di awayekê de wê ew jî wê werina ser ziman. Heta ku wê diqadên navnetewî de wê ji wê were bahskirin. Wê çawa wê, bo ku ew di wê rewşê de wê hem temenê wê rewşê qadaxayê ê di çerçoveya şerê wê yê jenosîdê de wê bide domandin û hem jî wê, pêşîya bertekên li hemberî wê bigirê û wê bibêjê ku ‘meyizênin kurd dikarin bi zimanê xwe wê biaxifin’ jî wê, li dibistanan wê bi gotina ‘zimanê dijîn’ wê, kursên ku ew

wê zimanê civakê wê weke zimanekê beyenî wê, bo wê avabikin û ji aliyekê din ve jî wê tv'yên weke 'trt-şes' û hwd ku w vekin jî wê ne bi armanca naskirina mafekê û ankû ji holê rakirina wê qadaxayê bê. Wê ev rewş wê weke amûr û enstrûmetên ku wê çawa wê bi wan bertekên civakî wê bidina şikandin û wê di dewama wê de wê, ew wê rewşa qadaxayên li ser zimên û pêvajoya şerê jenosîdê ê rejimê bi rêbaz û şêwayên din wê di wê temenê de wê li gorî xosletên demê wê bi wê re wê di awayekê de wê bidina dimandin. Ev jî wê weke aliyên wê yên ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re ew wê bi wê bikin bin. Di wê rewşê de wê, ev rewşê wê, di demên hemdem ên dawî de wê weke rêyên şerên rejimê û rêbazên wê yên ku ew bi wan pêvajoyên şerê jenosîdê ê li hemberî civakê ku wê bi wan wê bide domandin jî bê. Di wê temenê de wê ev wê, piştî wê di wê rengê de wê xwe di renekê de wê weke aliyên din ên wê demê ku ew dihên pêşxistin wê xwe bidina dîyarkirin bin.

Pêvajoyên şerê rejimê ên di wê çerçoveyê de ku wê ev rewşê de wê, weke şêwayên wê yên domandin ên li ser serê civakê bin wê bi wê re wê, rê û şêwayên din ên weke bi çekirina bendavan ku wê weke rewşna bi rengê mudahaleyên demografikî ên li ser ardnigariyê re ku mirov dikarê wan ji temen ve bixwênê wê bi wê re wê di ahengekê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê werina pêşxistin.

Ev rewşa muhdaleyên demografikî ên li ser ardnigariyê re wê, dikarê di dewama wê de wê bi wê rengê wê gotinekê wê li ser wê bibêjê. Wê di serî de wê ji du aliyan ve wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê çawa wê, bi wê re wê, civakê wê bi mudahaleyê li jîyane wê bikê û wê bi sînor bikê bê. Ji aliyê din ve jî wê, di dewama wê de wê çawa wê bi wê re wê têkiliya herêman ji herêman wê bigirin û wê bi wê re wê, di wê rengê de wê bi sînor bikin. Bi wê rengê wê gelek herêmên dîrokî ên weke heskifê ku wê, weke bermehiyên dîrokî ku wê dîroka herêma kevnera bi hezaran salan wê weke berhemên wê bin wê werûna rûxandin û wê di bin avê de wê werina hiştin.

Wekî din wê di wê temenê de wê herêmên din ên weke kirman, û hwd ku wê di çerçoveya dîroka civakî û desthilatî a herêmê de wê karibê werina ser ziman wê yan wê çawa wê, bi nav gûharinê bê û wê bikin. Ku ew nikaribê were kirin jî wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, yan wê bi zanîni wê werina rûxandin û yan jî wê ji rûxandinê re wê werina terikendin. Wê di wê temenê de wê newê hiştin ku ew bi rastîya wê were zanin. Ji xwe di

wê temenê de wê, çawa wê, di çerçoveya dîroka herêmê de ku wê weke berhemek bê wê bi wê re wê, ew wê, were tûnakirin. Wê newê hiştin ku ew di wê rengê de wê were pênasin.

Wekî din wê, di nava civakê de wê, li ser devok û ankû zaravayên zimanî ên weke kurancî, zazakî, soranî, goranî û hwd re wê çawa wê civak wê bê xwestin ku ew were beşkirin û qatkirin wê li ser wê re jî wê didewama wê rewşa mudahaleyên ardnigarî ên bi armanca guharinên demografîkî ku wê werina kirin de ku wê werina ser ziman wê hebin. Ew jî wê di wê temenê de wê ew jî wê, çawa wê weke yan ne ji hev û ankû wê weke ji hev cihê wê, ew wê werina kirin. Ev ramyariya ji hev cihê kirin wê di demên komara tirk de wê bi zêdeyî wê di dîmenekê de wê, di nava beşên din ên kurdî û di nava zazakî de wê werina pêşxistin. Di wê temenê de wê, ew wê ne tenê wê li ser temenekê zimanî û kêmnetewî wê di wê temenê de wê were kirin. Di warê cihêyîya baweriyê de jî wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê, were dîtin ku wê were bikarhanîn. Minaq wê di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, di wê rengê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Minaq wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, demên piştî salên 1980î û pê de wê tekoşîna maf û azadiyê wê destpê bikê bo maf û azadiya xwe wê, ew rewş wê zêdetirî wê bi wê re wê bîn xwestin ku ew werina pêşxistin. Ev wê weke şewayekê qatkirina civakê a ji nava wê ve wê, li ser cihêyîyên wê yên navxweyî û herêmî û demografîkî û hwd re ku wê werina kirin bin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Wê dema ku wê kurdekê zazayî wê bi tekoşîna kurd re wê tevbigirihê wê bi gotinên ma tû kurdî û ankû tu elewî yî. Yan jî wê bi pirsên weke 'tu kurdî û an tû elewî yî' û hwd re wê, cihêkirinekê wê di rengê fahmkirinê de wê li ser wê gotinê re wê bixwezin ku ew wê bicih bikin. Di wê temenê de wê, di gotinê de wê dema ku wê, yan tu kurdî û yan tu elewîyî' ku wê bilêvkir wê di gotinê de wê weke du hebûnên ji hev cihê wê bixwezê pênasibikê. Di wê çerçoveyê de wê, bi gotinên ku ew dihên kirin wê, çendî wê carna di dîmenekê masûmane de wê weke ku wê werina kirin jî lê wê di rengekê de wê, di çerçoveya wê ramyarîya ûerê rejimê ê li hemberî civakê û bi mantiqê wê qatkirinê de wê werina kirin bin. Wê bi wê pirsê wê bixwezin wê cihêkirinê ew bê kirin nava wan de. Di wê temenê de wê

rewşa wan ya baweriya cihê û têgîna zaravayî a cihê wê weke du rewşên teybet ku ew wê di wê temenê de wê, çawa wê, weke temenê ji hev qatkirinê wê di wê rewşê de wê werê bikarhanîn wê, di wê rewşê de wê were dîtin. Ev rewş wê piştî wê, weke rewşên ku wê li ser temenê ku wê, di temenê ramyarî(politika)yên bi armanca jenosîdkirina civakê ku wê werina pêşxistin de wê di demên piştîre ên komarê de wê bi zêdeyî wê weke rewşên ku wê di çerçoveya şerê wê yê bi civakê re ku wê serî li wan wê bixê û wê di wê temenê de wê li ser temenê qatkirina ji hev a civakî re wê bixwezê ku ew encamê ji wê bidest bixê.

Di wê temenê de wê, weke ku wê çawa wê, di demên berî komarê de ên di dema abduhemid de wê, komên weke di bin navê “alayên hemidiya” wê werina avakirin û wê bi kurdan re wê bidina şerkirin wê, di demên piştîre wê, di dema komarê de wê komên weke ên cerdewan û hwd wê, werina avakirin. Ev kom wê, weke komna ku ew di temenekê paramiliter de wê werina avakirin û wê, kuştin, destavêtin, ravandin, şelihandin û hwd wê, her cûre karên qirêj ên li hemberî civakê ku wê werina kirin jî wê bidestê wan li hemberî civakê wê bi wan wê bidina kirin. Ev kom wê di wê temenê de wê, piştî jî wê, ji ber ku wê bi sûcên ku ew li hemberî civakê ew dikin wê, tecrid bibin û wê, di regekê de wê, nikaribin derkevina nava mirovan û ankû pêşberî mirovan.

Di wê rewşê de ev kom wê, bi rengên cihê wê ji wan wê werina kirin. Komên weke yên paramiliter ku wê ji komên weke weke li ser olê re wê werina avakirin bi navê ‘hizbîleh’ bidest rejimê û ku wê piştîre weke bi navê ‘huda-par’ wê werina gûharandin wê, di wê temenê de wê weke komên dest qirêj bin. Wê weke komên ku wê bi dehezaran kurdistanî, jin û zaro wê bi destê wan wê werina qatilkirin û ankû wê destavêtina li jinan û zarokan jî di nav de wê bi destê wan wê were kirin.

Di wê temenê de ev kom wê weke hinek komên ku wê bi teybetî wê ji herêmê wê werina avakirin û heta ku wê li gorî hinek şîroveyna wê weke ji kurdan zêdeyî wê werina avakirin û bi armanca kurdan bi kurdan dana şerkirinê wê ew wê, di regekê de wê di wê temenê de wê werina pêşxistin. Di awayekê de wê, di asta giştî de wê, piştî rewşa şoreşî a rojava wê bibê û pê de wê, di wê temenê de wê komên weke ‘bi navê rêxistinên kurd’ ku wê werina avakirin û wê di wê temenê û bi wê mantiqê de ku wê li hemberî kurdan wê bidina şerkirin wê, li rojava jî bin. Ev kom wê alikariyê wê ji tirkiya wê bigrin û wê, destavêtina jin û zaroyan bê, firotina haşhaşê bê, weki din rastarast di di nava pêvajoyên hêrîşê ên weke li ser xalkê afirînê û hwd de bê wê, di wan de wê cih

bigirin û wê bi destê wan komkujiyên mazin wê di wê temenê de wê, werênina serê kurdan.

Di awayekê din de jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare pêvajoyên şer ên li hemberî civakê wê, di wê temenê de wê, di wê navberê de wê, pêvajoyên 'oparasyonên dervî sînor' ku wê di nava sînorê kurdistanê de wê li başûrê kurdistanê û hwd wê bi destê hêzên tirk wê werina kirin wê bibin. Di wê temenê de wê, di wê rewşê de wê, bi heman rengê wê bi wê rengê wê pêvajoyek şer a bênavber wê di wê temenê de wê, bi destê wan wê were meşandin.

Mijare pêvajoya piştî rewşa rojava a ya bi navê oparasyonên dervi sinor' ku wê weke konseptek şer a giştî bê ku wê li hemberî kurdan wê were pêşxistin wê, mejiyek wê ya pirr xirab a namerdena wê hebê. Ev gotina 'namerdanê' wê, ji aliyê kurdan ve wê, pirr zêde wê di wê demê de wê were bikarhanîn. Yanî wê bibêjin 'rejima tirk dîsa namerdî kir'. Kurd wê gotinê wê ji ber ku ew hêzên kurd di encama levkirina bi rayadarên rejimê re xwe vekişandina wir û ew oparasyonê li wan dikê dibêjin. Ber ku rejima tirk wê rewşê wê weke 'firsendekê' ku ew bi wê derbayê li kurdan û hêzên wan bixê wê dixwezê wê bikarbênê wê bi navdikin. Ew wê bi wê re wê li wê bihizirê ku kurdan hemû hêzên wan li wir xe dana hev û ez dema ez oparasyonê li wan bikim ezê derbeyê li wan bikim. Weke rewşa hevdîtina nava 'sri-lanka û tamiliyan de ku wê çawa wê pêvajoya aştîyê wê bidina destpêkirin û piştî ku ew hêzên tamili ketina çerçoveya pêvajoya çareseriyê de bûna weke sivil û ew jî wê firsendê dibînin û derbeyê li hêzên tamili dixê bi oparasyonên ku ew li wan dikê. Ev pêvajoya komkujiyan ku wê srilanka wê werênê serê tamiliyan wê di sale 2014'an de wê, bi komkujiyên mazin ku wê derbeyê wê li wan bixê wê dawiyê li pêvajoya çareseriyê a nava wan û tamiliyan jî wê werênê. Tamili wê destpêka pêvajoya hêrişan a 19, gulana 2009an wê weke roja birhanîna komkujiyên xwe wê di wê temenê de wê bibîrbênin. Komare tirk jî dixwest ku ew encamek bi wê rengê ji xwe re ew bidest bixê. Ankû weke ku wêli ser navê T. Ardogan wê bê gotin 'ku wî dixwest ew serkevtinek hesan bidest bixê' re wê biheta bi gotinkirin. Bi gotinek din wî, dixwest ku ew bibê weke kesê ku wî derbe li kurdan xistiya û tekoşîna wan a maf azadiyê tafîsandiya. Ji xwe wê, di dema axiftinên xwe yên di roja pîrozkirina roja sademin a dîroka komarê de wê, xwe ji wê re wê amede bikê ew axiftinek bi wê rengê a ku ew di wê de bahsa serkevtina xwe a di şerê li hemberî kurdan de bikê.

wê rengê de wê gotinê wê bibêjin. Ev gotin wê weke gotinek gelirî a civakî wê derkeve li pêş. Ber ku wê, ew hêzên kurd ên ku wê di bin navê oparasyona dervî sînor de wê li başûrê kurdistanê wê, oparasyon wê li hemberî wan wê were dayin destpêkirin. Wê di encama levkirinek zimmî a ku wê berî wê, di bin navê 'pêvajoya çareseriyê' de wê, bê destpêkirin de wê, bi armanca ku wê çawa wê, qadê ji çareserîyek sivilane re bê vekirin wê weke qade ku wê hêzên kurd wê xwe li wê 'bidina vekişandin' bê. Pêvajoya çareseriyê wê ji imraliyê wê li ser temenek zimmî ku wê bi birêz ocalan û rayadarên tirk wê bi hev re wê rûnihin û wê biryara wê bidin bê. Yanî ew care pêşî bû ku wê pêvajoyek bi wê rengê wê, di encama li hev rûniştina du aliyan de ku wê bê dayin destpêkirin wê bûba ba. Di wê temenê û çerçoveyê de wê, komên lêkolînên rastteqniyê û hwd jî wê biryara wan were girtin ku wê lêkolînan li ser temenê civakê wê bikin. Di destpêkê de wê herkesek wê bi hêvî bê ku wê pêvajo wê bi aşîtiyek bi encam wê bibê, heta dema ku wê T. Erdogan wê xiradikê wê bidomê. Erdogan wê di dawîya sibate 2015an de ku wê, 'mutabaqat' û ankû 'lihevkirina' dolmabahçê ku wê bi denezene wê re wê bê kirin û piştî wê ardogan wê li dijî wê derkeve û pêş de wê, di dewama wê de ku wê, rewşa hêrişên wan ên li rojava destpêbikin wê heman ardogan wê bibêjê "derfeta domandina pêvajoyek çareseriyê bo me nemaya' û wê piştî wê, dawiyê wê li wê werênê. Di wê pêvajoya çareseriyê de wê çendî ku wê di wê demê de wê AKP û T. Erdogan wê li ser desthilatê bin û wê bi encamên wê pêvajoyê jî wê xwe li ser desthilatê wê bigirin lê wê herî zêde ew wê li dijî pêşketina wê pêvajoyê bin. Piştî denezendina 'dolmabahçê' wê T. Erdogan bixwe wê li dijî wê, derkeve û wê, piştî wê gav bi gav wê pêvajoya çareseriyê ku wê çandî wê navê wê bikarbênin jî lê wê di wê bi karhanîna wê navê wê de wê bi kiryarên ku wê ku wê bikin re wê gav bi gav wê pêvajoya çareseriyê wê, xirabikin û wê temenê wê yê wê yê heyî wê bixwezin ku ew wê tûna bikin. Di gotinê de wê weke ku ew wê, dixwezin wê heta ku wê carna wê xwe bidina dîyarkirin. Lê di rastiyê de wê, bi tûndî dijberî wê bin. Ew wê encamên wê pîr zêde wê istismarbikin.

Ev pêvajo wê, weke di temenekê de wê, weke care pêşî wê weke hewldana levkirinekê a di nava kurdan û komare tirk de bê. Lê piştî wê eşkera bû ku wê berî wê demê di sale 2009an de wê di nava rayadarên tirk û kurd de wê li Oslo paytaxta norwêcê wê, pêvajoyek hevdiîtinan wê pêkwerê û wê piştî wê, di heman demê de Abdullah gul wê gotina pîrsgirêka kurd a pêşî a tirkiya bê wê bibêjê û wê gotina 'kurdistanê' wê

bo başûrê kurdistanê wê care pêşî wê bikarbênê. Di heman demê de wê rêxistina kurd PKK jî di adara 2009an de wê, pêvajoya agirbestê wê, dirêj bikê. Wezirê karê derve ê demê beşir atalay wê, gotina 'vekirina kurd' wê, di wê demê de wê, di dewama wê de wê, di demên li dora dawîya tirmehê de wê werênê ser ziman. Piştî wê di wê çerçoveyê de wê, xabate ku wê werê ser ziman wê bi rojnema û nivîskaran re li perwerdegeha polêsan wê parvebikê. Di heman de wê, Ardogan wê bi Ahmed turk weke ramyarivanê kurd re wê, li ser mijare kurd wê were cem hev. Ev xabat wê piştî wê bidom in. Di destpêka hefteya dawî a sibate 2010an de wê, bi hunermendan re wê werina civin û wê ji wan piştgirîya bo çareserîya pirsgerêka kurd wê, were xwestin. ..

Di wê temenê de wê ev vekîşandin wê ne ji bo şerekê lê bo wê çêkirina aşîtîyekê di nava kurdan û komare tirk de ku wê di çerçoveya pêvajoya çareseriyê de wê were kirin wê bo wê xwe vekîşînên. Vekîşîn wê li şûna ku wê weke firsendekê bo çareseriyekê sivil wê were dîtin wê, çawa wê weke firsendek ku ew bi wê derbeyê kurdan bixin wê bi wê rengê wê, bixwezin ku ew wê bikarbênin. Di wê temenê de wê, di wê demê de wê, piştî wê, were dîtin ku ew jî wê weke leyistikek ya komare tirk a şer ku wê di dema desthilatiya ardogan de wê weke ku wê, kurd wê werênina ser ziman ku wê bi 'namerdene' wê bikê wê, bê û bibê.

Di wê temenê de wê, di wê dema 'pêvajoya çareseriyê' ji destpêka wê pê de wê, komkuji wê, heta dawîya wê ji ser serê kurd wê dawî li wan newê. Di wê demê de wê, piştî ku wê hêzên kurd wê xwe vekîşênin wê, ew wê, amedekariya şerekê mazin wê bikin û wê piştî wê, bi pêvajoya konseptên şer ên weke yên bi navê DAÎŞ'ê û hwd re wê bidest hêrîşkirinên xwe hem li rojava û hem jî wê li başûrê kurdistanê û deverên din û hwd wê bidina kirin. Di amedekariya van hêrîşan û temenê wan de wê piştî ku wê T. Ardogan wê hin hevdîtinan wê li brukselê û hwd wê bikê û wê dema ku ew, encama ku ew dixwezin wê bidest nexin û piştî ku wê ku wê herê îranê û wê li qasra 'qasrî-şîrîn'ê a rojhilatê kurdistanê wê li hev rûnihin û pê de wê, biryara destpêka pêvajoya hêrîşên dema DAÎŞê wê bidina dest pêkin. Di wê demê de wê di wê çerçoveyê de wê ev wê weke konseptek giştî bê ku wê bi wê re wê çawa wê bi wê re wê derbeyek mazin wê li kurdan wê biheta xistin ba.

Di wê demê de wê, di rojên berî hevdîtina rayadarên îranî û tirk li qasra qasî-şêrîn'ê de wê, balyoza tirk a musilê wê tişî cebilxane wê bikin û wê bi wê re wê radestî hêzên DAÎŞî wê bikin weke ku wê, balyozxane serdest kiriya. Lê ev rewş hemû wê weke rewşên plankirî bin.

Piştî wê, ji xwe wê demek nû a pêlên hêrîşên rejimên herêmê wê li giştîya kurdistanê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were dîtin ku wê dest pêbikê. Wê piştî wê êdî wê, di wê temenê de wê pêvajoyên weke yên bi komkujiyên mazin wê di wê demê de wê weke li deverên kurdistanê ên weke şengalê û hwd wê werina serê kurdan. Musil wê bi baweriyên wê yên cihê re wê bi destê wê bi tememî wê were paqijkirin. Li rojava wê bi milyonan kes wê di encama kesên van komemên hov de wê hem wê werina qatilkirin û hem jî wê ji cih û warên wan wê werina kirin.

Piştî wê, di wê temenê de wê ev wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê, bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ev pêvajo wê, bi gelek rangan wê weke pêvajoyên hêrîşê bin. Ev komên ku ew qaşo wê weke yên olî bin wê bi destê wan wê, destavêtin weke 'tecewûzan', bê kuştin û her wusa pêvajoyên paqijiyên etnikî û wê, bi destê wan ku wê bînin kirin wê ji aliyê rejimê komare tirk û hwd ve wê li herêmê bi wan wê bê dayin destpêkînin. Ev pêvajoya paqijîya etnikî wê heta pêvajoya hêrîşên li ser afrînê û deverên din ên rojava û herîşên li wan re wê di çerçoveya dem û pêvajoyek demdirêj a hêrîşan de wê bê dayin domandin. Ev pêvajoya paqijîya etnikî ku wê rayadarên komare tirk wê li piştî wan bi awayekê zelal wê hebê wê, piştî demên pîrozkirina sedsaliya komarê ku wê karibê weke sadsalê wê yê ku wê bi şerê jenosîdkirina civake kurd re wê derbas bibê re wê, bidomê û wê ji wê demê jî wê piştî jî wê xwe bide domandin.

Kurd wê dema ku wê li pêvajoya sedsaliya komarê û derbasbûna wê dinerin wê, bi gotinekê wê di wê temenê de ku ew wê di wê dema pîrozkirina sedsale wê de wê bi zêdeyî wê bi navbikin wê gotina "sadsalê ku ew bi paqijîya etnikî a li kurdistanê derbas bûyî", 'sadsalê bi şerê jenosîd ê li hemberî civake kurd derbasbûyî', û hwd re wê, di rengekê de wê bi gotin bikin û wê di wê temenê de wê werênina ser ziman. Di dewama wê de wê jî wê dikarin wê weke aliyekê wê yê din jî wê, werênê ser ziman ku wê pêvajoyên şer ên ji destpêka dîroka komarê û heta wê dema pîrozkirina sedsaliya wê, bînavber wê di wê temenê de wê weke pêvajoyên wê yên bi şer ku ew bi civakê re derbasbûn wê, di rengekê de wê werina pênasîkirin û wê werina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em bahsa dîrok komarê û pêvajoyên wê yên şer ên bi civakê re wê bikin wê sal bi sal wê ji destpêkê û heta roja me wê, karibê kronolojiya wê ya şerê wê û pêvajoyên wê yên şer, operasyonên wê yên

li hemberî civakê, kuştin û komkujiyên ku ew dem bi dem ew di wê çerçoveyê de kirina dikarê were derxistin û ew bên hanîn li ser ziman.

Dîroka komarê a sedsalê wê yê derbasbûyî wê di wê rengê de wê, weke pêvajoyên şer ên ku ew di wê temenê de ku ew bi wê civakê re dikê wê derbas bibin. Ew jî wê di wê rengê û awayê de wê bi wê re wê xwe di reng û awayekê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di mijare civakê de wê, civak wê, pêvajoyên şer ên ku ew li ser serê wê dibin wê bi wan re wê, di nava wê pêvajoya dîrokê de wê, ji gelek aliyan ve wê, weke rewşên ku ew wê, di wê temenê de wê li hebûna wê bibin wê karibin werina salixkirin bin.

Minaq wê di wê temenê de wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê wê di wê çerçoveyê de wê bi pêvajoyên şer ên li ser serê wê re wê weke dîmenekê mudahaleyê a ku ew li wê dihê kirin jî wê, di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Li kurdistanê wê ev pêvajoyên şer ên ku ew wê, di wê temenê de wê, bên pêşxistin wê dîrokek demdirêj wê bi hebûna komarê û demên berî wê re wê bên derbaskiriin. Di wê temenê de wê ev rewş wê, weke rewşên ku wê li herêmê wê jîyane civakî wê bi wê re wê weke rûbirû bimênin bin.

Rewşa tirkiya, paxta baxdadê, avabûn û derketina li pêş a iraq û sûrî û têkiliyên wan ên bi bloqên rojava û rojhilat re ..

Rewşên weke yên ku wê piştî şerê cihanê ê duyem wê rûbidin wê di renekê de wê weke rewşên ku wê ji aliyekê ve wê, weke rewşên ku mirov wê karibê wê ji gelek aliyan ve wê, hilde li dest bê. Heta sale 1937an ku wê di wê de wê civîna paxta sadabadê wê were li darxistin wê li tirkiya wê, li hemberî bakûrê kurdistanê bi pêvajoyên wê yên bi hêrîş û komkujiyên weke yên li agirî, zilanê, koçgirî, dersimê û hwd de wê werênê serê civake kurd de wê, encamekê wê bi bîdengîya ku ew wê di nava civakê de wê bi wan bide çêkirin re wê bide bixê. Wê bi wê derûniyê wê herê civîna sadabadê. Di wê nûqtayê de wê, weke rejima ku ew wê di wê temenê de wê encam wê bi dest xistî wê di wê temenê de wê, derkeve li pêş.

Di wê demê de wê pêşketina bloqa rojava û rojhilat jî wê bandûra wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Piştî ku wê, ingilistan wê xwe vekişênê li herêmê wê rewşa weke ya ku wê bi statûqûyî wê li gorî xwe afirandî wê bi dewletên weke iraqê û heta di rewşa avakirina israilê û hwd re ku wê bikê re wê, di dîmenekê de wê, rewşekê wê pêşbixê û wê bi wê re wê, rewşek statûqûyî a herêmê wê ji aliyê xwe ve wê bixwezê ku ew wê biafirênê. Firansa wê, di heman rengê de wê di dema xwe vekişandinê de wê bi wê re wê di ahengekê de wê bi wê re wê, di dîmenekê de wê, bi avakirina sûrî re wê, xwe û temenê xwe yê vekişînê wê biafirênê.

Di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê rewşên ku wê bibin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, ev rewş wê, li herêmê wê di çerçoveya metingerên wan ku wê ji aliyekê ve wê weke li hemberî bloq rojhilat wê, pêşbixin jî bin. Di wê temenê de wê, piştî ku wê ev hêz wê xwe vekişênin wê li herêmê wê, li ser wan rêveberiyên ku wan li şûn xwe avakirin û pê de wê bixwezin ku ew di rengekê de ew bi wan rewşe herêmê ku wan di wê temenê de li gorî xwe avakirîya wê biparêzen.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê û wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, piştî wê, rewşên weke yên derbeyên li iraqê û sûrî ku wê bibin wê piştî wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bi wê re wê, weke rewşên ku wê hinekê jî wê bi bandûra bloqa rojhilat ku wê bibin bin. Di wê rewşê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê ew rewş wê piştî wê, di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin. Di konferansa lozanê de wê, temenê wê statûqûyê wê were avêtin. Piştî hatina artişên bloqên rojava û tojhilat li hemberî hev û di wê de wê, weke serkevtinên ku wê wê bloqa rojhilat wê ji aliyê xwe ve wê bidest bixê wê bandûra wan jî wê di encamên wan civînên konferansê de wê were dîtin ku wê bibin.

Di awayekê de wê, ji xwe wê li herêmê wê di wê temenê de wê, rewşa wê ya olî wê li hemberî wê di wê temenê de wê weke aliyên ku wê ji temen ve wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê werina pêşxistin bin.

Di aslê xwe de wê rewşa sûrî de wê, minaq derbeya li sûrî a di sale 1954'an a li sûrî de wê, bandûra sovyetê wê di wê de wê, di wê rengê de wê hebê. Wekî din wê di pêvajoya derbeyên ku wê li iraqê wê bibin de jî wê ew rewş wê dîyarker bê. Pêvajoyên weke li iranê bi rewşên weke yên musaddik a li iranê jî wê di wê temenê de wê karibê di rengekê de wê, werênê ser ziman. Di awayekê de wê, rewşa mosaddik wê, tenê wê weke

pêvajoyek aloz wê bimênê. Piştî wê, weke ku wê bi wê re wê temenê şoreşa şah a salên 1979an ku wê piştî wê were dîtî ku wê were çêkirin. Di wê temenê de wê ev wê, di çerçoveya wê têngîna kembera kesk de wê di rengekê de wê, were pêşxistin û wê li herêmê wê, were pêşxistin.

Li herêmê wê di wê temenê de wê rewşên ku wê dibin wê di wê rengê de wê bibin û wê rejimên herêmê ên ku ew wê di wê temenê de wê bibin wê di rengekê de wê, pêşkeve. Rejima Sûrî ku wê weke subayekê bav esad wê were ser desthilat wê, bi têkiliyên xwe yên dualî ên bi bloqa rojhilat û ya rojava re wê, were li rojavê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, li herêmê wê, rewşên weke bi rêxistinên baasê re ku wê li iraq û sûrî wê pêşkevin wê, di wê temenê de wê bi bandûra sovyetê wê di dîmenekê de wê bibin.

Ev rewş wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Li Sûrî jî û di wê demê de wê li iraqê jî wê komên weke yên aligirên sovyetê wê bibin û wê di wê demê de wê ji sovyetê wê li wan wê çek wê werina vegûhartin. Ev rewş wê, di dîmenekê de wê li herêmê wê di çerçoveya rewşa şerê sar ku wê piştî şerê cihanê ê duyem de wê bibê wê, bi wê re wê xwe di dîmenekê de wê bide dîyarkirin.

Li herêmê wê di wê temenê de wê, mijare weke ya bi navê 'telukeya kominismê' û hwd ku wê were pênasekirin wê di wê temenê de wê, bi rêxistinên olî û ankû tundrew re wê bê bi sînorkirin. Li iranê mosaddik wê dîmenekê civakî ê civaknasî weke di wê çerçoveyê de wê, bide dîyarkirin. Ew jî wê bi şoreşa şah re wê, weke ku wê were dîtî wê piştî wê di wê de wê were ji holê rakirin.

Di wê demê de wê gûhartinên civakî wê, di wê temenê de wê, çendî wê bi aliyêkê serbestî a civakî ve wê herê wê, were dîtî ku wê bi kembera kesk wê pêşîya wan wê were girtin. Ew jî wê weke aliyekê wê yê ku wê di çerçoveya herêmê de wê xwe di dîmenekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Di wê demê de wê, di awayekê de wê, tirkiya wê di wê demê de wê, du alî wê bileyizê. Wê di rewşa sûrî û iraqê demê de jî wê, di wê temenê de wê çawa wê, di rengekê de wê, di çerçoveya wê, sînorê statûqûya ku wê pêşkeve de wê, bide girtin bi alikariya rojava wê, di wê temenê de wê xwe bikê pozisyonekê de. Di wê demê de jî wê, di rewşa têkiliyên iraq û sûrî, iran û tirkiya de wê, rewşên weke yên ku wê çawa wê, weke yên pêşîlêgirtina rewşa kurdan li herêmê derkeve li pêş wê di wê de wê weke ku wê were dîtî ku wê weyn wê bileyizê.

Di heman demê de wê, dema ku wê bav esad wê were ser desthilatê bi derbeyê wê di wê demê de wê têkiliya wî bi kurdên herêmê re wê hebê û wê, ji wê tirsên tirkan wê hebin ku wê, kurd wê statûyekê û ankû rewşek defacto wê di wê demê de wê bidest bixin. Di asta hegomenikî de ew wê çendî wê, bi pozisyona wan wê li hemberî sovyetê wê were xwestin ku ew were bikarhanîn ew jî wê, çawa wê rewşê wê bo nava xwe wê bo tafisandina rewşên tevgerên civakî ên weke yên kurdistanî wê di wê temenê de wê bixwezin ku ew wê bikarbênin û wê, di wê temenê de wê, encamên giring jî wê bidest bixin. Şiyarkirina cihane arab li ser referansên olî re wê, di wê temenê de wê di wê demê de wê bê kirin. Şoreşa olî a iranê wê di wê temenê de wê weke şoreşekê bê ku wê were kirin bê. Di wê demê de wê, piştî wê, dema ku wê, li dora salên 1971'ê de wê li iraqê wê statûya xweseriya kurd wê were rojevê wê, di wê temenê de wê, were pêşilêgrtin. Wekî din humeyni wê, di wê temenê de wê bi gotina bi tememî ku ew wê mafê civakî ên kurdistanê wê nasbikê re wê, piştgirîya herêmên kurdan wê bigirê. Wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Tevgerên kurd ên di wê demê de ku wê derkevin wê, piştî rewşa serhildana simko û rewşa komare mihabadê wê zêdetirî wê, belav bibê. Di wê temenê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Heta ku wê di wê temenê de wê, piştî wê pêşketinên ku wê rûbidin wê bibin. Piştî salên 1970 û pê de wê, bi zêdeyî wê tevgerên kurdistanî wê weke dema wan û destpêka wan a di temenê hemdem de bê. Derketina tevgerên kurd weke sosyalist wê bi PKKê re ku wê bibê wê di wê demê de wê, di destpêkê de ku wê sovyet wê weke têkiliyê wê bi wê re wê dênê û wê weke bixwezê alikariyê wê bidiyê wê bi rewşa weke duali leyistina a rayadarên tirk wê weke xwe nêzî wê dana nişandinê re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê bixwezin ku ew pêşîya wê bigirin. Dema ku wê ji wê encamê wê bidest nexin wê pêvajoya dema derbeya 12ê êlûnê wê êdî wê bê pêşxistin. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê rewşa derbeyê re wê, armanca wê ya sereka wê çawa wê pêşîya tevgerên civakî ên li herêmê ên kurd û kurdistanê wê bide girtin bê. Ev rewşa derbeya 12ê êlûnê wê heta demên pîrozkirina sedsaliya dîroka komarê wê bi T. Ardogan re wê, di dewama wê de wê, were pêşxistin.

Dema ku wê birêz ocalan wê bahsa bijartina têgînek birdozikî a weke ya sosyalismê ku wê bi dest wê bikin wê bikê jî wê di wê nûqte de wê, di demên piştî de wê, hinekê bi hûrgili wê li ser wê bisekinê û wê werênê

ser ziman ku wê, di wê demê de wê, rewşa kurdan wê, heta wê demê wê bi hemu tevgerên wan ên li ser temenê netewî û olî û hwd re wê, temenê wan wê, ji destê wan wê were girtin û wê ew wê, li ser wê, weke ku wê derfetek bi wê rengê wê ji wan re wê newê hiştin. Di wê temenê de wê êdî wê piştî wê, di wê temenê de wê, bidestpêkek bi wê rengê wê êdî wê bikin.

Destpêka bi têngîna sosyalismê wê di wê temenê de wê, weke sedema wê ku wê artarnatifên wê ji kurdan re wê newê hiştin û ber wê yekê wê, ew wê were destpêkirin wê di wê temenê de wê di dîmenekê de wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di awayekê de ew wê, werênê ser ziman. Birêz ocalan wê, dema ku wê bahsa wê nûqteyê wê bikê wê di paraznameyên xwe yên imraliyê de wê zêdetirî wê li ser wê nûqteyê wê bisekinê û wê bixwezê ku ew wê mijare sedema destpêka wan a bi sosyalismê re wê, werênê ser ziman. Di awayekê din de jî wê mijare kurdan wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ji xwe wê, di wê temenê de wê, ji destê wan wê, derfetên xwe hanîna ser ziman bi civakî li ser temenekê netewî û olî re wê ji destê wan wê bê standin. Weki din wê di wê çerçoveyê de wê, ji aliyê têngîha netewî ve bê û ankû ji aliyê têngîha olî ve bê wê temenê wan ê xwe bi wê hanîna ser ziman a civakî wê çawa wê ji destê wan wê were standin wê di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê bisekinê.

Ev herdû nûqte wê di aslê xwe de wê weke du nûqteyên ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê, di wê temenê de bi wê re ji wê aliyê ve wê hinekê din wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê, ev nûqte wê, di demên piştî pêşxistina pêvajoya imraliyê û di wê de dilgirtina weke serokê kurd birêz ocalan ku wê çawa wê pêvajoyên şer li hemberî civakê wê bi rêxistinên tundrewî ên qaso li ser olê re wê li hemberî civakê wê werina pêşxistin wê hinekî wê ji wê nûqteyê re jî wê di aslê xwe de wê rohnîyê bide girtin. Wê di wê nûqteyê de jî wê salixkirinekê û fahmkirinê wê di meji de wê bide çêkirin.

Li kurdistanê wê di wê temenê de wê mijare olî wê çawa wê bi wê re wê mijare netewî û hwd wê bi wê pêşîya pêşketina wê hem wê bidina girtin û hem jî wê bi wê re wê pêşîya tevgerên civakî ên bi navê civakê wê bi wê werina girtin û hwd re wê, di dîmenekê de wê, di wê çerçoveyê de wê were dîtî ku wê were bikarhanîn. Yanî mijare olê û istismarkirina wê ji rewşek istismarkirinê zêdetirî wê weke rewşek şerkirinê a li hemberî hebûna civakê, navaroka wê û hwd jî wê di wê temenê de wê were dîtî ku ew wê were bikarhanîn.

Lê bi têngînek sosyalist destpêkirin jî wê ji aliyên din ve wê astengiyên wê li hemberî kurdan wê hebin. Bi teybetî wê piştî salên 1990î û pê de wê çawa wê, li hemberî kurdan wê ber ku wê tirkiya wê endamê NATO bê û wê ew jî wê tevgera kurd wê li ser wê esasê wê ji xwe re wê bikê armanc û wê piştgiriyê wê bide pêvajoyên hêrişkirinê ên tirkiya li wê bi wê re wê were dîtin. Di demên piştî salên 1990î û pê de heta salên 2000an wê, pêvajoyek ku wê di wê temenê de wê di qada navnetewî de wê, tirkiya şerê xwe yê li hemberî kurdan wê, bidomênê. Wê bandûra alikariya endamên NATO wê di wê temenê de wê, wê di wê şerê wê yê li hemberî civake kurd de wê ji her aliyê ve wê were dîtin ku wê bikarhanînê. Wekî din wê, weke aliyê din ê giring wê mijare ji aliyê bi alikariya NATO ve wê, çawa wê rêxistina kurd wê bê xistin 'listeya terorê' de. Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê temenê de wê kirina rêxistinên kurd li listeya terorê wê, di şerê rejima komarê ê li hemberî kurdan de wê, bê sedema ku ew di bin wê navê de bi sed hezaran kurdistanîyan qatilkirî û di wê temenê de ji ber ti qatilkirinê û komkujiyên wê newê darizandin û ankû pêşîya wê newê girtin. Di wê temenê de wê, ev rewş wê weke rewşek ku wê aliyê şerê rejima komarê a li hemberî civake kurd a giring û dîrokî a di demên hemdem de wê di temenê şerê wê yê bi kurdan re wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, wê dema ku wê rojava wê li wê rewşek defecto wê, pêşkeve û kurd wê bigihijina rewşek nivçû a xwe bi rêvebibin jî wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di bin navê gotina terorê de wê çawa wê, hêrişê li wê bikê. Rewşa serdestîya kurdan jî wê weke bi gotina 'avakirina dewletek terorist' re wê pênamebikê. Wê rewşa rojava wê, weke 'koridora terorê' ji aliyê T. Ardogan ve wê li ser wê re wê pênamebikê.

Di wê temenê de wê, ev rewş wê weke rewşek ku wê ji salên 1995'an û heta salên 2023'an û hwd wê weke pêvajoyek şer ku wê di wê temenê de wê hemû komkujiyên rayadar û hêzên rejimê ku wê, werênina serê civake kurd wê, di wê çerçoveyê de wê di bin gotina terorê de wê di rengekê de wê were dîtin ku wê, were pênamekirin û wê bixwezê ku ew bi rayagiştî bide rawakirin.

Di wê rewşê de wê, pêvajoyê hizirkirinê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê ku wê li ser wê temenê wê bi têngînek birdozikî wê werina avakirin. Ji aliyê sazîyên kurdistanî ve wê rewşên

weke yê n kurd wê weke 'rewşên kriminalizekirinê' ku wê rejima komara tirk wê li hemberî civake kurd wê di wê demê de wê bikê wê di wê temenê de wê ji wê gotina terorê wê pîrr zêde wê di temenê wê de wê sûdbigirê. Gotina terorê ku wê di wê temenê de wê temenê wê yê ku wê rejima komare tirk wê bikarbênê ku wê bi kirina rêxistinên kurd li listeya terorê ve ku wê werina çêkirin wê di aslê xwe de wê, weke dîyarîyek NATO û rojava û heta amarika di wê şerê rejima komarê a li hemberî civake kurd ê bi armanca jenosîdkirinê ku wê bikê wê ji wê re weke dîyariyek dîrokî bê.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dikarê wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, piştî rewşên taqînên li 'hêrîşên 11ê êlûnê' di sale 2001'ê de wê 'li navenda bazirganiyê a cihanê' ku wê bibê wê piştî wê pêvajoyek din ku wê li ser temenê politikayên şerê û dagirkirinên herêmên cihanê ên weke afganistanê û bi teybetî gotina terorê de wê biafirênê. Ji wê hewa û rewşa ku wê piştî wê di encama wê gotinê de wê li gelemperîya cihanê de wê biafirê wê di serî de wê, tirkiya di şerê xwe yê bi civake kurd re ê bi armanca jenosîdkirinê ku wê bikê de wê, encamêmn giring jî wê di wê çerçoveyê de wê bidest bixê. Ew encamên wê di aslê xwe de ew dikarin bi serê xwe di çerçoveya wê demê û pêvajoyê de bi serê xwe karibin werina kirin mijare lêkolînekê ku ew bi wê re rastî di wê çerçoveyê de bi wê re were fahmkirin.

Ji du aliyan ve wê were dîtî ku tirkiya wê di şerê xwe yê bi kurdan re de wê ji wê sûdbigirê. Yek wê ji aliyê ranyarîyên li ser temenê gotina terorê û rewşa ku wê weke rêxistinên kurd kirina listeya terorê de bê. Wê di wê temenê de wê, li ser wê re wê, di rayagiştî de wê çawa wê weke bi gotian teorê re wê izolebikê wê li ser wê bisekinê. Ji aliyê din ve jî wê, weke aliyê din ê wê pêvajoya hêrîşên 11ê êlûnê ku wê were ser ziman wê rêxistinên tundrew ên olî ku wê di wê demê de wê çawa wê, di wê temenê de wê ji wan sûdbigirê û wê di wê temenê de wê bi pêşxistinên weke DAÎŞê û hwd re wê, di wê temenê de wê, bi wan wê bixwezê ku ew derbeyê li kurdan bixê. Di wê temenê de wê, çawa ku wê kurdan wê di bin dûmana wê hêrîşan 11ê êlûnê de wê ji aliyê xwe ve wê bide hiştin wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê bixwezê bikeve nava hewldanê. Aliyek wê, di wê temenê de wê bi zêdeyî wê li ser du gotinan re wê pîrr zêde wê li ser nav û birdoziya tevgera kurd re wê di wê temenê de wê were bikarhanîn. Yek wê gotina birdoziya sosyalismê bê ku wê di dîmenekê ku wê çawa wê bi wê re wê, li ser wê re wê, redkirinekê wê bi

derûnî û ramyarî wê bi wê re wê bide çêkirin bê. Ya din jî wê, li ser gotina terorê ku wê bi kirina rêxistinên kurd li listeya terorê de weke dîyariyekê ji wê re bo şerê wê yê bi armanca jenosidkirina civake kurd wê ji wê re wê were dayin bê. Di wê temenê de wê di wê temenê de wê ew wê, di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku wê pîrr zêde wê bi wê re wê bixwezê ku ew encamê bi wê re ew bidest bixê.

Kurd hemû wê, di çerçoveya zagonên ku wê weke 'zagonên terorê' wê werina derxistin di hundirê welêt de wê, di wê çerçoveyê de wê, werina darizandin. Wê di wê temenê de wê, li ser wê esasê wê weke zagotinên tafisandinê, bêdengkirinê û çemisandinê û hwd wê werina bikarhanîn bin. Wê ji wê aliyê ve wê, weke zagonên ku wê bi wê li hemberî civakê wê şer bikê wê, bê dîtin.

Di wê çerçoveyê de wê, li hemberî hebûna civake kurd ku wê weke zagonek temenê şerkirina wê ya navaroka civakê wê biafirênê 'zagona tekoşîna li dijî terorê' ku wê werênê pêşxistin wê, di wê temenê de wê, weke zagonek şerê rejimê ê li hemberî civakê de bê. Di wê çerçoveyê de di çerçoveya dîroka komarê de wê, zagonên weke zagona dersimê, zagona şarq û islahatê, zagona navan, zagona zimanê fermî, zagona 'tekoşîna li dijî terorê' û hwd wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke gelek zagonên din ku wê di wê çerçoveyê de wê aktiv wê temenê şerê wê yê li hemberî hebûna civakê ji hundur ve û ji derve ve wê biafirênin bin.

Di pêvajoya şerê wê yê li hemberî civake kurd de wê, di wê temenê de wê ev zagon wê weke zagonên ku wê di rengekê de wê bi awayekê aktiv wê temenê şerê wê yê li hemberî civakê wê biafirênin. Piştî wê, zagonên din ên ku wê di dewama wan de wê werina pêşxistin û ankû bi gûharînên nû ên ku wê li ser wan zagonan re wê çêbikin wê, di wê temenê de wê, dem bi dem wê li gorî demê wê reng bidina wan zagonan di çerçoveya pêvajoyên şer de.

Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê temenê de wê biafirênê ku wê mijare şerê rejimê wê, di wê temenê de wê, mijare zagonên bi wê rengê wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bi zêdeyî wê di demên piştî salên 1990î û pê de wê weyneke wê bileyizin. Piştî rewşa hêrîşên 11ê êlûnê ên di sale 2001'an de li amarika ku wê bibin wê, di wê temenê de wê, ew jî wê ji aliyê xwe ve wê, di wê temenê de ku wê çawa wê ji wê sûdbigirê wê, di wê rengê de wê, bikeve rewş û pozisyonekê de. Ji xwe wê ji aliyekê din ve wê, di salên 1995'an û pê de wê, bi alikariya welatên NATO û hwd xistina rêxistinên kurd li

listeya terorê de wê ne tenê wê pêvajoya şerê rejimê ê li hemberî civakê wê zêdetirî wê bi xwûn û dirêjtir bikê wê her wusa wê ji gelek aliyên din ve jî wê di wê temenê de wê encamên xirab wê were dîtî k uwê bi xwe re wê, ji gelek aliyên ve wê biafirênê.

Di awayekê din de wê dema ku em di wê çerçoveyê de pêvajoya şerê rejimê û kodên wê bixwênê wê karibê bi hinek aliyên wê yên din jî wê bixwênê. Di wê temenê de wê, di dema ku wê di sale 1999'an de wê bi alikariya Amarika û welatên din ên endmên NATO wê birêz ocalan wê weke serokê kurd û rêxistina kurd wê dil were girtin û wê radestî tirkiya wê were kirin wê, di wê temenê de wê demek nû wê, di wê temenê de wê were pêşxistin bê. Di wê temenê de wê, gotinên weke yên 'terorê' û wê anafora 'ku wê li dijî têgîna sosyalismê bi hebûna sovyekê û bandûra şerê sar re ku wê biafirê re wê, di wê demê de wê, hinek gotinên ku wê di wê temenê de wê, bikarbênê wê hebin. Minaq wê dema ku wê birêz ocalan wê demekê li Italya wê bimênê bo pêşxistina çareserîyek aşîtiyane bi alikariya welatên ewropî wê ji destê rayadarên tirk gotinên weke "ew kesekê sosyalist a", "ew dixwezê dewletek sosyalist avabikê" û hwd ku wê di wê temenê de wê li wan re wê di wê çerçoveyê de wê, dijberîyekê wê biafirênê wê, di wê rengê de wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di çapameniya amarika û rojava de jî gotinên weke "selalahadinê roja me", "sosyalistê dawî" û hwd bo birêz ocalan wê li ser wê temenê wê bîn bikarhanin. Ev wê wekew gotinên ku ew wê di wê temenê de wê wan bikarbênê bin. Di wê demê de wê, dema ku wê birêz ocalan wê li dora du heyvan wê li italya wê bimênê de wê pirsgirêka kurd jî wê di wê demê de wê bi gelemperî wê, bikeve rojeve cihanê. Di wê temenê de wê, peyamên wî yên aşîtiyane wê, dîmenekê din wê biafirê. Bo ku ew pêşîya wê were girtin wê vê carê wê zorê lê bikin ku ew ji italya were derxistin. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, piştî wê, êdî wê, hukuma demê a italya a de'alema ku wê li ser desthilatê bê wê, zor li wê were kirin ku ew birêz ocalan ji italya bê derxistin. Lê ji aliyekê din ve jî wê dema ku wê, de'alema wê li ewropa û welatên wê bigerihê û wê têkiliyê li ser mijarê wê bi wan re dênê ku ew weke birêz ocalan ji wî xwest ku ew alikariyê ji çareserîyek aşîtiyane re bibînin jî lê wê, di wê demê de wê, ew wê, rewşê wê di wê rengê de wê bibîne û wê werênê ser ziman ku "rêveberên ewropî ew bi tenê hiştin'. Ev derûnî wê di wê demê de wê, di rengê de wê weke ku wê di dewama wê de ew wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê piştî wê, bi kompoyek navnetewî wê piştî wê, birêz ocalan wê bi awayekê wê biibina welatekê

afriqa weke kenya û wê ji wir bikina balafirê û wê bişênina tirkiya. Ne dixwestin ku ew li welatekê ewropî rewşek bi wê rengê bibê ber ku rewşek bi wê rengê wê, rewşa wan wê, bi tememî wê xirabikira.

Di wê çerçoveyê de wê, almanya wê di wê rewşa dilgirtina birêz ocalan de wê, weke welatê ku wê di wê temenê de wê li piştperdeyê wê bi zêdeyî wê weke ku wê weyneke wê bileyizê wê piştire wê were dîtin û kifşkirin.

Di mijare rewşa dilgirtina birêz ocalan û piştî wê rewşa ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman wê ew jî wê weke rewşek giring bê. Dilgirtina birêz ocalan wê ne temenê dawîlêhanina pêvajoyek şer bê. Vajî wê, bê destpêk û temenê pêvajoyek şer ku wê piştî wê li herêmê wê di wê temenê de wê werê pêxistin jî. Di wê temenê de wê, piştî wê bi hinekê wê bi pêvajoye mudahaleya li sûrî ku wê di awayekê de wê weke di dewama ya iraqê de wê bibê wê, di wê temenê de wê, weke pêvajoyek şer ku wê li hemberî civakê wê li ser rêxistinên tûndrew û komên istixbarî û piştire di dewama wê de wê bi awayekê vekirî bi sazi û artişên dewletî ku wê were meşandin wê were dîtin. Di wê temenê de wê komên weke yên rêxistinên weke DAÎŞê û hwd wê we, pêvajoya pêşî a şer a ku wê ji wan re wê weke paritandinekê wê li herêmê wê bida kirin û piştî wê bi hêzên piştire ên bi artişên welatên herêmê ku wê çawa wê temenê wê, bide çêkirin wê bi wê armancê ba. Ji xwe piştî tékçûn û ankû ji holê rakirina DAÎŞîyan ji aliyê kurdistanîyan ve wê, ketina dewrê tirkiya û hwd bi pêvajoyên wê yên hêrîşê ên li rojava û herêmên din ên kurdistanê û hwd wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, ev pêvajoya şer wê, weke pêvajoya şerê gûrrê ku wê piştî dilgirtina birêz ocalan re wê li hemberî civakê wê bi giştî û gelemperî li herêmê ku wê biheta pêxistin ba. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ba ku mirov wê dikarî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Weke aliyekê wê yê din jî wê ev pêvajo wê weke pêvajoyek şer ku wê bi mantiqê “kerî bê serî ku ew hat hiştin wê çawa wê, bi hêrîşên komên gûrrê wê werina ji hev belavkirin’ wê bi wê mantiqê wê di renekê de wê li civakê wê were kirin.

Di wê temenê de wê pêvajoya hêrîşên li civakê ku wê piştî dilgirtina birêz ocalan (di 15 sibate 1999an de dibe) wê werina kirin wê ji salên 1999î û heta salên 2023’an wê bênavber wê bi awayekê şitt wê di

rengê de wê hebûna xwe wê bide domandin û wê, di wê temenê de wê di wê navberê de wê, bi pêvajoyên şerê rejima komarê û hêrîşên wê re wê, ser dusad hezarî re wê kurdistanî wê di awayekê de wê werina qatilkirin. Wê bi milyonan kes wê di encama wan hêrîşan de wê ji cih û warên wan wê werina kirin. Pêlek din a dîrokî a peneberîya ji civakên herêmê ên weke kurd û xalkên din ên herêmê wê di wê temenê de wê li giştîya cihanê wê bîn dayin destpêkirin. Bi teybetî piştî pêvajoya hêrîşên DAÎŞ ku wê bi alikariya tirkiya li rojavayê kurdistanê wê dest pê bikin û pê de wê ev pêla peneberan wê zêdetirî wê were pêşxistin. Du sedemên wê hebûn ku wê di xwest ku ew wê bi girseyên mazin bide pêşxistin. Pêşî wê, bi kom û kafileyên mazin ku ew li tirkiya wan bigirê û li ser wan re hem politikayên xwe bi hêzên rojava bidest hêrêkirin û di awayekê de weke 'kozekê' di wê temenê de bikarbênê. Ji aliyê din ve jî wê, weke temenekê aborî ku wê, çawa wê, ji europa wê, alikariyek mazin a aborî ku wê dixwest bidest bixê di encama wê pêla peneberîyê û şer de wê, bo wê bê. Ji xwe piştî wê, pêvajoyê di dema hukumeta alman a dema Angela merkel de wê, tirkiya wê bi peymanan peneberan ku wê bi wê re wê bide çêkirin re wê, di wê temenê de jî wê weke ku wê, kêma zêde wê, ya ku wê ji wan aliyan ve wê dixwest wê bidest bixê. Ew pereyên ku wê weke pereyên xwûna peneberan û kesên ku ew di wê çerçoveyê de hatina qatilkirin jî wê di nava xalkê de wê bi gotin kirin wê, di wê temenê de wê piştî wê ku ew wê werina tirkiya.

Di wê çerçoveyê de wê, êdî wê demek nû a şer wê, di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, were pêşxistin û wê bi wê re wê pêvajoyên hêrîşên xadar û bêwijdanî wê li hebûna civakê û kes wê li herêmê wê werina kirin û pêşxistin. Di wê temenê de di wê dema ku wê, rayadarên komare tirk wê sadsaliya komarê wê pîroz bikin wê, di peyamên xwe de wê, çawa wê heta wê demê pêvajoyên şer û hêrîşan li civakê kirina û wan çî encam bi wan bidest xistina û wê ji wê demê û pê de wê çawa wê bidina domandin wê li ser wê temenê re wê peyamên xwe wê bidin. Di wê çerçoveyê de wê di hemû peyamên wan de wê, ew wê hebê ku ew wê, çawa wê pêvajoya şerê li hemberî civakê wê ji sedsaliya komarê û pê de jî wê piştî wê bê dayin domandin wê li ser wê temenê wê were dîtin ku wê, gotinên xwe wê bibêjin û ankû wê bidina hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di gotinên wan de wê nîşanaka pêl û pêvajoyên din ên hêrîşê wê bi gotinên ku ew dihênina ser ziman wê, were hanîn li ser ziman.

Dema ku em bahsa wê pêvajoyê bikin wê di wê temenê de wê, di rengê de wê weke pêvajoyek giring a ku wê di wê de wê çawa wê pêvajoyek şer a weke sedsalê wê di wê de wê komkujiyên mazin wê di wê temenê de wê werina hanin li serê civakê. Di wê navberê de wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê ji destpêka komarê û heta wê wê dem û roja tişikirina sedsaliya wê, di ti demên wê de wê rastî wê newê ku wê ti kirinên wê yên şer û ankû komkujiyên mazin ên weke zilanê, agirê, dersimê, robestî û bi sedan komkujiyên din ên weke wan wê di encama wan de wê, ti darizandin wê ne di nava sînorê wê de li ser wan wê bibin û ne jî wê dervî sînorê wê di qada navnetewî de wê heta wê demê wê li ser wan pêvajoyên komkujiyan wê ti lêkolin û ankû lêpîrsîn bi armancek ku wê di wê temenê de wê darizandinekê wê bikê wê were pêşxistin.

Di wê çerçoveyê de wê weke ku me li jor li deverekê û ankû çend deveran wê hanî ser ziman wê pergale hûqûqê yekali wê bixabitê û wê, ji aliyê rejimê û rayadarên wê ve wê, ti kirinên wan ên xirab ên ku ew bi wan komkujiyan wê werênina serê civakê û hwd wê nebînê û ankû wê bi awayekê zanebûnî wê ji nedîtî ve wê were ser ziman.

Di demên piştre ên dawî de wê li ser wê mijarê wê bi gotinên weke hewldanên balkişandina li ser wan rewşên bi wê rengê ku wê werina ser ziman jî lê wê zêde ji nikaribin weke gotinên ku ew zêde balê bikişênina ser wê rewşê û ankû wê nikaribin wê balkişandinekê di nava rayagiştî de wê di wê warê de ku ew biafirênin bin.

Rewş mijare huqûqê wê di wê temenê de ku wê, çawa wê, civakê wê li gorî têngîna desthilatê wê saz bikê û wê kiryarên wê yên bi şer bê û hwd wê, çawa wê bi temen bikê û wê 'meşrû' wê derxê li holê wê di dîmenekê de wê bibê. Ber vê yekê wê, di mijare pergale huquqî de wê, mirov nikaribê bahsa rewşek sivilane ku ew wê bi wê re wê pêşkeve û ankû wê bi wê re wê hebê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, di salên destpêka komarê de wê, rewşên destûrî ku wê bibin wê li ser wê çerçoveyê wê di rengê de wê werina dîtin ku wê werina avakirin. Piştî wê, di wan de wê çendî ku wê gûharîn û lê zêdekirin û hwd wê werina kirin jî wê dernekeve dervî wê çerçoveya ku wê ne bi hebûn û temen û awayekê sivilane bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di rengê de wê li ser wê temenê nebûna rewşek huquqî a sivilane û rewşên desthilatî û têngînên destûrî û hwd ên vajî wê li ser wê temenê wê were dîtin ku wê rewşên pêvajoyên şer û hatina hemberî hev a civakê û desthilatê wê hertimî wê bibê.

Di wê rewşê de wê, ev rewş wê di wê temenê de bê. Komarê wê, destpêka xwe wê, di wê temenê de wê, destpêka xwe ya destûrî wê bi destûrek û ankû huquqek ne sivilane bê wê bikê û wê sedsaliya xwe wê li ser wê temenê wê destûrî û ankû pergale huquqî a ku ew sivil nebûya re wê pîroz bikê.

Ber vê yekê wê mijarên weke demokrasîyê, maf û azadiyê û hwd wê, weke mijarên ku wê hertimî wê di dîmenekê destûrî a ku ew ne sivil bê re wê weke rewşên 'pirsgirêk' wê xwe bi wê re û ankû wê ji wê re wê bidina dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, ev jî wê weke aliyên wê yên ku wê, di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bidina dîyarkirin.

Di mijare destûrê û ankû hûqûqê de wê, sivilbûna wê, ku wê hewldanên di wê temenê de wê ji nava civakê wê, bibin jî wê tenê wê ji aliyê tevger û hin kesên kurdan ve wê, li wê bi awayekê wê zor dayin wê bibê. Minaq rakirina zagona bi dervekirinê bixwez jî wê, di wê temenê de wê, ew wê bibê sedema wê.

Lê di rastiyê de wê, li ser wê temenê wê, bi huquqa wê re komar wê hertimî wê li hemberî sivilbûnekê wê hertimî wê li berxwebide û wê li ser wê temenê wê hem di nava xwe de û hem bi dervî xwe re wê bikeve nava şer û tekoşînê de. Di mijare destpêka salên piştî salên 1980 û pê de hatina rojavê a weke xwestina bûyina endamê yekitiya ewropa a tirkîya jî wê tenê wê li ser wê temenê wê, ne xwestina wê sivilbûnê li ser temenê maf û azadiyan ku ew bi xwe re çêbikê wê li wê bialiqê. Wê li ser wê temenê wê, weke ku wê T. Erdogan wê bibêjê wê, "li şûna qrîterên kopenhagenê' wê 'qritarên anqara' wê çêbikin" û wê bi wê çerçoveyê û wê mantiqê wê, xwe bixwezin ku ew di nava cihane hemdem de ew xwe bidina domandin. Yanî li hemberî sivilbûnê wê, rewşa ne levkirina qrîteran wê dikarê di dîmenekê bingihîn de wê fahmbikê.

Mijar û pirsgirêke sivilnebûnê li herêmê bi desthilatên wê re wê ne tenê bi komare tirk re wê hebê. Wê bi hemû desthilatên din re jî wê di dîmenekê de wê di wê temenê de wê, hebê. Wê Ber vê yekê wê, her timî wê di pozisyonek şerxwez de wê xwe bigirin û wê bi reng û awa bikin. Di wê temenê de wê, wê weke şêwayekê wan ê bi wê civakê bi rêve dibin û bi awa dikin. Wê, di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, çawa wê 'civakên militan', 'civakên tundrew ên bi bawerîya xwe' û hwd wê biafirênin wê li ser wê temenê wê weke ya ku ew wê li wê dihizirin bin. Di wê temenê de wê, dema ku ew aliyên bi zêhnî baş newina fahmkirin wê ber çî wê hemû pirsgirêkên civakî, demokratikî û hwd wê,

li tundrewîyên li ser baweriyê re ku ew dihên pêşxistin wê bialiqê û ankû wê bê aliqandin jî wê baş newê fahmkirin.

Mijare sivilnebûnê wê, di wê temenê de wê, aliyên wê yên zêhnî, çandî, dîrokî û desthilatî wê hebin. Li ser wan aliyan û rengên din ên weke ên bi hizirkirinê ku wê werina pêşxistin re wê karibê li wê were lê hizirkirin. Wekî din wê, mijare têgînên destûrî û ankû hûqûqî jî wê di wê temenê de wê karibê wê, li wê were lê hizirkirin. Pêşneketina hûqûqên civakî wê, di wê temenê de wê, temenekê wê yê ku ew ji gelek aliyan ve ew pêwîsta were fahmkirin wê hebê.

Bi wê yekê wê, di her demê de wê, herêma wê, bi rengê ku ew dikeviyê de bi şêwayê wê û pozisyona wê re wê êdî wê her demê wê ji mudahaleyên ku ew li wê ji derve werina kirin jî wê vekirî bê. Di awayekê din de wê, di wê temenê de wê, dîmenê tundrewîyê ku ew wê, li ser olê re wê, hertimî wê were ser ziman wê li ser olê re wê fahmkirina wê zêdetirî wê, li ser têgînek zêhnî a desthilatî û zêhn û dîmen û qariqatûrê wê yê pêşketî re wê dikarê wê fahmbikê. Her rêveber û ankû desthilat ku ew weke xwediyê wê baweriyê bê wê demê her kirina ku ew wê bikê wê çawa wê weke 'meşrû' bê di wê çerçoveya wê baweriyê de û ankû wê weke di wê çerçoveya wê baweriyê de wê bixwezê ku ew bi temenekê olî wê bi gotin û pênasebikê jî wê weke aliyê wê yê din ê ku wê bi mejiya wê rengê hizirkirinê re wê temen û bingihê domandina wê şêwayê hizirkirinê ê bi pirsgirêk jî wê biafirênê û wê werênê ser ziman bê.

Wê dema ku em ji aliyê pirsgirêk û hebûna civake kurd ve jî wê hildina li dest wê li pêşîya wê weke çawa wê ev ali wê xwe bidina dîyarkirin wê karibê ji hinek aliyên din ve jî wan fahmbikê.

Mijare fahmkirinên civakî ên li herêma wê, li ser wê temenê wê, zêde ti têgîn û çerçoveyên wê yên fahmkiirînê ên ku ew hatina pêşxistin wê nebin. Gotina 'ûmmetê' ku wê di serdema navîn de wê, were pêşxistin û wê di kirdeya wê de wê, bahsa 'hebûna miletan ku ew bi hev re dijîn' wê bikê jî wê, di demên piştê wê, bi tememî li ser esasê inkara hebûna civakî wê were şîrovekirin. Ev rengên şîrovekirinê wê weke ku wê bi komare tirk re wê were dîtin wê çawa wê, li ser temenê zihniyetekê wê bişavtina wan li gorî rewşekê zêhnî ku ew wê dixwezê wê bikê wê ji rewşên weke wê re wê êdî wê temenê wê biafirênê. Li ser wê temenê wê, bi rengê hizirkirina bi gotina 'ummetê' re wê, bingihê her cûreyên bişavtinê wê li leyha desthilatên ku ew dihên û diçin wê bê afirandin. Ev

wê, pîrsgirêkên civakî wê ji aliyekê din ve jî wê li herêmê wê, rengê wê bi xirabî wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê di aslê xwe de wê pîrsgirêka civake kurd wê ne tenê wê weke pîrsgirêka civakî a kurd wê bimênê. Wê weke bi wê re wê, karibê li ser wê re gelek kirpendinên bi têgîne tengezerî a civakî ku wê di wê temenê de wê bi desthilatî wê bingihê wan wê were afirandin wê karibê bi wê re werênê ser ziman. Ji aliyê komare tirk ve wê, ji destpêka wê û heta sê sedsaliya wê hemû dema wê li ser wê temenê wê bi wê re wê weke dema şerkiirnê wê derbas bibê. Wê dîroka wê ji destpêkê û heta wê dema wê ya ku ew sedsaliya xwe di wê de wê pîroz bikê wê weke dîroka wê ya şer wê bi wê temen û çerçoveyê wê derbas bibê. Li ser wê temenê wê dîroka sedsaliya şerê xwe wê yê bi civakê re wê, pîroz bikê.

Hin çavkanî:

- *Mango, Andrew (2000). Atatürk: The Biography of the Founder of Modern Turkey
- *Hale, William Mathew (1994). Turkish Politics and the Military. Routledge
- *Kiuiper, Kathleen (2009). Islamic Art, Literature, and Culture. Rosen Education Service
- * Heper, Metin (2018). Historical dictionary of Turkey (Fourth ed.). Rowman & Littlefield Publishers
- * Aarssen, Jeroen; Backus, Ad (2000). Colloquial Turkish. Routledge
- *Ihrig, Stefan(Cambridge 2014); Atatürk in the Nazi imagination
- *Johnsen, Niles(2019), Erdogan - Tyrkias nye sultan, Forlag; Aschehoug
- *Murad, nadia(2018), Den siste jenta, Forlag; Cappelen damm
- *Arntsen, Erlend ofte(2016)Fremmedkrigerne - fra en norsk småby til Den islamske staten (IS); forlag, kagge
- *Laiou, Angeliki E.; Morisson, Cécile (2007). The Byzantine Economy. Cambridge University Press
- *Pounds, Norman John Greville (1979). An Historical Geography of Europe, 1500–1840. Cambridge University Press
- *Gábor Ágoston og Bruce Alan Masters (2009). Encyclopedia of the Ottoman Empire. Infobase Publishing

•
Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 28 cotmehê, 2023